

Xamsat Ul-Mutahayyirin

Bismillohir-Rahmonir-Rahim

Ul olimi allomg'a yuz hamdu sano - Kim, Odam ila tuzdi chu bu dayri fano. Ilmig'a milk surmodi bir harf yano, Juz nukta "subhonaka lo ilma lano"[1]. Yuz na't angakim, xulqi karim o'ldi fani, Ya'niki, karam koni rasuli madani, Mundoq dedi ilm ahlini aylarga g'ani, "Man akroma oliman faqad akramani"[2]. Sallallohu alayhi va alo olihi va ashobih va atboih va sallama va ba'du [3].

Bani odam ashrof va havossi xilvatlarida, xususan, va ahli olam soyir avomi anjumanlarida, umuman, tasavvur va anoniyat umuriniig xudroyi va ujbunafsoniyat olamining dashtpaymoyi Alisher al mutaxallis bin-Navoiy (g'affara zunubahu, sattara ubbahu)[4] andoq arz qilur va bu nav' sharhg'a yetkururkim, Oliy hazrati valoyat manqibati koshifi asrori rabboniy va olimi rumuz va asrori samadoniy al-ulamo varsah al-anbiyo[5] qismat koxida ilmi o'n olamcha erkanlardin iztiror ortuqroq taraka olg'on va ulamo ummatiga k-anbiyoyi isroil komida yuz yigirma to'rt ming harif arosida o'zini tariqat elining muqtado va imomi, sharif xaylining mujtahid va shayx ul-islomi, ya'ni Nur ul-haq vad-din, kahf ul-islom va muslimiyna shayxuno[6] va Mavloni Abdurahmon ul-Jomiy (quddisa ollohu sirrahu va navvara ollohu marqadah)[7].

Ruboiy:

Kim gunbazi gardandai oliy bunyod,
To davrida ta'jilg'a bo'lg'ay mo'tod,
Odamki bo'lub xalifa yoydi avlod,
Avlodida bir uyla xalaf bermas yod.

Bu nav' sohib davlati buzurgvor va bu yanglig' sohib kamoli nubuvvat kirdor bu xoksori parishon ro'zgorni azim iltifotlari bila sarbaland va g'arib navozishlari bila arjumand qilib, abnoyi jinsim aro sarfaroq, balki jinsi bashardin mumtoz qilur erdilar. Chun pokiza ruhlarining qudsiy oshyon toiri badan qafasidini ravzai firdavs sori parvoz tuzdi va muborak jismlarining oliy makon paykari dor ul-fano mahbasidin dor ul-baqa anjumanig'a mayl ko'rguzdi, agarchi ahli olamg'a motam yuzlandi, ammo sohib motam bu nomurodi so'g'vor erdim va soyir avlodi odamg'a azo voqe' bo'ldi va lekin sohib azo bu noshodi ta'ziyat shior erdim.

Chun bu motamda majruh ko'ngul ozori va mahzun xotir iztiribu iztirori haddin oshti. Bu ranj taskini va bu oshub itmiynoni uchun xayolga andoq keldikim, ul sipehri izzu iqbol bila bu xokiyvashi furumoya va ul mehri avji kamol bila bu zarrai kamsarmoya orasida o'tgan holotdin bir necha varaq nigorish qilg'aymen va maqolotdin bir necha muqaddima guzorish berg'aymenki, ul umur zohiru botinimig'a mujibi mubohot va quvonmoq va dunyoyu oxirating'a boisi iftixor va o'kunmoqdur. Va agar ul nav' iltifotlarni mahubdin muhibg'a xaloyiq bovar qilmasalar b"u" ul hazratning musannafotida mazkurdur va ul tariyq xususiyatlarni muroddin muridg'a juz maholot bilmasalar - kulliyotlarida masturkim, bu da'voga ikki dalili muvofiq, balki ikki guvohi sodiqdur, chun bu risola xayolga keldi, binosin bir muqaddima va uch maqola va bir xotimaga qo'yuldi va bu besh da'fa so'zgakim, o'qug'uvchilarg'a ko'p mujibi tahayyur erdi - "Xamsat ul-mutahayyirin"[8] tasmiya qilildi.

Muqaddima - alarning nasablariyu valodatlari va soyir avqotlarining sulukiyu bu faqir alar xizmatlarig'a qachon musharraf bo'lg'onim.

Avvalgi maqolat - alar bila bu faqir orasida o'tgan ittifoqiy umuru g'arobatliq so'zlar kim, andin alarning bu faqirg'a xususiyat va iltifotlari ma'lum bo'lur.

Ikkinchi maqolat - alar bila bu faqir orasida bitilgan ruq'alar bobidakim, holo alarning kulliyotida mazkurdur va munshaotlarida masturkim, faqir javob bitibmen yo aks.

Uchunchi maqolat - kutub va rasoil bobidakim, alarning musannafotidir va bu faqir alarning ta'lifig'a boisu tasnifig'a sabab bo'lubmen va bu ma'ni hamul kutubning ko'prog'ida zohirdur.

Xotima - ul kutubu rasoil bobidakim, bu faqir alar xizmatida ta'lim va istifoda yuzidin o'qubmen va alarning hayotlarining oxirining tarixi va ul holot kayfiyati.

Muqaddima

Alarning sharif valodatlari o'zlarining muborak nazmlari mazmunidin andoq ma'lum bo'lurkim, sekiz yuz o'n yettida[9] erkandurkim, o'z valodatlari zamonidin sekiz yuz to'qson uch[10] yil o'tgan ta'rixda jame' holotkim, alarga o'tgandur - nazm qilibturlar va ul g'arib qasidadur va anga "Rashh ul-bol"[11] ot qo'yubturlar va matlai budurkim:

Manam chu go'y ba maydoni fushati mahu sol,
Ba savaljoni qazo munqalib zi hol ba hol,
Ba soli hashtsadu haftdah zi hijrati nabaviy
Ki zad zi Makka ba Yasrib surodiqoti jalol,
Zi avji qullai parvozgohi izzu qidam,
Bad-in hazizi havo'i sust kardaam paru bol.
Ba hashtsadu navadu se kashidaam imro'z
Zimomi umr dar in tangnoi hissu xayol[12].

Va bu qasidani aytqon ta'rixdin so'ngra yana besh yil umr gulzoridin bahrayob va hayot chashmasidin serob erdilar. Sekiz yuz to'qson sekiz[13] dakim, yoshlari zamonidin sekson ikki yil o'tmish bo'lg'aykim, pok ruhlarining qudsiy oshyon bulbuli rihlat navosin og'oz qilib, gulshani firdavs havosig'a parvoz qildikim, aning kayfiyati sharh bila o'z yerida, insholloh, sabt bo'lg'ay. Alarning oliy nasablari imom ul-mujtahidin[14] Muhammad binni Hasan binni Abdulloh binni Tovus binni Hurmuz Shayboniy[15]g'a borurkim, Hurmuz bani Shaybon qabilasining maliki ermishkim, Bag'dodda saltanat qilibdur va johiliyat zamonida amir ul-mo'minin Umar (Razi ollohu alayha-l unhu)[16] ilgida islom sharafiga musharraf bo'lubtur va bani Shaybon qabilasi nasab sharafida arabning ko'proq qaboyilig'a mujibi mubohot va tafoxurdur va o'z otalari va ulug' otalari zuhdu taqvo bila mashhur va qazou fatvo bila doim mashg'ul ermishlar va Jom viloyatida sokin va shayx ul-islom Ahmadi Jom[17] vatanida mutavattin va alarning bu qit'asi bu ma'nig'a dalildir:

Mavlidam Jomu rashhai qalamam,
Jur'ai jomi shayx ul-islomist.
Lojaram dar jaridai ash'or
Ba du ma'ni taxallusam Jomiyst[18].

Alar kichik yoshlig' ekanda ham alardin mufrit fahmu tab' osori zohir bo'lur ermish. Ul jumladin budurkim, orifi komil va murshidi mukammal mavlono Faxriddin Luristoniy[19]ki, o'z zamonining yagonasi va haqiqat bahrining gavhari yakdonasi erkandur - Jom viloyatida alarning otalari uyiga tushgandur, alar to'rt yo besh yoshlarida emdi maktabg'a borur vaqtlari emish, hazrati Mavlono alarni o'z qoshlarida o'lturtub, barmoq ishorati bila havog'a mashhur otlarni: "Umar" yo "Ali"dek bitir ermish va alar taammul bila o'qur ermishlar va hazrati Mavlono alarning tufuliyatda bu nav' zehnu zakosidin mutabassim, balki mutaajjib bo'lur ermishlar. Andoqkim, bu so'z "Nafahot ul-uns"[20]da dag'i mazkur bor. Tufuliyatlari ayyomidag'i bu nav' osoru alomot ko'p manquldur. Sabt etarg'a mashg'ul bo'lunsa, so'z uzalur.

Bori kichik yoshidin shabob ahdinng avoyilig'achakim, Jom viloyatida ermishlar - alarg'a foyda yetkurur kishi oz topilg'on jihatidin:

Quyosh ul nav'ki mag'rib sori,
Yo Nabi uylaki Yasrib[21] sori.

shahrga azimat qilibdurlar va Iroq darvozasida "Nizomiya" madrasasidaki, mavlono Zaynuddin Abubakr Toyobodiy[22] va mavlono Sa'duddin Taftazoniy[23] va ba'zi Amir Xusrav Dehlaviy[24]ni ham derlarkim, anda sokin bo'lg'ondurlar, maskan qilib, tahsilg'a mashg'ul bo'lubturlar va oz fursatda abnoyi jinsdin ishni o'tkarib, balki shahrning mutabahir ulamosidin ilmu fazlni oshurub, alarg'a ulumu funun hech qaysida zamon ahlidin kishiga ehtiyoj qolmaydur.

Ruboiy:

Har kimga yetar mavhibati subhoni
Kim, aylagay oni olimi rabboniy.
Bilmoqqa ulum istilohin joni,
Oz vaqt falak mushtag'il anlar oni.

Agarchi bir necha vaqt bizzarurat ulum kasbig'a ishtig'ol ko'rguzbdurlar, ammo hech vaqt nazm oyinidin xoli emas erkandurlar. Chun alarg'a bizzot mashrabi tavid voqe' bo'lg'ondur, haqiqat jamolin majoz muzohiri mushohadasida muoyana ko'rub, beixtiyorlig'lar dast berur ekandur. Ul ma'ninn nazm libosida ado qilmoqdin guzirlari yo'q erkandurkim, bu vosita bila o'tqa taskin va o'tluq ko'ngulga orom bo'lur erkandur. Bu jihatdin nazmdin hargiz forig' bo'lmaydurlar va bu boisdin nazmg'a tadvinu devong'a tazyin bo'lubtur va mururi ayyom o'tub, alarning nazmi har sinf she'rdin olamning zolining quloq bila bilagin samin durrlar bila muzayyan va jayb bilan etagin otashin la'l bila mamlu va mulavvan qilibturlar va g'aribdurkim, zohir ulumining takmili vaqtida necha ish alarg'a muyassar bo'lubturkim, bu ummatda o'tgan akobir va sohib kamollardin hech qaysig'a voqe' bo'lg'oni zohir emas. Ul jumladin biri she'rdurkim borcha asnofin ul nav'kim, har sinfidakim biron saromad va musallam bo'lg'ondur, alar ul kishidek, balki ortug'roq o'z haq va mulki qildilar.

Yana bir: tasavvuf masoili istilohotin andoq takmil qildilarkim, o'tgan mashoyix va avliyulloh (quddisa ollohu asrorhum)[25]ning rasoil va kutubidinkim, g'oyati iyhomdin ul sharif ilmining idrokidin ko'proq tolibi nomurodlar mahrum, balki oriy erdilar - ul ilmni o'z risola va kitoblarida xo'broq alfozu ado bila ul nav' tasniflar qildilarkim, ko'proq faqirlar aning mutolaasidin hazz topib, bahramand bo'lurlar.

Yana bir: tariqat odobi sulukida andoq daqiq ravish bila tariyqlarini tuzdilarkim, hech kishi alarning zohir ulumi va she'r va muammo va insho va bu nav' nimalardin sharifroq nihoni amrg'a mashg'ul erkonlarin bilmadilar va fahm ham qilmadilar va bu ishta chun hech mutanaffisqa murshidi komil mulozamati va irodatidin guzir yo'qdur, hazrati qutbi tariqat va g'avsi haqiqat mavlono Sa'duddin Koshg'ariy[26]kim, "Naqshbandiya[27] xojalari silsilasining ul zamonda komil va mukammil murshid va xalifasi erdi - suhbatin va mulozamatin ixtiyor qilib, zamonining soyir murshidlari va komillari xizmatlarng'a - shayx Baxovuddin Umardek va mavlono Boyazid Purniy va mavlono Muhammad Asad[28]dek buzurglar suhbat sharafig'a dog'i musharraf bo'lur erdilar.

Ammo tolibi ilmliq va shoirlig' suratidakim, bu sharif ilm satr va kitmonig'a bu ikki ishdek parda mumkin ermas topilmoq, nechunkim darveshlig' fano kasbidur, balki fanoyi mahzdur va bu ikki ish mahz da'voya jadal va anoniyatu xudpisandliqdur. Alarning kamoloti ovozasin eshitib, yiroq yo'llar qat' qilib muborak suhbatlarig'a musharraf bo'lurg'a kelganlar alarni ashob orasida g'oyati betaayunliqdin mutlaqo tanimaslar edikim, o'lturur qo'parda va aytmoqu eshitmoq va yemoqu kiymoqda o'zlari bila soyir mulozimlari orasida tafovut yo'q erdi.

Kishi ulumi zohiriydin va ma'naviydin bir mas'ala ilqo qilg'uncha hargiz alar oqdin qaroni ma'lum qilg'onlari ma'lum bo'lmadi. Ammo mas'ala ilqosidin so'ngra dog'i bori ulumg'a mahoratu istihzor ul martabada erdikim, hargiz hech kitobg'a boqmoqqa ehtiyoj bo'lmadi.

Muncha ishning zimnida ishq zohir tariqikim, "Al-majozu qantar ul-haqiqat"[29] iborat andin bo'lg'ayb" alarg'a andoq mustavli erdikim, har muloyim mazharining husnu malohatikim, haq jamoliyati tajallisi bila zuhur qilmish bo'lg'ay yo javru bedodi ofatikim, jaloliyat sifati bila jilva ko'rguzmish bo'lg'ay, ul sifotidin zoti ayniyat mushohada qilib, sababni mutlaqo oradin murtafe' ko'rub, ko'zlarig'a musabbibdin o'zga nima kelmagan jihatidin betoqat bo'lib, harne ul iztirobda alarg'a ishq shiddatidin va shavq suubatidin yuzlansa erdi jon so'z she'rlar va dilfuro'z g'azallar ishtig'oli bila ul tahammulsizliqqa itmiynon berurlar erdi.

Va bu hol dog'i alarg'a odobi tariqatdakim, tasavvufda boisi fano bo'lg'ay, ko'p madad berur erdi. Chun fanoyi vujud mavhum hosil bo'ldi va ishq shavq o'ti zabona torta kirishti, har oyinakim, beixtiyorlig'lardin qalandarvashlig' va saru po barahnalig' va tog'u vodiy tutmoq va maqsudi asliydin o'zga barchani unutmoliq dast berur, alarning bu shevasin zohir ahli ishq zohiri mahzg'a haml qilib, asliy maqsudlaridin g'ofilu otill qolurlar erdi. Ammo, alar g'ayru maqsudi asliy har nav' suratdakim, o'zlarin ko'rguzur erdilar - barcha o'z hollarining pardasi va ro'ypo'shi erdi.

Bir necha yilkim, bu holg'a o'tti - zohir ulum fazoilida davrning ulamoyu fuzalosig'a foig bo'lub, botin holida dag'i biyik marotib

hosil qilib, g'arib kutub va rasoil tasavvuf ilmida alardin ro'zgor avroqin muzayyan qilib davron ahlig'a bu sharif ilmning istilohoti bila daqiq masoilin ravshan va mubarhan qildilar, andoqkim, musannafot te'dodida, inshoolloh, bitib bo'lg'ay.

Shohruh[30] sulton zamoni avositidin sulton Abusaid[31] zamonining avoilig'icha shahrda sokin erdilar. Andin so'ngro Xiyobon boshida hazrati pir maxdum Sa'duddin Koshg'ariy mazori boshida iqomat rasmin zohir qildilar va shahrning jame' ulamo va akobiriyu ashrofi alarg'a mulozamat va taraddud bunyod qildilar, to ul podshohi zamonning[32] arkoni davlat va a'yon hazrati va oliyshon umaro va raf'e makon sudur va vuzaro, balki asr podshohi alarning ostonig'akim, maqsud Qiblas va murod Ka'basi erdi - tashrif keltururlar erdi, balki o'zlarni musharraf qilurlar erdi. Andoqki, davrning arjumandlari va ahdning sarbalandlari ul hazratning oliyshon ostonig'a yuz yetkururlar erdi va iltijo keltururlar erdi. Soyir niyozmandlar va ommal bexesh va panvandlar ham ko'zlarin ul eshik tufrog'idin yoruturlar erdi.

Bu faqiri haqir bu so'nggi jamoat zumrasida Xiyobon boshida ko'rgan zamonida muxtasar bitilgan risola sabaqig'a mumtoz bo'ldum (alhamdu lillahi ala attafiq)[33].

Oy va yillarning keng maydonida to'pdek taqdir chavgoni u holdan bu holga tashlab turgan men Payg'ambarning Makkadan Yasribga (ya'ni, Madinaga) ko'chishidan 917 [yil] o'tganda, izzat va qadimiylik parvozhohining eng yuqori cho'qqisidan, Mana bu eng tubanlikka kelib qanot va quyruqni bo'shashtirganman. Bukun esa, his va xayolning bu siqiq yerida umr jilovini sakkiz yuz to'qson uch sanasiga tortib yetkurdim.

Tug'ilgan joyim Jom va qalamim tomchisi Shayx ul-islom (Ahmadi Jomiy nazarda tutiladi) jomidan bir qatradir. Binobarin, she'rlar daftarida.

Har ikki ma'noda (shoir bu yerda ikki jihatga: ham Ahmadi Jom ta'limotining unga ta'siriga, hamda u siymoning ham Jom viloyatida tavallud topganiga ishora qilmoqda) taxallusim Jomiydir.

Avvalgi Maqolat

Ul hazrat bila bu faqir orasida o'tgan ittifoqiy umur va g'arobatliq so'zlarkim, andin alarning bu faqirg'a iltifot va xususiyatlari zohir bo'lur.

* * *

Bir kun mavlono shayx Abdulloh kotib muqarrabi hazrati boriy[34] Xoja Abdulloh Ansoriy[35]ning "Ilohiynoma" g'a mavsum munojot risolasin faqir qoshig'a kelturub erdi va mavlonoyi mazkurning kutub bay' va shirosig'a ham munosabati, ham hazrati xojag'a avlodlig' nisbati bor. Faqir ul risolaning avval sahifasin ochib, xutbasin o'qumoq bunyod qildim, bu xayol bilakim, bir sahifa yo g'oyatash bir varaq o'qulg'ay, andoqki el ma'hudidur, so'zning xo'blug' va ravonlig'idin hech yerda bas qila olmadim, to risolakim, ikki juzvdin ortug'roq edi - itmomg'a yetti. Majlis huzzori voqif bo'lub, taajjub qildilarkim, bir risolakim, ikki juzvg'a yaqin, balki ortug'roq bo'lg'ay, bir tavajjuh bila boshtin-oyoqqacha o'qumoq xoli az g'arobat emas.

Tonglasi hazrati Maxdum bandaxonag'a tashrif kelturdirlar. Ul risola hozir erdi, olib ochib, muborak nazarlarin soldilar. Tuno kungi ashob andoqki ro'zgor ahlining oyinu da'bi bo'lur, taajjub izhori yuzidin tuno o'tgan voqeani ul hazrat xizmatlarida arz qildilar. Alar tabassum qilib, dedilarkim: "Ajab amri ittifoqiy bizning va sizning oraliqda voqe' bo'lg'on ermish: ikki yo uch kun burunroq mavlono shayx Abdulloh ushbu risolani bizning qoshimizga kelturub erdi, biz dog'i avvaldin bunyod qilduk, oxirig'a degincha hech yerda turmoq bo'lmay tugandi".

Tonglasi mavlono shayx Abdulloh keldi, to kitobin yo bahosin olg'an. Ba'zi anga aytilarkim: "Falon (ya'ni banda) bu kitobni avvaldinkim o'qumoq bunyod qildi, tugaguncha ilikdin qo'ymadi".

Ul taajjub yuzidin dedikim: "Hazrati Maxdumiy xizmatlarig'a ham elti berdim, alarg'a ham ushbu hol voqe' bo'ldi".

* * *

Bir kun ul hazrat xizmatlarida ashob hozir erdilar va har nav' so'z o'tadur erdi. Burunroq faqir alarning shayba qasidalarig'akim, matlai budur:

Safed shud chu daraxti shukufador saram

V-az in shukufa hamin mevai g'am ast baram[36].

Izhori bu nav' aqida erdikim, bu nav' g'arib manoyiqliq va ko'p choshniliq va nozuk xayolliq, salis iboratliq, latif adoliq she'r faqir ko'rmaydurmen, bovujudi ulkim, qasidago'yarkim muqaddamdurlar, qasoyidlarin ko'p mutolaa qilibmen va ashobdin ba'zi musallam tutsa, ba'zi musallam tutmoqg'a korih ko'rinur erdilar va ul hazrat majlislarida so'z qasoyid uslubisori tortti, chun har nav' o'tti, faqir shaybaning vasfin orag'a soldim va ta'rifida beixtiyor bo'ldum, to so'z hamul yerga yettikim, arz qildimkim: "Faqir muqaddimin malik ul-kalomlardin hech qay-sidin andoq qasida eshitmaydurmen"[37].

Ul hazrat tabassum qilib aytilarkim: "Mutaaxxirlardin biz ham andoq she'r eshitmaydurbiz"[38].

Jam'i sokit bo'lub, faqir bir necha ul bobda bast qilib, ab'yot o'qur erdim. Alar munbasit bo'lub, tasdiq bila talaqqi qilur erdilar, to ul jam'g'a faqirning so'zining sidqi tamom zohir bo'lub, o'z aqidalaridin aylanib, faqirning aqidasig'a keldilar.

* * *

"Fanoiyya" bog'chasin yasardakim, ul hazrat havlilarining ichinda yer inoyat qilib berib erdilarkim, faqir o'ziga muxtasar manzil yasabmen.

Podshoh Marv qishlog'ig'a azimat qilg'onda faqir Darvesh Hoji Irqbandnikim, zamonning chobukdast bog'bonlaridindur - ta'yin qildimki, bahor o'lg'och, ul bog'chaga rayohin va ashjor ekkay. Bahor bo'lg'onda Darveshi mazkur kelib, ul bog'chaning buyrulg'oi ishig'a qiyom ko'rguzurda ul hazrat dag'i gohi kelib, muborak xotirlari tashxizi uchun bir oz zamon anda bo'lur ermishlar va ba'zi yig'ochlarg'a dag'i iltifot qilib, yer ko'rguzur ermishlarki, qayda ekkay.

Darvesh Hoji tund mizojliq devona kishidur. Ba'zida munoqasha qilur ermish va ul hazratg'a xush kelib, munbasit bo'lur ermishlar. Bir kun yig'ochqa alar yer ta'yin qilibturlar. Devona bog'bon inod yuzidin debturkim: "Munda ekmasmen". Alar inbisot bila debturlarkim "Nevchun ekmasmen?" Ul debturkim: "Rajadin tashqaridur, tongla cherik kelsa, Mir Shayxim[39] bog'bonliqda voqif kishidur, ko'rub e'tiroz qilg'usidur". Alar debdurlarkim: "Bog'cha Shayximning emas, Alisherningdur, ul e'tiroz qilmag'usidur".

Cherik shahrga kelgandin so'ngra Darvesh Hojining tundliqlaridin ashob naqlar qilurlar erdi. Ul hazrat dag'i zavqu nishot yuzidin ul yig'ochni ko'rguzub, o'tgan hikoyatnikim, alar bila Darvesh Hoji orasida voqe' bo'lg'ondur, naql qilur erdilar.

* * *

Bir kechasi bir ulug' kishi mahallida jamoati azizlar xizmatida tushtum. Mutahhari Udiy[40]kim, xushovozliqda Zuhra[41]ning otasi va xushxonlikda aning farzandi ruhafzosi bo'la olur erdi, Tag'anniy mahallida Xoja Hasan Dehlaviy[42]ning bu she'rin o'quydu erdikim:

Zihi darunai dilro zamon-zamon ba tu mayle[43] to bu baytg'a yettikim:

Misoli qatrai boron sirishki man hama durr shud,
Chunin asar dihad, alhaq, tului chun tu suhayle[44].

Majlis ahli mutaayyin xush tab' el erdilar va miri majlis ham xushtab' va podshohnishon. Mug'anniyg'a ba'zi e'tiroz yuzidin va ba'zi tanbeh yuzidin dedilarkim: "Sirishki man hama durr shud" o'quma, "durr shud" o'rnig'a "xun shud"[45] o'quki, "durr shud"ning ma'nosi yo'qtur. Miri majlis dag'i ahli majlisg'a muttafiq bo'ldi. Bu faqir hech nima demadim. Majlis huzzori faqirg'a dag'i mashg'ulluq bunyod qildilarkim: "Sen dag'i nevchun bu so'zda ashob bila muvofiq emassen?" deb, faqir dedim: "Men ul jonibmenkim qoil ado qildi, ya'ni:

Misoli qatrai boron sirishki man hama durr shud rostdur, balki mundoq kerak".

Barcha hujum qilib, faqirg'a g'ulu qildilar. Faqir ayttimkim: "Chun siz barcha bir jonib bo'ldungiz, men yalg'uz. Sizga o'z muddaomni sobit qila olmon, ammo bir kishini hakamliqg'a musallam tutsangiz, garav bog'larmen".

Barcha ittifoq qilib ayttilarkim, Hazrati maxdum olam afozilining hakami, balki hokimidur, alarni musallam tutmas kishi yo'qtur. Chun so'z mung'a qaror topti. Faqir alar bila garav bog'lab, majlisning kayfiyatini va ul bahsning sababini va ul baytda "xun" lafzi munosibroq yo "durr" lafzi muvofiqroq deb, maqsudning isnodini hamul zamon bitib, ul Hazrat xizmatlarig'a yiborildi. Bir yaxshi zamondin so'ngra borg'on kishi javob kelturdi va ul Hazrat bu misrani bitib erdilarkim:

"Suxan "durr" astu taalluq ba go'shi shah dorad[46]

Ul jamoat mulzam bo'lub, faqirg'a alarning tarbiyat va madadlari bu nav' yetti. Ma'lum emaski, hargiz kishi bu nav' muxtasar javob hech savolda aytmish bo'lg'ay. Tonglasi bu so'z shuhrat tutti. El yod tutub majolisida naql qilurlar erdi.

* * *

Podshoh ul yilki Xuroson taxtin olg'ondakim, "Jahonoro" bog'i tarhin soldilar. Bir panjshanba kuni ul hazrat xizmatlarida Gozurgohidin[47] Dasht yuzi bila Xiyobon[48] sori boriladur erdi. Sayyid G'iyoskim, ul bog'ning ta'miri va bog'bonlig'i ang'a mutaayyin erdi, yo'lda yo'luqtikim, arobalarg'a ulug'roq sarv yig'ochlarin bog'lardin sotun olib, qo'ngarib yuklab, "Jahonoro" bog'iga eltadur erdi: Ul Hazratg'a salom berib, iltifot qilib, mutoyaba bila dedilar:

- Yana hech sarv yig'ochi qoldimu? Ne, buyla sarv yig'ochi yuklabsen, oyo necha yig'och bo'lg'ay?

Ul dedikim:

- Sanabbiz, yuz to'rt adaddur.

Alar dedilarkim:

- Ajab adaddur.

Faqir dedikim:

- Munosib adaddur, nevchunkim, "qad" adadi bila munosibdur. Alar dedilarkim:

- Rostdur, - dag'i faqirni tahsin qildilar.

* * *

Bir kun alar yo'l bila boradur ermishlar. Mahmud Habib otlig' devonai xumoriyi abtariy bor erdi, mast va oshufta, alarg'a yo'luqub, beadabona so'zlar aytib, balki safohatlar qilibtur, ammo alar mutlaq iltifot qilmaydurlar, dag'i aning sori boqmaydurlar. Yana bir kun faqir alar xizmatida boradur erdim. Hamul devona faqirni alar bilan ko'rdikim, boradurmen. Ul yerdinkim, junun ahli va abtar xaloyiq fosid xayoloti bo'lg'ay, sog'inmish bo'lg'ankim, alar aning tuno kungi beadabliqlaridin faqirg'a shammai izhor qilg'aylar yo qilmish bo'lg'aylar. Alarga betaqrib so'z qotib, uzrxohliqlar boshladi. Faqir taajjub qilib, alardin istifors qildimkim: "Bu devonaning parishon uzrxohliqlari, oyo, ne jihatdin erkin?"

Alar so'zni o'zga sori yutkab, tuno kun o'tgan holatdin hech nima izhor qilmadilar. Ammo ashobdin tuno kun o'tgan so'z ma'lum bo'ldi. Ul devona bee'tidolliqlar qilsa erdi, anga ta'zir va adab qililur erdi. Faqir tiladimkim, anga adab buyurg'ayman.

- Sen hech nima demagilkim, anga adab yetgusidur. Bir necha kun o'tmadikim, yana bir devona ani urub o'lturdi.

* * *

Qurrat ul-ayni saltanat Muzaffar Husayn mirzo[49]ning Ahmad Husayn otlig' farzandi tengri rahmatig'a borganda alar azo so'rar dastur bila "Bog'i Safed"g'a kelib erdilar. Faqir ul aziz farzand marsiyasi bila ul aziz ota duosi bobida bu baytni aytib erdimkim:

Gar sham' murd, mehri falakro mador bod,

Gar qatra rext, obi baqoro qaror bod[50].

Ul Hazrat xizmatlarida astag'ina o'qudum. Sultonzoda majlislarida alar davot va qalam va qog'oz tiladilar, dag'i bu baytni bitidilarkim:

Farzand mevayest zi shoxi daraxti umr,

Gar z-on ki meva rext, shajar poydor bod[51].

Va sultonzoda niyozmandlig'lar qilib, bu baytning musavvadasini olib, azim ta'zimlar qilib uzottilar.

* * *

Alar Makka safaridin[52] qaytib shaharg'a kelganda, podshoh ro'zgor havodisi iqtizosidin Balx yurushig'a borib erdilar. Chun humoyun royotkim, Balxdin qaytib, taxtg'a ozim bo'ldilar, istiqbol rasmi bila Murg'ob viloyatig'acha kelib erdilar. Podshoh bila muloqotdin so'ngra bandaxonag'a tashrif kelturub, kecha anda bo'ldilar. Kecha alar istirohat qilur uchun bir yangi takalluflig oq uy bor erdi, ani tikturuldi, to ul Hazrat anda osoyishg'a mashg'ul bo'ldilar.

Ittifoqo ul kecha bir g'arib tund yel estikim, o'rduning ko'proq oq uy chodirlarin yiqib, ajab oshub el orasig'a soldi. Alar uchun tikkan oq uyni dag'i yiqib, ushotibdur.

Alar xizmatidag'i ashob degandurlarkim:

- Hayf bu uydingki, yaxshi uy erdi, ajab pora-pora bo'ldi. Muni tikkan farroshlar, oyo, ne degaylar?

Alar debturlarkim:

- Ne degaylar, aytg'aylarkim, koshki bu shum qadamliq mullolar bizning uyga kelmasalar erdi.

* * *

Ham ushbu tarixda erdikim, faqir sipohliqdin mutanaffir bo'lub, manosibni tark qilib, mulozimatni o'ksutub erdim. Alar tanbeh va nasihat yuzidin so'rdilarkim:

- Bu nav' amre masmu' bo'ldi, bu jihat na erdi erkin?

Faqir dedimkim: .

- Inson jinsi suhbat va ixtilotidin malul bo'lub erdim, bu ishga ul bois bo'ldi.

Alar dedilarkim:

- Inson kimni xayol qilib erding, bizga dag'i ko'rguz?

Qo'rqub erdimkim, man' qilg'aylar. Bu javobdin bildimkim, muborak xotirlarig'a bu ish xeyli noxush kelmagan ermish. Xotirim jam' bo'ldi.

Alar Mavloni Sog'ariy[53] bila ko'p mutoyaba qilurlar erdi. Bir kun alar xizmatida Mavloni Sog'ariy hozir erdi. Alar aning she'rin ta'rif qilur rangda aning bila mutoyaba qilur erdilar. Va Mavloni Sog'ariy o'z she'rin bag'oyat ehtimom yuzidin karru far bila o'qug'uvchi erdi. Andoqki, bir oz nima bevuqfuroq kishi qoshida o'qusa erdi, ko'p yaxshiliqg'a o'tkarur erdi. Faqir o'qumog'in ham ta'rif qildimkim, bovujudi xo'b aytmoq xo'b ham o'qur. Alar tabassum bila aytilarkim: "Bizga mundoq boziy berur". Alar bu qit'ani aytib erdilarkim,

Qit'a:

Sog'ariy meguft: duzdoni maoniy burdaand -

Har kujo dar she'ri man yak ma'nii xush didaand.

Didam aksar she'rhoyashro yake ma'niy nadosht,

Rost guftast iy ki ma'niyhoishro duzdidaand[54].

Ul vaqtim, faqir "Xamsa" g'a tatabbu' qildim, bir dostoni Hazrati Shayx Nizomiy va Amir Xusrav Dehlaviy va ul Hazrat maddohliqlaridakim, o'zumni ixlos va niyozmandlik yuzidin alarg'a tobe' va payrav tutub, suxanguzorliq voqe' bo'lub erdikim:

Kahfi fano ichra alar bo'lsa gum,

Men ham o'lay robiuhum kalbuhum[55].

Ul uchurda Mavloni Sog'ariy dog'i bu masnaviyg'a bir necha bayt tatabbu' qilib erdi va faqrni muxotab qilib, bir maqsud orasida bu nav' bir bayt aytib erdikim:

Mirki guftB : "robiuhum kalbuhum"

Yofta fayzi suxan az qalbuhum[56].

Faqirg'a o'qug'onda bu baytg'akim yetti - faqir mutoyaba yuzidin ayttimkim:

- "Az kalbuhum" tarkibida "az" b "b" "min" ma'nosi biladur, "min" hurufi jorradindur va madxulin majrur qilur va bu tarkibda o'z amalin qilsa, qofiya g'alat bo'lur?[57].

Mavloni Sog'ariy mundoq javob berdikim:

- Bok yo'qtur, Hazrati Maxdum ham bu e'tirozni qildilar.

Bu so'z taqirridin faqirg'a necha g'arazdur. Biri: Mavlononing bir baytda burunqi misraida nomavzunlug'i va ikkinchida:

aytg'onikim, bir masnaviy baytida mundoq fohish g'alatlar qilsa, andoq ulug' yerlarg'a ne nav' ilik urg'ay, yana biri: faqirning e'tirozig'a javob berganining g'arobati, kulliyrog'i va mutoyabaomiz e'tirozda ul Hazrat bila faqir orasida tavorud voqe' bo'lg'oni.

* * *

Bir kun Podshoh hazratlari bandaxonada erdilar: "Tortiladurg'on at'imadin, aytilar, ul Hazratg'a dog'i nishona bermak munosibdur".

Qaror anga tuttikim, Xoja Dehdor[58] eltgay. Eltgan nimalar orasida hamonokim bir e'tidoldin tashqari semiz qo'y uchasi dag'i bor ermish. Xoja Dehdor andinkim, farti ishtihodur, ul ucha ta'rifida mubolag'a andoq qilmish bo'lg'aykim, alarg'a andin Xojaning rag'bat, balki ortug'roq tamai ma'lum bo'lmish bo'lg'ay. Demish bo'lg'aylarkim: "O'ltur va mashg'ul bo'l". Xoja andoq peshakorlar ul taomni yemoqda ko'rgizmish bo'lg'aykim, alarg'a bu ruboiyni ayturg'a bois bo'lmish bo'lg'ay.

Ruboiy:

Ey Xoja, maro zi lutfi parvardi,

Z-ovardani pushti dunba farbeh kardi,

Binshasti-yu dunbaro ba rag'bat xo'rdi,

Burdi ba shikam on chi ba pusht ovardi[59].

Yana bir qatla Xoja Dehdordin mutanavvi' at'imalar bila alar xizmatig'a yiborilib erdi. Anda dog'i bir qo'y-qo'zi uchasi bor erdi.

Anga o'xsharki, Xoja o'ziga ul hadoyoni isnod qilib, mubohotguna qilmish bo'lg'ay b "b" alar bu bobda bu qit'ani aytib erdilarkim:

5 Kitoblar Olami | Sever.UZ | Uzsmart.UZ

Xoja ovard bahri sufrai mo
Pushti on yak-du go'sfand ki kusht,
Lekin az dasti naxvati judash
Nashud oludaam bad-on angusht,
Hast az on bo xudash tasavvuri on,
Ki ba Hotam hamerasad ba du pusht[60].

Faqir ko'proq avqot niyozmandliq yuzidin naqd yo jinsdan tuhfa va tabarruk alar xizmatig'a yiborsa, Xoja Dehdordin yiborilur erdi. Anga o'xsharki, ba'zi vujuhni sanamoqda bobil-xilofguna voqe' bo'lg'ondur. Alar bu qit'ani aytib erdilarkim:

Xoja Dehdor az atiyai Mir
Har chi orad zi dirhamu dinor,
Muzdi po bargirifta, meguyad
Noshumurda ki ponsad astu hazor.
Hech dar xotirash namegardad
Fikri sharmandagii ro'zi shumor[61].
Yana bir qatla ushbu nav' moddada ham bu qit'ani aytib erdilar:

Ba Dehdor guftam ki bardor baxsh,
Az on sufra ki zi vay sar afroshtam,
Zi insof dam zad, k-azon baxshi xud:
Hamon bas ki dar roh bardoshtam[62].
* * *

Bir qatla faqir alarning qadimiy devonin Mavlono Abdussamadg'akim, zamonning xushnavislaridindur va xush tab' ham bor, buyurub erdim va ulcha maqdur takallufdur qililib erdi. Devon tugangandin so'ngra alar xizmatig'a eltib, muqobala istid'osi qilildi. Alar aytilar: "Bir-ikki kun munda turdik. Biz miqdore mulohaza qilali. Kotibin xushtab' kishi derlar. Shoyadki, ehtiyot qilib erkinkim, muqobala qilurg'a ehtiyot bo'lmag'ay".

Tonglasi faqir alar xizmatig'a yettim, aytilarkim: "Bu kitobni g'arib nav' bitibdur, anga o'xsharkim, iltizom qilmish bo'lg'aykim, g'alatsiz misra' bitmagay, ba'zi yerda biror-ikkiror, balki ortuq ab'yot ham tark qilibtur, o'zi-o'q munda bo'lsa, chun xushnavis kishidur, ko'p ehtiyot jihatidin shoyad xeyli ro'zgori zo'ye' bo'lg'ay".

Guftu shunid ko'p o'tti, oxir faqir dedimkim: "Agar sizning muborak qalamingiz bila isloh topsa mujibi mubohot va zebu ziynat bo'lur". Oqibat qaror anga tuttikim, o'z muborak qalamlari bila isloh qilg'aylar. Had va nihoyatda ortuq g'alatlar erdikim, ham hak va ham isloh qildilar, to itmomg'a yetti, devonning oxirida bu qit'ani bitib erdilarkim:

Xushnavise chu orazi xubon,
Suxanamro ba xatti xub orost.
Lek har jo dar o' zi sahvi qalam
Goh chize fuzudu gohe kost.
Kardam islohi on bo xati xesh,
Garchi n-omad chunonchi dil mexost.
Har chi u karda bud bo suxanam
Ba xati u qusur kardam rost[63].

Sulton Ya'qub[64] faqirdin kitob tilaganda andin nafisroq kitobim yo'q erdikim, har misraida ul hazratning muborak qalami kirib erdi va alarning b" o'q qudsiy osor anfosi erdi - yibordim va bu bitilgan kayfiyatni sharh bila bitidim. O'qub, xushvaqlig'lar qilib, qit'ani yod tutub, maktubda minnatdorlik izhor qilib erdilar.

* * *

Bir saboh ul Hazrat bandaxonag'a tashrif kelturub erdilar. Ul uyda bir-ikki juft to'vus bor erdi. So'z asnosida andoqki, tovug' ne dastur bila katakdin chiqormoq ma'huddur, to'vuslarni asrag'uchi ham uylaridin surub chiqordi, hamul zamon jilva qila boshlab, quyrug'larin chatr qila boshladilar. Alar sun' naqqoshining naqshbandlig'i g'arobatida mutaajjib bo'lub, to'vus bobida har nav' so'z o'tar erdi, to so'z anga yetishtikim, ba'zi el qoshida bu so'z borkim, to'vus juft bo'lmay bayza qo'yar, ba'zi qoshida budurkim, mastliq vaqtida erkagining ko'zidin bir qatra suv modasining ko'ziga tomib, ul tuhumi modasi bo'lur. Alar faqir sori boqib, aytilarkim: "Bu so'z yiroq ermaskim, e'tibori bo'lg'ay, nevchunkim, - mashhurdurkim, Mir Xusrav ba'zi rasoilida bu ma'nini izhor qilmish bo'lg'ay, ul Hindustonda bo'lg'on kishidur, to anga tahqiq bo'lmag'ay, bitimamish bo'lg'ay".

Faqir agarchi bu so'zning mahzn kizb ekanin bilur erdim, ammo alar yuzida Amir Xusrav so'zin na tasdiq qildim, na takzib va hech javob bermadim. Alar javob bermaganning sababin so'rdilar. Zaruratdin faqir ayttimkim: "Shoyad Hindustonda tovusg'a bu hol voqe' erkin". Alar mutaajjib bo'ldilar: na Mir Xusrav so'zi isbotida mubolag'a qildilar, na faqirning so'zining nafiida. Nevchunki, hech jonib alarg'a yaqin ermas erdi. Ammo faqirg'a ajab hol voqe' bo'ldikim, Mir Xusravdek kishining so'zidikim, alardek buzurgvor aytqaylar va men tasdiq qilmag'aymen. Bu fikrga tushtumkim, o'z muddaom isbotini ne nav' qilg'aymenkim, bu holatda mast nar to'vus yugurdi, dag'i modasin bosib juft bo'ldi. Alar kulub dedilarkim: "Mundoq ittifoqiy ish-oz voqe' bo'lmish bo'lg'ay, shubha raf bo'lub, muddao isboti zohir bo'ldi".

* * *

Alarning Safiuddin Muhammad otlig' farzandlari tengri rahmatig'a bordi. Azo so'rar oyinin bajo keltururga o'tlanib, alar xizmatig'a

boradurg'onda yori azizim Shayxim Suhayliy yo'lda yo'luqti, qayon boradurg'onim bilgach, hamroh bo'ldi. Andin so'ngra Mavloni Soniy yo'luqti, ul dog'i qo'shuldi. Alar xizmatig'a borg'och, akobiru ashrofdin jam'i kasir xizmatida erdilar. Majlisda o'lturg'och, faqirlarning rutbasi shavkatidin va majlis savlatidin hasr bo'lub hech nav' so'z kim, dalolat azo so'rmoqg'a qilgay - ayta olmadim. Hamrohlarim hud o'zlarin menga tobe' tutub erdilar. Bir lamha o'tgandin so'ngra xud so'z ayturning vaqti o'tti. Bu faqir bag'oyat xijolatada bo'lub, ta'rixg'a munosib alfoz xayolig'a tushtum. Ittifoqi hasanadin "baqoi hayoti shumo bodo"[65] alfozin avval qat-lakim, hisob qildim, rost keldi. Ehtiyot uchun yana bir qatla hisob qilildi. Shubha raf' bo'lg'ondin so'ngra davotu qalam tilab, bu alfozni bitib, raqamin ustita sabt qilib, alarg'a e'tiroz tuta berdim. Alar tahsinlar qilib dedilarkim: "Bu ta'rixni biz nazm silkiga tortali".

Bu nav' qildilarkim:

Guli bo'stoni latofat Safi
Chu shud so'i jannat zi bog'i fano,
Azize pai pursi ta'rih guft,
Qi "bodo baqon hayoti shumo"[66].
* * *

Bir kun faqir alar xizmatida erdim va yana kishi yo'q erdi. Anvari[67] qasoyidi bobida so'z o'tadur erdi. Alar bu nav' ta'rif qiladur erdikim: "Biz aning ash'orin, bataxis qasoyidin oz ko'rub erdik, bu yaqinda bir-ikki devoni bizning iligimizga tushubtur, gohi anga mashg'ul bo'ladurbiz, ba'zi yerda aytsa bo'lg'aykim, bashar kalomidin o'tub, e'joz haddig'a yetmish bo'lg'ay, g'arib tarkiblar va ajib adolar nazarg'a keladur".

Chun faqir ashob orasida muttaham munga bormenkim, Anvari[67]g'a mu'taqiddurur va aning she'rin ko'p o'qur. Filvoqe' mundoqdur. Bag'oyat xushvaqt bo'lub ayttim: "Iltimosim borkim, ul qasidasinkim budur:

Gar dilu dast baxtu kon boshad,
Dilu dasti xudoyagon boshad[68]
bir qatla o'qub mulohaza qililsa".

Alar mutabassim bo'lub ayttilarkim: "Ajab so'z aytting, biz bu uch-to'rt kunda bu qasidasin o'qub, xushhol bo'lub, g'oyat xush kelgandin javob ham aytibimiz, - deb musavvadani bir xudrang varaqda chiqarib, faqirning ilgiga berdilarkim: "O'qub ko'r". Matlai bu erdikim:

Har kiro dar dahon zabon boshad,
Dar sanon shahi jahon boshad[69].

Biz faqirlar ne istihqoq bila ta'rif qila olg'aybiz. Muncha gustohliq qilildikim, ul qasidani sihr xayol qilur erduk, bu she'r ani past qilg'ondek ko'runadur, hamonoki mo'jiza desa bo'lg'ay.

* * *

"Nafahot ul-uns" mutolaasida bir kun bu mahalga yetib erdikim, Shayx Abulhasan Duroj[70] (quddisa sirrihu) yiroq yo'l qat' qilib, Imom Yusuf bin Abulhusayn Roziy[71] (Quddisillohi sirrihu laziz)[72] ziyoratig'a Rayg'a bordi. Va imom Mullo Mutannabihdin erdi. Shayx muddate ul diyorda imomni tilab, har kishidin so'rog' qilsa erdi, aytur erdilarkim, ul kofirni istarsan, ul zindiqni istarsen. To bir kun ani bir buzuqda toptikim, Qur'on o'quydu erdi. Oncha turdikim, ul Qur'on o'qumoqdin forig' bo'ldi. Shayx yurub salom qildi. Imom javob berib ayttikim: "Xush kelding, Abulhusayn, bir bayt o'qi!" Shayx bir bayt o'qug'ach Imomg'a vaqt xush bo'lub, vajd[73] yuzlanib, samo'[74] tuzdi. Bu samo'da aytur erdikim: "Sen bu muddatdakim, meni sevar erding ul kofirni, ul zindiqni sevarsen deb chin ayturlar erdikim, muddatekim, Qur'on tilovat qilur erdim, menga vajdu hol yuzlanmadi. Holo sen bir bayt o'qug'on uchun muncha vajd dast berubdur. Bu so'zni Muqarrabi hazrati boriy Xoja Abdulloh Ansoriy (Quddisillohi sirrihu) deb turlarkim: "Oyo, Yusuf bin Al-Husang'a Abulhasanning muddate kirib, oni so'rg'ani, ul so'zni eldin eshitgani hamul vajd holatida makshuf bo'ldi. Yo ul muddatdakim, ul so'rar erdi, bu voqif erdi. Agar hamul zamon makshuf bo'lg'on bo'lsa, muning martabasi biyikroqdur. Va hol ulki, zohir ahli qoshida shon budurkim, birining martabasi biyikroq bo'lg'ay". Doyim bu so'z faqirning xotirig'a uyulur erdi va o'z xayol va fikrim bila bu shubha raf' bo'lmas erdi, to bir kun hazrati irshodpanoh va valoyati dastgoh halloli mushkiloti majoniy Mavloni Muhammad Tobadgoniy[75] (quddisa sirrihu) xizmatlarida arz qilib, bu shubham raf'ini istid'o qildim. Alar ayttilarkim: "Bu toyifatning kamolig'a hazrat haq subhona taoloning mutolaa jamolida bir shuhudu istig'roq doymiy bo'lurkim, andin o'zga nima sori iltifot qilmas, har qachon vojib zoti mushohadasi imkon olamig'a tazalzul va iltifot voqe' bo'lmasa, bu jonibg'a shuur voqif bo'la olmag'ay. Bas hamul zamonkim, ul tavajjuh din bu sori tazalzul qildi, agar aning mazkur bo'lg'on holatig'a matla' bo'ldi. Ersa har oyina muning martabasi andin kam, muning ahvolig'a matla' bo'lg'on bo'lg'ay biyikroq bo'lg'ay. Nevchunkim, doym aning ahvolig'a matla' bo'lg'ondin tavajjuh shuhud asli nuqsoni lozim kelur. Har qachon ul holg'akim, hayot va zindagonlig'din maqsud uldurkim, futur yuzlansa muqarrardurkim, bu rutbadin ul martaba biyikroq bo'lg'ay. Bu faqirg'a Hazrat Mavlononing bu faraxafzo va ruhoso takallumidin nihoyatsiz xushholliq dast berib, xayolig'a keldikim, bu mas'alani Hazrati Maxdumdin ilqo qilg'ay. Hamul zamon andin chiqib, ul hazrat mulozamatig'a musharraf bo'lub, o'tgan dastur bila so'zni arz qilib, ul Hazratdin ham istid'oi javob qilildi. Alar dag'i biaynih Hazrati Mavloni mazkur ado qilg'ondek foyda buyurdilar. Faqirg'a avvalgi nishot va farax birga o'n, balki yuz bo'ldi.

Xushe ul zamonkim, zamon mundog' buzurgvorlar sharif vujudlari bila orosta va davron mundoq rafe' miqdorlar xilqatlari bilan piyrosta erdi. Hayf va yuz ming darig'kim, ul quyoshlar uyoqib, bir necha tiyra ro'zgor xuffoshlar paru bol ochib, nazarbozliq va baland parvozliq havosida jilva qilurlar.

Va ul tengizlar sug'olib, bir necha kuduratosor xaydek mulavvasliqqa foshlar naxvat yelidin zulolosa taxarruk va bahrkidor tamavvuj nuqushi ko'rguzurlar (nauzu billah min shururi nafsino va min siyosati a'molino)[76].

Ikkinchi Maqolat

Ul hazrat bila bu faqir orasida o'tgan ruq'alar bobidakim, ul ruq'alar holo alarning kulliyotida mazkurdur va munshaotlar orasida masturkim, bu faqir javob bitibmen yo aksi.

Bu ruq'ani bu faqir Marvdin arzadosht qilib erdimkim, ixtisor jihatidin anda bitilgan ruboiy bila ixtisor qililur.

Ruboiy:

To dur fitoda saram az xoki darat,
Har ro'z diham ba nomaye dardi sarat,
Bexud gardam chu noma oyad zi barat
Man bexabar az noma, chi donam xabarat[77].
Alar bu ruq'ani bitib erdilarkim:

Z-on dam ki fitod ittifoqi safarat,
To bu ki kunam gahe ba xotir guzarat,
Gar murg' parad ba so'i tu yo bod vazad,
Xoham ki diham ba nomaye dardi sarat[78].
Chun qalam bardoshtam va andesha gumoshtam, juz e'tizori ruq'ahoi mutatobe' ki dar chand ro'z voqe' shuda, ma'niye dar dil nagasht vasurate ba xotir naguzasht. Agar chi in niz xoli az dag'dag'ai tasdei nest va avqoti sharifro beshoibai taz'ei ne.

Gar binolam peshi tu on nola dardi sar buvad,
V-ar bixoham uzr, on dardi sari digar buvad[79].
Necha kundin so'ngra ham Marvda bu ruq'a alar Hazratidin keldikim:

Tahiyote ki chun az dil baroyad
Hama ruhoniyonro jon fizoyad
Shamimi on dar in firuza manzar
Dimog'i qudsiyon dorad muattar[80].
Ruq'aning oxirida bu ikki bayt erdikim:

Juz in kore mabodat gohu begoh,
Ki dar zilli zalili, davlati shoh,
Xati hazzi xudaz dil bartaroshi,
Baron haq panohi xalq boshi[81].
Faqirning javobida va alarning ruq'asi ta'rifida bu ruq'ani arz qilib erdimkim, masnaviy:

Salome, k-ash chu murg'i jon saroyad
Chu Ruhullah[82] ravonbaxshi namoyad,
Hama alfozash az ayni muvoso
Chu nutqi Ahmadi[83] mursal diloso[84].
So'ngg'i ikki bayt javobida bu ikki bayt bitilib erdikim:
Umedam on ki az irshodi Maxdum,
Ba ro'i noma gardad har chi marqum.
Zi amrash chun qalam sar barnatobam,
Ba tavfiqi vuquash bahra yobam[85].
Podshoh Marv qishlog'ida erkanda Ustod Hasan Noyining favtining xabari Iroqdin keldi, Faqir Hazrati Mavlaviy masnaviysining avvalgi bayti munosabat jihatidin tazmin[86] qilib erdim.. Bu nav'kim,
Tazmin:

Sharhi hajri shohi ustodon Hasan,
"Bishnav az nay chun hikoyat mekunad".
Band-bandi u judo gashta zi ham,
"Az judoiho shikoyat mekunad"[87].
bitib, shaharda hazrati Maxdum xizmatlarig'a yiborilib erdi. Alar kelur kishidin ham bu baytni, tazmin qilib, bu ruq'ani yiborib erdilarkim,
Tazmin:

Shud nai xoma dilamro tarjumon,
"Bishnav az nay chun hikoyat mekunad".
Bo zaboni tezu chashmi ashkrez
"Az judoiho shikoyat mekunad"[88].
Hikoyati tamodin ayyomi firoq va shikoyati tavolii layolii ishtiyoq besh az on ast ki ba madargorii davoti dahonbasta va ba

dastyorii xomai zabonshikasta dar tuli in noma arzi on maqdur boshad va dar tayyi in sahifa nashri on manshur, lojaram saddi on bob karda iltimos meravad ki:

Dar on soat, ki betashvishi ag"yor
Dar on farhunda majlis boshadat yor,
Zaminbo'yi ba ta'zime ki doni
Zaminbo'si duogo'yon rasoni.
Davlate az intiho masun va saodate az inqito' ma'mun bod[89].

* * *

Hamul yurushda faqir bu ruk'ani bitib yiborib erdimkim:

Nai kilkat shakari ma'niro
Karda chun nayshakar az javf burun.
Xati o'ro xati mushkinsurat
Dar tahi xat ruxi zebo mazmun,
Balki har donaye az nuqtai u
Toji ma'niro durri maknun[90].
"Ruq'aye ki az ro'i iltifot firistoda budand, bal gavhare ki az bahri tab'i Ummon simot berun ovarda - rasid. Bar har taqdir bar toji torak do'xta shud va honai chashmu dil bad on afro'xta gasht. Oftobi irshod bar sari toliboni rub'i maskun va bar sarvaqti qobiloni javfi gardun tobanda bod, vassalom"[91].
Ul Hazrat bu ruq'ani javob bitib, yiborib erdilarkim,
Qit'a:

Nai kilki tu tifli ma'niyro
Ba naboti husn biparvarda,
G'urrai subhro zi turrai shom
Rashki ruxsori navxaton karda.
Qissa ko'tah, shabi darozi maro
Pora-pora ba ro'z ovarda[92].
Sahifai sharifai mashhun va maoni va iboroti latifai mamlu az nukot va xuradoni nazdikoni dur va duroni nazdik ba huzurro musharraf soxt. Dar surati har xatte hazze ro'y namud va az aksi har harfe faraxe partav andoxt. Az shavkatn shikva g'unchahoi shukru sano damonid va az xori gila gulhoi mahmidatu duo shukufonid.
She'r:

Gar lutfi tu bigzarad ba xoristonho,
Xoristonho shavad bahoristonho.
Hikoyati gila va shikoyat binobar on voqe' shud, ki eshon az ruq'ai in faqir tasavvur kardaand va dar taxti taqdir va tahrir ovardaand va illo masnaviy:

N-oyad az tu chunon muomilaye,
Ki kasero rasad az on gilaye,
Nest az tu ba juz gila gila chand
Z-on ki lutfi tuash zi beh bikand.
Haqqi subhona hamvora dar nazari ofati xudashon dorad, va ba ofati nazari bexudashon nigah dorad. Vassalom[93].

* * *

Bir kun ul Hazrat xizmatida erdim va har nav' nazmdin so'z o'tar erdi. So'z asnosida Mir Husrav (alayhar-rahma)[94]ning "Dar'yoi abror" otlig' qasidasi mazkur bo'ldi. Bu faqir go'yo aning ta'rifida mubolag'a qildim va muhiq erdim. Nevchunkim, Mir Xusravdek kishidin mundoq mashhururkim, demish bo'lg'aykim: "Agar aflok havodisi va ro'zgor navoibidin mening borcha nazmim zamona sahifasidin mahv bo'lsa va bu qasidam qolsa menga basdur, nevchunkim, har kishi ani o'qusa bilurkim, nazm mulkida mening tasarruf va iqtidorim ne martabada erkandur". Ammo necha dog'i mundoq bo'lsa, bu faqirdin ul Hazrat majlislarida ta'rifda ifrot munosib ermas erdi. Ul Hazrat hech nima demadilar, to majlis tarqadi.
Hamul uchurda podshoh Marv qishlog'ig'a ozim bo'ldilar. Ittifoqo, necha kundan so'ngra azimat bo'ldi: Faqir ul Hazratdin ijozat tilay xizmatlarig'a bordim. Istijozadin so'ngra fотиha o'qub, ruxsat berdilar. Dag'i qo'yunlaridin bir juz chiqorib, faqirg'a inoyat qildilar. Olib ochtim, ersa "Dar'yoi abror" javobi "Lujjat ul-asror"[95] erdiki, hamul kunlarda aytib erdilar. Har kishi o'qusa bilurki, "Dar'yoi abror" din yakdastroq va ranginroq. Niyozmandliq qilib, quloq tutub, o'tlanib, manzilg'a tavajjuh qildim va manzil to'qquz rabot erdi. Ot ustida qasidani o'qub, xushholliq bila borurda xayolg'a "Tuhfat ul-afkor"[96] qasidasining matlai keldi. Manzilg'a tushgandin so'ngra bitib bir bekdin ul Hazrat xizmatlarig'a yiborildikim, agar tugaturga loyiq bo'lsa va ishorat bo'lsa, mashg'ulluq qilayin, yo'q ersa xayr.
Ul Hizrat ruq'alarida ta'riflar qilib, mubolag'alar aytib erdilarkim, "albatta tugatsun", deb.
Faqir Marvg'a borguncha ani ul Hazrat otig'a tugattim va Marvdin ul Hazrat xizmatlarig'a bitib yiborildi. "Dar'yoi abror" matlai budurkim:

Ko'si shah xolivu bongi g'ulg'ulash dardi sar ast,
Har ki qone' shud ba xushku tar shahi bahru bar ast[97].

"Lujjat ul-asror" matlai budurkim:

Kunguri ayvoni shah k-az koxi Kanvon bartar ast,
Raxnaho don k-ash ba devori hisori din dar ast[98].

"Tuhfat ul-afkor" matlai budurkim:

Otashin la'le ki toji xusravonro zavar ast,
Aygare bahri xayoli xom puxtan dar sar ast
Bud yavmi jome' shahri rajab ta'rixi on,
Turfatar k-in ro'zu moh itmomi onro mazhar ast[99].
Bu ta'rixda g'arobat borkim, ta'rixning oy va kunining zikridin yili hisobi "jurnal qoidasi" bila hosil bo'lur.

* * *

Ul Hazrat bu ruq'ani bitib yiborib erdilarkim: "Ba'd az ado'i vazoifi duo maqrun ba ijobati samiallohu liman duo marfu' on ki ba tozagi qoside rasid va qasidai tozav rasonid.

She'r:

Chu harfe chand xondam z-on qasida
Dili xosonash andar qayd didam.
Dar on asno chu shud chashmi basirat
Kushoda jumla dilho sayd didam.
Harchand az matla' to maqta' dar har bayt va misra' xotir ba sur'ati nuqudi mubohi ba har harfe furu shud, chun siyohi hech nuqsone chuz on ki dafi aynul-kamolro dar husni kalom va lutfi maqol ko'shida budand va az hech chize soxtai in noqisro libosi avsofi kamol po'shida ba nazari andesha darnayomad, ore.

Nazm:

Mashshota chu chehrai butun oroyad,
Az nil xate kashad pai dafi gazand.
Az fahvoi on chunon ma'lum shud ki xizmati eshonro irodati iqbol bar qiblai maqsud va e'roz az namudhoi bebud mutaakkad shuda (Alhamdu lilloh alalimmat). Ammo agar chunonchi dar tag'yiri umuri suvari va tarki ishtig'oli g'ayri zaruriy, chui muloimi mizoji azizon nest, mubolag'a naravad va dur namenamoyad, hech jo nest, ki maqsud zohir nest va jamoli zuhurashro juz kamoli zuhur sotir ne.

Haqi subhonaha hamkunonro az haqiqati qurb ba maqsud ogoh gardonad va dasti himmat az nabudhoi bebud ko'toh, vassalom[100].

Va ruq'a hoshiyasida qasida silasi bir bo'rk bila sarafroz qilib, bir ro'ymol mujibi obro'y qilib erdilar. Mundoq bitib erdilarkim: "Toqiyai farqi toji takallufro va porai karbosi nashfi rutubati dasti az jahon shustaro firistoda shud"[101].

Chun "Tuhfat ul-afkor" qasidasi shuhrat tutti, podshoh hazratlarig'a yetishti Chun Amir Xusrav va alar, balki har kishikim aytibtur - saltanat tariqining nafyi voqe' bo'lubtur, faqir chun azizlarg'a tatabbu' qilib erdim - hamul tariq mar'iy bo'lub erdi. Podshoh chun o'qub tahsin qildilar. Podshohning kamoli vus'ati mashrab va nihoyati husni xulqlaridin bu faqir mahjub bo'lub, xayolg'a keldikim, bu qasida va yana bir tatabbu' qilib, darvishlar maddohlig'ini qilib, ammo hukumat tavrini ta'yin qililmay, podshohning muborak otig'a tugatilgay. Bu matla' xotirimg'a kelib erdikim,

Nazm:

Xirkai pur bax'ya k-ahli faqrro k-on dar bar ast,
Bar firozi olami ma'ni sipehru axtar ast[102].

Chun burung'i matla' aytilg'onda alar hazratig'a yiborib, niyoz yuzidin arz qilib, tatabbu' qilurg'a istijoza qilib erdim va ishorat bo'lg'ondin so'ngra aytilib erdi. Bu matla'ni dag'i Marvdin bitib, shahrga alar xizmatig'a yiborildi. Muning dag'i ta'rifida rangin ruq'a bntib, istihsonlar ko'rguzub yiborib erdilar. Bu ikki bayt bul ruq'adindurkim,

Bayt:

Zihi karda az shavqi shahbozi tab'at
Humoyoni qudsiy havoi nazarvi
Zi mardum firistoda yak matlai xush,
K-az ahli suxan misli o' nest marvy[103].

* * *

Faqir ul vaqtdakim, mulozamatg'a mashg'ul erdim - doim ul Hazratg'a maxlasim bobida iltimoslar qilur erdim. Alar har nav' so'z bila faqirg'a taskin berur erdilar.

Bir kun Murg'ob navohisida erkonda mulozimat mashaqqati va ashg'ol kasratidin iztiror yuzlanganda alar xizmatig'a bir kishi yiborib, ul ruboiyni ruq'ada arz qildimkim, ruboiy:

To kay chu sabo har tarafam jilvagari,
Xoham sui sarvi xud kunam paysipari,
Far'yodkunonu xok bar sar figanon
Go'yam ki xalosam kun az in darbadari[104].
Alar nasihat yuzidin mav'izaomiz ruq'a bitib, bu ruboiyni aytib erdilarkim,
ruboiy:

Az didai jon agar ba jonon nigary,
Az tafriqai jahon kucho g'ussa xo'ri,
In tafriqa hargiz chun nagardad sipari,
Bo tafriqa jam bosh, to bahra bari[105].
* * *

Alar Makka safarig'a borg'onda Bag'doddin bag'oyat rangin noma bitib erdilar. Ul noma avvalida bir g'azal bitib erdilar. Matlai budurkim:

Bar kanori Dajla dur az yoru mahjur az diyor,
Doram az ashki shafaqgun dajlai xun bar kanor[106].
Borur kishidin ul g'azalg'a tatabbu' qilib, noma yiborib erdim. Matlai budurkim:

Shomi hijron k-u mag'rib shud nihon xurshedvor
yo rabash subhi visol az jonibi mashriq baror[107].
Ammo ruq'aning oxirida bu ruboiyni ham bitib erdim,
ruboiy:

In noma, na noma, dofei dardi man ast,
Oromi daruni ranjparvardi man ast,
Taskini dili garmu dami sardi man ast,
Ya'ne xabar az mohi jahongardi man ast[108].
Alar Makkadin qaytg'onda Halabdin bu ruq'ag'a javob bitib erdilar va bu ruboiy anda erdikim;

In ruq'a, na ruq'a, moyai har tarab ast,
Tahsili nishotu ayshro xush sabab ast,
Z-in son ki buvad muxtasaru purma'ni
Go'yo zi "Javomi ul-kalim" muntaxab ast[109].
Alar Makka safaridin kelganda podshoh Balxda erdilar va faqir bir qosidni alarni ko'rub, salomatlig' xabarlarin keltursin deb shahrg'a yibordim. Tahniyatimiz ruq'a ham bitib erdim. Anda bu ruboiy mastur erdikim,
ruboiy:

Insof bideh, ey falaki minofom,
To z-in du kadam xubtar kard xirom,
Xurshedi jahontobi tu az matlai subh,
Yomohi jahongardn man az jonibi Shom[110].
Alar bu ruq'aning muqobalasida bag'oyat rangni ruq'a bitib yibordilarkim,
ruboiy:

Bo kilki tu guft noma, k-ey gohi xirom,
Sad tuhfa xush ba Rum ovarad zi Shom.
Gar poi tu dar miyon naboshad - narasad
Mahjuronro az jonibi do'st payom[111].
Ul vaqtdakim, shahzodai behamto Kichik mirzo[112] toba sarohu zolli muzillii xatoko'sh, devonai sinh ro'i siyahpo'shqa yo'luqmaydur erdi, bid'atlar tariqig'a nosih va ahli sunnat va jamoat qoidasig'a rosix erdi, tavozu' va niyoz nahajig'a xursand va faqru fano ahlig'a muxlis va niyozmand erdi, faqirning "Tuhfat ul-afkor" qasidamdinkim, alarning otig'a aytilibtur va yuqori mazkur bo'ldi - ul mahallidinkim, alardin nazari qabul istid'osi qilib, arzi niyoz izhori bo'lur erdi, bu baytnikim:

Yak nazar farmo, ki mustasno shavam z-abnoi jins,
Sag chu shud manzuri Najmiddin sagonro sarvar ast[113].
bitib, hamul istid'o bila Samarqandg'a hazrati malozu-panoh ahlulloh Xoja Nosiruddin Ubaydulloh[114] (quddisa sirrihu) xizmatig'a yiborib erdi. El Kichik mirzodin bu tariyqni mustahsan tutub, ani duo qilurlar erdi. Ul toifadin ba'zi bu baytni ham ta'-rif qilurlar erdikim, bu mazmunda yaxshi voqe' bo'lubtur.
Mirsarbarahna[115]kim, zamon ahlining mutaayyin xushtab' va zarifi erdi, faqirni muxotab qilib, bu baytg'a e'tiroz qildikim:

"Agarchi sen bu baytda izhori kasri nafs qilbsen va o'zungni itga nisbat beribsen, ammo abnoyi jinsg'a dag'i ushbu nisbat voqe' bo'lubtur. Shoyadki abnoyi jins bu nisbatdin or qilib, qabul qilmag'aylar. Tashbihekim, kishining o'z kasri nafsi jihatidin bir jamoatg'a ihonat yetgay - yaxshi bo'lmag'ay".

Faqir ayttingim: "O'zumni itga tashbih qilibmen - kasri nafs jihatidin emas, balki nafsoniyat tug'yonidin bayoni voqe'dur. Abnoyi jinski debmen, sizni demaymen, soyir itlarni debmenkim, ko'y-ko'chada yururlar".

Miri mazkur bu so'zimdin mutaassir bo'lib, ko'z yoshi bila duo va tahsin qildi. Va Mirning bu savoli va faqirning javobi shuhrat tutti. Alarning dag'i muborak sam'ig'a yetishganda istehson qilib debdurlarkim: "ul bayti xud yaxshi baytdur, ammo javobi ham ul baytidin yaxshiroq voqe' bo'lubtur", - deb, bu faqirni g'oyibona fotiha bila bahramand va arjumand qilibturlar. Faqir eshitgach, mujibi nishotu xushholliq va boisi inbisotu forig'ulbolliq bo'ldi.

* * *

Faqir Astrobod yo'lida Taxti Sulaymon dahanasidin alar xizmatig'a bu ruboiyni bitib erdimkim, ruboiy:

Ey bod, dilam bishud digar jonibi yor,
Jon ham bibaru ba poi u soz nisor
V-on gah qadre zi xoki poyash bardor,
Bahri evazi joni mani dilshuda or[116].
Alar javobida bu ruboiyni bitib erdilarkim, ruboiy:

Ey bod, chu omadi zi sarmanzili yor,
Omad ba dilam z-omadamat sabru qaror.
N-omad ba qaror az in qadar jon zinhor
Uro bibaru ba on ki doni bisupor[117].
Chechaktu haddida alardin bu ruq'a kelib erdikim:

"Salome karda az "sin" tezdandon,
Kushoda uqdaho az rishtai jon.
Salome az kamandi turrai "lom".
Dili sohibdilon ovarda dar dom,
Salome xushtar az firdavsi a'lo,
"Alif" dar vay kashida qad chu to'bo.
Ba zeri on "alif" az chashmai "mim"
Ayon dar poi to'bo ayni Tasnim.
Tuhfai suhbat sharif va had'yai majlisi munif gardonida ma'ruz on ki chun xizmati mavlaviro shavqi rikobbo'si inongir shuda bud,
xudro ba fitroki u bastan vojib namud, lojaram in ruq'ai mashub bar risolaye ki ba tajdid va tahrir payvasta ba huzur faristoda
shud, agar maslahat donand ba arzi humoyun rasonand va illo - bayt:

Har chi na maqbuli dili poki tust,
Boyadash az safhai avroq shust.
Davlati o'jili mufizi ba saodati o'oil barvajhi akmal muyassar bod va muhassal, vassalom"[118].
Bu ruq'alari kelgan vaqtda alarning muborak mizojlarig'a oriza voqe' bo'lub, necha kun behuzur bo'lub, yana sihatlari xabari keldi.
Faqir bu ruq'ani bitib yiborib erdikim:

"Niyoze ki az sajdai az had afzun
Shuda jabhaash dog' az nuqtai "nun",
Pas on goh zi "yo" az pai shavqi didor,
Zi ro'i raqam ohi dil karda izhor.
Va gar az "alif" dar vafo buda yakto
Chu sarvi chaman omadi poi bar jo,
Zi "zo" kunad shomi g'amro munavvar,
Ayon soxta mohi boloyash axtar.
Ba'd az arzi chunin niyoze, ki marqum gasht va raf'i ixlose ki bar zaboni xoma guzasht, ma'ruzi royi bandagoni ostoni qudsiy
osh'yon on ki chunin istimo' aftod, ki dah-ponzdah ro'z orizaye dast doda buda va mohl tamomi sipehri ma'ni ru ba za'f nihoda,
muxlisonro az in xabar sipehrosor sargardoni va zarrakirdor pareshoni dast dod.
Alhamdu lilloh val-minna, ki ba'd az du hafta hamon paykari ulvi-xirom ro' ba burji sihat va jamol ovarda va mayl ba avji
quvvatu kamol karda, samadoti shukr bajo ovarda, falonro bajihati tahqiqi in hol va tasdiqi in maqol firistoda shud. Multamas in,
ki ba zudi bozash gardonand va faqironro az xushii on xabar ba xushholii tamom rasonand va kayfiyati risolai az nukot mamlu va
mashhun va guzashtani on dar majlisi humoyun ba zudi ma'ruzi majlisi oli xohad shud.
Soyai irshod bar sari bandavu ozod muabbad va muxallad bod, vassalom"[119].

* * *

Podshoh Qunduz viloyati azimatig'a cherik otlang'onda alarning va hech kimning ul yurush dilxohi emas erdi. Faqirg'a deb

erdilarkim: "ulcha mumkin bor, bu yurushning man'ig'a sa'y qilg'aysen va ul matlub surat bog'lamag'ay, azimat jazm bo'lsa, bizga bitib yiborgaysen".

Ulcha mumkin va maqdur erdi - sa'y qilildi. Chun haq subhonahu va taolo taqdiri borurg'a erkondur, Taxti xotun degan yerdin azimat musammam bo'ldi. Faqir alar xizmatig'a bu kayfiyatni bitib, ruq'a yibordim. Bu ruboiy ul ruq'aning avvalida erdikim, ruboiy:

Guftam falakam ba har taraf ronandast,
Sargashtagi orandavu gir'yonandast,
Ne, ne, donad har on ki u donandast,
K-u niz asnri dasti gardonandast[120].
Alar ruq'ag'a bu nav' javob iltifot qilib erdilarkim,
ruboiy:

Ezid, ki ba harfi mo qalamronandast,
Bar movu tu asrori qidam xonandast.
Bo u dili mo bo on pare monandast,
K-ash bod ba push-tu ro'y gardonandast[121].
Shibirg'on navohisida alardin bu ruq'a keldikim,
ruboiy:

"Xonda ba sariri kilki tu duronro,
Dar doda saloi vasl mahjuronro,
Qonuni shifo navishta ranjuronro,
Binshonda ba on otashi mahjuronro.
Chun vurudi ruq'ai sharif az hududi on buq'ai munif bar muxlisoni sidk-antimo ba zuhur anjomid, har yak az didai ramadrasida va sinai kamad kashida az qalaqi hiddati marorati firoqu iztirob va shiddati harorati ishtiyoq ba mavtini ulfat va nishimani zo'lfat biyoromid.
Bayt:

Ba rohat qarinq'ar bod on dastu panja
Ki xudro bad-in makrumat soxt ranja"[122].
Faqir bu ruq'a javobida arzadosht qilib erdimkim,
ruboiy:

"Nazdik shud az davlati didori tu dur,
K-az ham gusiland jonu jismi ranjur,
K-u az g'aybat birasad ba-din har du futur,
To man shavam az huzuri vaslat masrur.
Ruq'aye ki nazmash jonu dili pareshonro dar silki intizom kashid va nasrash gavharu durri didai ashkafshonro bar ro'y kahrabofom poshid, dar in vilo ba muhinsoni duru duroni az davlati visol mahjur rasid. Pai taskini iztirobi jonu dili g'amanduz bar sinaash nihodam va ba jihati oromi gir'yahoi jonso'z boloi chashmi gir'yonash jo dodam. Umedvori on ki so'xtagoni fyroqro gohe ba hamin siyoq ba yod orand va dili afro'xtagoni otashi ishtiyoqro ba navozishi ruq'a shod dorand"[123].

* * *

Alar xizmatidin Andxud navohisida bu ruq'a kelib erdikim: "Duoye bidoyati on mazmum maash-shavqi val-g'irom va nihoyati on mamdud ilo yavmil-qiyom valayni maftuhaturon ilal-ijobati minallahi-malikalallom ba surati niyoz nisori bisoti jur'at va inbisot megardad. Va maylu shaaf ba naylu sharafi muloqot besh az on ast, ki ba sarfi ashiiyot va g'adavot dar e'moli adavoti qalam va davot adoi shammaye az on tavon kard, lojaram inoni qasdu niyat az savbi on umniyat ma'tuf doshta ba in du bayt masruf megardad.
Qit'a:

Zirak on kas, ki dar xarobai dahr
Dari ganjinahoi roz zanad.
Johi ko'toh zeri poy nihad
Dast dar davlati daroz zanad.
Loyazol ravzai umed barumand bod va shoxi davhai saodati jovid ba on payvand, vassalom"[124].
Faqir javobida bu ruq'ani arz qildimkim:
"Nomaye, ki az harfi avval ro'i niyoz zohir karda boshad va az duvvo'm shu'lai otashi shavq az dil barovarda va az ro'i digar g'ami dil namuda va az pechi safhai navardash hamon tariq paymuda ba mavqifi arz rasonida ma'ruf megardonad, ki dar in vilo, ki ruq'ai sharif omad.
Masnaviy:

Bo'sida ba chashmi xud nihodam,
Boloi sarash maqom dodam.
Ham boisi nuri chashmi man gasht,
Ham farqi saram zi charx bizasht.

Qosid, ki ba suxanhon zaboni navoxt, ba irsoli kitobi "Muhabbatnoma" va sharobi sandal musharraf soxt, har duro ba xizmatash doda shud va o'ro ba sharafi xizmat firistoda shud. Umed on ki surati mehnati firoq az mutolaai on tasavvur namoyand va dardu ranji ishtiyoqro az sharbati visol muolaja farmoyand. Zilli oli bar maforiqi ahli irodat loyazoli bod, vassalom"[125].

* * *

Faqirni podshoh ba'zi maslahatlar uchun Murg'obdin ta'jil bila Mashhadg'a yiborib erdilar va hukm andoq erdikim, shahrg'a yetmay o'tgaymen. Ittifoqo shahr navohisig'a yetgan mahalda tavochi[126] nishon kelturub, o'rdu sori qaytardi. Bu sababdin alar xizmati musharraf bo'lmoq muyassar bo'lmadi. Alar bu ruq'ani bitib yiborib erdilarkim, ruboiy:

"Binmud abre zi jonibi dashtu biraft,
Az tashnalabon zi dur bigzashtu biraft,
Bargasht umedi mo jigarso'xtagon,
Norexta nam zi roh bargashtu biraft.

Harchi umedi noumedon ba husul narasid va murodi nomurodon ba vusul nayanjomid.

Umed ast, ki har chi maslahati diniy va dun'yaviy xodimoni on oston ba on manut boshad va saodati suvari va ma'naviy mulozimoni on davlatxona ba on marbut bir vajhi ahsan va tariqi akmal muyassar gardad, ba minnati vujuda val-islom, vassalom"[127].

Faqir javoblarida bu ruq'ani yiborib erdimkim,
ruboiy:

"Dil chun alami davlati vaslat afrosht,
Jon niz xayoli xud bad-on azm gumosht,
Har yak chu bad-in murod nazdik rasid.
Gardun ba murodi nomurodon nagzosht.

Arzadosht on ki axtari tole' agarchi az matlai iqbol lome' shud, ammo chi sud, ki az gardishi falaki hasud baburji sharaf norasida roje' gasht.

Yorone ki po ba roh nihoda, ehromi davlati mulozamat bastand va ba silki davlatmandone ki dar mulozamat hastand payvastand, didai mahrumiy bar kafk poyashoi molida ba jonibi o'rdu muovadat namud (Zalika fazlullahi yutiyahu man yash'a).

Garchi xurshed buvad tolei ro'zafzunam,
Narasonid ba Isonafase gardunam.

Agar xotiri anvar ba on orand va himmati olii bad-on gumorand, ki royoti humoyun mayli shahr namoyand va arkoni davlati ro'zafzun ba hamrohi azimat farmoyand, shoyad ki ba tufayli azizon in xori ashkre-zon niz bad-on saodat va iqbol, ya'ne ba sharafi davlati visol musharraf va musta'sid tavonad shud, vassalom"[128].

Uchinchi Maqolat

Kutub va rasoil bobidakim, alarning musannafotidur va mazkur bo'lg'on musannafotning te'dodi budurkim:

"Shavohid un-nubuvvat"[129];

"Nafahot ul-uns";

"Naqd un-nusus"[130];

Naqshbandiya xojalari tariqida bitilgan risola;

"Ashi'at ul-lamoat"[131];

yana: "Fusus"[132] sharhida bitilgan risola;

yana: Hazrati Mavlonoyi Rumi "Masnaviy" sidin ikki baytig'a sharh bitilgan risola;

yana: "Lavome"[133];

yana: "Lavoyeh"[134];

yana: Ibn Forizning "Toiya"[135] ab'yotidin ba'ziga sharh bitilgan risola;

yana: Ruboniyot sharhi[136];

yana: Amir Xusrav Dehlaviy baytig'a sharh bitilgan risola;

yana: Ibn Zarrin ul-Uqayliy[137] hadisig'a sharh bitilgan risola;

yana: Hazrati Xoja Muhammad Porso[138] so'zlarin jam' qilg'on risola;

yana: "Arba'in hadis"[139] tarjimasi;

yana: so'fi va mutakkallim va hakim mazhablari tahqiqining risolasi;

yana: risola vujud[140] bobida;

yana: "Manosiki haj"[141] risolasi[142];

yana: "Haft avrang"[143]ki mushtamildur yetti kitobg'a; avval:

"Silsilat uz-zahhab"[144]ki, uch daftardur;

ikkinchi: "Salomon va Absol";

uchunchi: "Tuhfat ul-ahror"[145];

to'rtunchi: "Subhat ul-abror"[146];
beshinchi: "Yusuf va Zulayho"kim "Oshiq va ma'shuq"ga mavsumdur;
oltinchi: "Layli va Majnun";
ettinchi: "Xiradnomai Iskandariy";
yana: "Bahoriston" kitobi;
yana: Muammo fanida bitilgan risolalar, te'dodi: avval: "Huliyat ul-hulal"[147]g'a mavsum bo'lg'on risola;
yana: risolaki, "Mutavassit"ga mashhurdur;
yana: risolaki, "Sag'ir"ga ma'rufdur;
yana: manzumi asg'ardur;
yana: aruzda bitilgan risola;
yana: bir risola qofiya bobida bitilgan;
yana: bir musiqiy ilmida bitilgan risola;
yana: "Munshaot"[148] risolasidur;
Devonlarning te'dodi;
avval: "Fotihat ush-shabob"[149];
ikkinchi: "Vasitat ul-iqd"[150];
uchunchisi: "Xotimat ul-hayot"[151].

Va bu faqir alar tasnifig'a sabab va ta'lifiga bois bo'lubmen va bu ma'ni ko'prak kutub va rasoilda mazkurdur. Ul jumladin biri "Nafahot ul-uns min hazarot ul-quds" durkim, andoq kitobni hargiz hech kishi ne bitibdur, ne bitmakning imkoni ham bor va aning sharhi budurkim, doim bu faqirning xayolig'a evrulur edikim, hazrati muqarrabi boriy Xoja Abdulloh Ansoriy (quddisa sirrahu) ashobi tariqat va arbobi haqiqat zikridakim, iborat sufiya mashoyixidin bo'lg'ay - kitobe bitibdurlar va ani besh tabaqa qilibturlar: har yigirmini bir tabaqa qilibturlarkim, ani "Tabaqoti mashoyixi sufiya" derlarkim, borchasi yuz kishining zikri bo'lg'ay va alardin so'ngra Shayx Fariddin Attor[152] (quddisa sirrihu) dag'i bir nav' kitob bitibdurlarkim, "Tazkiratul-avliyo"ga mashhurdur va hazrati Shayx Abu Abdurahmon Sullamiy[153] (quddisa sirrihu) dag'i bu azizlar zikrida bitibdurlarkim, "Tabaqoti Sullamiy" derlar, ammo ulcha o'zlaridin burung'i zamondag'i mashoyixdur, borchasining zikrin qilmaydurlar va o'z muosirlarining ko'pini ham va o'zlarin ham bitmaydurlar. Va o'zlaridin to'rt-besh yuz yil mobaynida zuhur qilg'on mashoyixi izom va avliyo kirom zikri xud ul kutubda yo'qtur. Agarchi ba'zining maqomotin tilasa, topsa bo'lg'ay, ammo oz va hech kim bu mazkur bo'lg'on buzurgvorlarni bir kitobda jam' qilmaydurkim, zamon ahlig'a naf'i kulliy andin yetishgay va mumkindurkim, falak sayri iztirobidin va zamon havodisi inqilobidin bu avroq ham nobud bo'lg'ay va hayfdurkim, bu buzurgvor toifaning muborak otlari va farxunda ahvol va sifotlarikim, maqsud ofarinishdin alarning sharif vujudlaridur - oradin chiqqay. Oyo, zamon akobiridin kam bo'lg'aykim, bu sharif amrg'a murtakib bo'la olg'ay? - deb ko'nglumg'a kechurur erdim va sabr va taqsim bila o'z qoshimda hazrati Maxdumg'a qaror berur erdim, ammo gustohliq qila olmas erdim. Bir kun hayolg'a keldikim, umrg'a e'timod yo'qtur, bo'lmag'aykim, bu orzuni go'rga eltgaysen, avlo uldurkim, alarg'a arz qilg'aysen. Emdikim, mahal topib, bu mazkur bo'lg'on muddaoni arz qildim - g'arib hol dast berdikim, alarning ham muborak xotiralarig'a biaynihi ushbu nav' o'tar ermish, ammo ba'zi mavone' sababidin tavqif va ta'viqqa qolur ermish. Andoqkim, "Nafahot ul-uns" fehrastida bitibdurlar, har kishi o'qusa, alarning bu holni bayon qilg'onin sharh bila ma'lum qilur.

Bu kitob ta'lifning taqribini alar bu nav' bitibdurlarkim:

"Dar ta'rixi sanai ehdo va samonina va samona mia muhibbi darveshon va mo'taqidi eshon, az himai shug'l ser va bar faqr daler Amir Nizomiddin, Alisherki ba tav' va ixtiyor az a'lo marotibi joh va e'tibor e'roz namuda va ba qadami taslim va rizo suluki joddai faqr fano iqbol farmuda az in fa-qir misli on surate ki, bar dil guzashta bud va dar xotir mutamakkin gashta, istid'o qard va doiyai qadim surati tajdid yoft va dag'dag'ai sobiq samti taqviyat va ta'kid paziruft. Lojaram ba sidqi himmat va xulusi taviyat dar imzoi on niyat va istiqsoi on umniyat shuru' aftod.

Ma'lum az sobiqi makorimi axloq va marosimi ashfoq mutolaa kunandagon on ki (Avliyoullahi va fayyaza arvoha muqaddasa), mutasaddi va bois injam' va ta'lifroki; tahiyati ishtimol bar nafahot ul-anfosi tayyibi mashoyihki, az hazoyiri quds qasida va bar mashomi joni mushtoqoni muhosiri uns vazida musammo megardad bar "Nafahot ul-uns min hazarot ul-quds" az go'shai xotir furo' nagzorand va bo duoi xayr yod orand"[154].

Bore alar bu iltimosdin xushhol bo'lub, qabul qilib, mashoyix holoti sharhida akobir kutubin jam' qilib, bu xatir amr va azm shug'lg'a mashg'ul bo'ldilar va har juzvkim, bitilur erdi - iltifot qilib, faqirg'a berurlar erdi va ham o'z qoshlarida o'tkarilur erdi. Oz fursatda "Nafahot ul-uns" kitobi tugandi va ul sohib davlat sa'yidin bu buzurgvorlar ismi olam sahifasida qoldi. Umid ulkim, andoqkim, alar o'qug'uchilardin istid'o qilibdurlarkim, har kishig'a bu azizlar zikr va manolibidin vaqt xush bo'lsa, boisu mutasaddini duoyi xayr bila yod qilsunlar, deb bu faqirg'a ham kulliy natija bergay va har kishi bu kitobni o'qurg'a tavfiq topsa bu mazkur bo'lg'on so'zlarni xutbasidin so'ngra mulohaza qilg'usidur.

Va bu sharif kitob tugangandin so'ngra xotirg'a andoq kelur edikim, hazrati risolat (sallallohu alayha vassalom)[155] mu'jizoti bobida azizlar kutub va rasoil bitibdurlarkim, ul hazratning nubuvvatig'a ummatlarga mujibi izdiyodi yaqin bo'lg'ay, andoq istiyfo voqe' bo'lmaydurkim, tab' xursand bo'lg'ay. Avvali ofarinishti" inqirozga degincha ahvoleki-voqe' bo'lubtur va bo'lg'usidur, barchasida ul hazratning mu'jizotidin bor. Bitguvchilar ba'zi bila ixtisor qilibturlar.

Bir kun, alar xizmatida bu nav' so'z mazkur bo'lur erdi. Faqir bu tamannoni zohir qildimkim: "Bag'oyat so'zning inbisoti yeridur va andoqki haqqidur - kishi bajoy keltirmaydur, sharif zamiringiz ne nima xayol qilg'aykim, mundin shoyistaroq bo'lg'ay va durbor qalamingiz ne nukta tahrir qilg'aykim, mundin boyistaroq bo'lg'ay?"

Ittifoq alarning xayolig'a dag'i bu nav' nima o'tar ermish. Dedilar: "Bizning dag'i xayolimizg'a bu nav' muddao bor erdi, emdikim, sen muharrik bo'lding - ul xayol toza bo'ldi, insholloh taolo, anga mashg'ul bo'lg'aybiz".

Faqir xushhol bo'lub, alar mulozamatidin chiqtim. Alar hamul kun-o'q bu ishga munosib kutub jam'ig'a mashg'ul bo'lubdurlar va "Shavohidun nubuvvat li taqviyati yaqini ahl ul-futuvvat"[156] kitobi tahririg'a shuru' qilibturlar. Bu faqir alar xizmatig'a yana qatla musharraf bo'lg'och, zohir qildilar. Faqir xushhol bo'lib, har kun xabar tutar erdim. Oz fursatda tugaturig'a muvaffaq bo'ldilar.

Va kitob fehrastida bu faqirni iltifot yuzidin mundoq mazkur qilibdurlarkim, chun mushohada'i oyot va mo'jizoti bo'iste'moi on az adl va siqot chunonki, donisti nisbat ba ba'zi digar mujibi ziyodati iyqon va iz'on megardad va lojaram ulamoi din va muqaffiyoni osor sayyid ul-mursilin (sallallohi vassalam alayha alo alayhi ajmain).

Dar zikri "Shavohid un-nubuvvat va daloyili risolati vay" kutub soxta and. Dar bayoni judo az soyir ahvol va osor misqot pardoxta va chun in faqir ba mutolaai ba'zi az onho musharraf shud va foydai mutolaai onroki quvvati muhabbat, va doiyaa husni mutobaat ast dar xud boz yoft. Xostki, az on foida soyir musulmonon muntafe' shavand. Batahsis azizoniki, in faqirro nisbat bar ishon sidqi muhabbati va xulusi aqidati hast va beshtar azinki, istid'oi jam'i kitobi "Nafohot ul-uns min hazarot ul-quds"ki, dar bayoni siyaru ahvoli mashoyixi sufiyaist, karda budand. Lojaram onchi dar on parokanda bud (tashilan limavtihi) dar yak joy jam' karda shud va (tafhimot ul-foйда) ba iborati forsiy irod uftod. "Taliqiyadil ixtisor" harfi tariqi muxtalafa va asonidi mutannava' karda omad. Chun kamoli mutobeonro bavositai mutobaat hosil meshavad va mushohada kamoli mutannaf'ist va karomat va fazilatiki, az ummat zohir megardad az qabili mo"jizoti payg'ambari ishon ast. Zikri ba'zi ahvol va osor va ashobi onhazrat va to tabaqin sufiyaki, dar bayoni ahvoli ishon chunonchi guzashst ba on munazzim gardonida omad. Chun nubuvvati onhazrat bavositai tavoturi axbor batanavv'ui mo"jizot bajoy rasida astki hech saodatmandero dar on dag'dag'a ishtiboh namondast.

Chun foydai azim dar in ta'lif taqviyati yaqin rohi navardoni tariqati javonmardoni ahli haqiqat tavonad bud, agar onro ba "Shavohid un-nubuvvat baqavviyati ahl ul-futuvvat" tasmiya kunashg dur namenamoyad[157].

Va "Bahoriston"da nazm ahli asomiysi zaylida bu faqirni bu nav' mazkur qilibturlarkim:

"Sohibdavlateki, zamoni mo ba vujudi u musharraf ast harchand poyai qadri vay nazar ba marotibi joh va hashmat va qurbi podshohi sohibhashmat va qiyos ba manoqibi ma'navi az fazlu adab va fazoili mavhub va muktasab az on balandtar ast ki, vayro ba she'r ta'rif kunand va ba javdati nazm tavsif namoyand. Ammo chun xotiri sharifash ba vositai kasbi fazilati tavozu' va kasri nafs ba on furud omadast, ki xudro dar silki in toifa munxarit gardonidast, digaronro hijobi tahoshi az on ma'ni ki vayro az tabaqai eshon dorand va az zumrai eshon shumorand, murtafe' gashta, ammo insof onast, ki har jo in toifa boshand - vay sar boshad va hargoh nomi in tabaqa navisand vay sardaftar.

Va chun gavhari nomash buzurgtar az on astki har mahalli az nazm sidqi on tavonad shud va har maqomi az she'r sharafi on tavonad yoft. Taxallusi ash'orash ba onche az in muammoi digar mafhum megardad, nomzad gashta.

Muammo ba ismi "Navoiy":

Kunhi nomash dar taxalpusho nayobad hech kas,

Bar labi yobandagon az vay navoye donu bas.

Va agarchi vayro ba hasabi quvvati tabiat, vus'ati qobiliyat har du nav' she'r - turky va forsiy muyassar ast, ammo mayli tab'i vay ba turky az forsiy beshtar ast va g'azaliyoti vay ba on zabon az dah hazor ziyoda xohad bud va masnaviyote, ki dar muqobalai "Xamsa"i Nizomy vuqu' yofta - ba si hazor nazdik va hamono ki ba on zabon pesh az vay kase she'r naguftaast va gavhari nazm nasufta va az jumlai ash'ori forsii vay ast qasidaye ki dar javobi qasidai Xusravi Dehlavy ki musammot ba "Dar'yo'i abror" voqe' shuda va mushtamil bar bis'yore az maonii daqiqa va xayoloti latifa. Matlaash in ast:

Otashin la'le ki toji xusravonro zavar ast,

Axgare bahri xayoli xom puxtan dar sar ast.

Va in ruboy dar tahniyati qudumi ba'ze az oyandagon az safari Hijoz dar ruq'a navishta bud.

Ruboiy:

Insof bideh, ey falaki minofom,

To z-in du kadam xubtar kard xirom,

Xurshedi jahontobi tu az matlai subh,

Yomohi jahongardi man az jonibi Shom.

Va in ruboy digar dar ruq'ai digar:

In noma, na noma, dofei dardi man ast,

Oromi daruni ranjarvardi man ast,

Taskini dili garmu dami sardi man ast,

Ya'ne xabar az mohi jahongardi man ast.

Va in ruboi digar ba tajdid dar ruq'ai digar.

Ruboiy:

V-ar dar haramam ba justujo'yat bosham,

Gar dar dayram ba tuftugo'yat bosham

Dar vaqti huzur ro'baro'yat bosham,

Dar g'aybati ro'y dil ba so'yat bosham[158].

Bu faqir "Majolis un-nafois" otlig' kitobidakim, sultoni sohibqiron zamonidag'i nazm ahli zikrida bitibmen, alarning vasfi manoqibin "uchunchi majlis"ning avvalida bu nav' bitibmenkim:

"Quyosheki, royi olam oroyi bila bu zamon mubohiy va ahli zamong'a sharafi nomutanohiy muyassardur va daryoeki, tab'i gavharzoyi bila bu davron jaybi gavhardin to'la va davron ahli qo'yni va etagi javohirdin mamlu bo'ludur.

Hazrati Mahdumiy Shayxul-islomiy Mavloni Nuruddin Abdurahmon Jomiy (madda zillahu)[159] dururkim, to jahon bo'lg'ay alarning yoruq xotirining natoyiji jahon aholidin kam bo'lmasun va to sipehr evrulgay, alarning ochuq ko'ngullarining favoidi davron xaloyiqidin o'ksulmasun. Chun bu muxtasarda mazkur bo'lg'on jamoatning ra's vk raisi ul zoti nafis va bu risolada mastur bo'lg'on guruhning muqtado va peshvosi ul gavhari yaktodur, muborak ismlari bu avroqda sabt bo'lurdin guzir va yozilmasa dilpazir ermas erdi, jur'at bo'ldi: Chun alarning latoyifi nazmi andin ko'prakdurkim, hojat bo'lg'aykim, ba'zi bitilgay va andin mashhuroqkim, ehtiyoj bo'lg'aykim, bir oz sabt etilgay. Kutublarining oti bitilsa, bu avroqdin oshar va musannafotlari durrlari zikri qililsa, gardun bahri andin toshar, lojaram chun bu ma'ni bililur va duo bila xatm qililur.

Ruboiy:

Yorab, bu maoniy durrining ummoni,
Bu donishu fazl gavharining koni
Kim, aylading oni olam ahli joni,
Olam eliga bu jonni tut arzoniy".

Ul vaqtdakim, alar "Arba'in. hadis"ni forsiy nazm bila tarjima qilib erdilar va ma'hud odat bila borcha ashobdin burunroq faqirg'a iltifot qilib, musavvadasin berdilar. Chun mutolaasig'a mashg'ul bo'ldum, alfozidin haloyiqi nomutanohi azhori va maonisidin haqoyiqi ilohiy anvori zohir bo'la kirishti.

Hamul "Arba'in" g'a turkicha til bila tarjima orzusi ko'ngul'ga tushti. Alardin ruxsat sharafig'a musharraf bo'lg'ondin so'ngra hamul kun ul samin javohir nazm silkig'a kirdi va ul gavharlar alarning qulog'ig'a yetti. Shafqat va marhamat yuzidin duoyi xayr bila tahsinlar qildilar va xutba[160]sining avvalgi bayti budurkim,
bayt:

Hamd angakim, kalomi xayr maol
Qildi elga rasulidin irsol.
Alarning oti bu nav' manzum bo'lubturkim:

Ul safo ahli pok farjomi,
Pok far jomu pok far Jomiy,
Ul fano sori dastgir manga,
Murshidu ustodu pir manga.

Bu so'ngg'i baytda talammuz va irodati nisbati zohir qililibdur.

Ul vaqtdakim, faqir alar xizmatida sufiya ramuzu ishorot va alfozu iborot istilohin o'tkarur erdim. Hazrati qutb us-solikin Shayx Faxruddin Iroqiy (quddisa sirrihu)ning "Lamaot"i orzusi xayolg'a ko'p evrular erdi. Bir kun taqrib bila bu ma'nini izhor qildim. Alar dedilarkim: "Tariqat mashoyixining forsiy kutub va rasoili oz mutolaa qililibdur, ammo chun havasing bor, andoq bo'lsun". To ulkim, ul sharif kitobni faqirg'a sabaq ayturg'a murtakib bo'ldilar, har kun sabaqda xushhol bo'lib ta'rif qilurlar erdi. Biz "Savonih"[161] mutolaasida dag'i muncha xushhol bo'lmaydur erdukki, munda, deb ayturlar erdi.

Bir necha sabaqdin so'ngra so'z mushkilroq bo'lib, shuruhg'a ehtiyoj izhori qildilar va shayx Yorali[162] sharhin va yana ba'zi shuruhni muborak nazarlarig'a qo'yub, ul sabaqni ayturlar erdi, to ulkim, ko'p mavozida shorihlarg'a ta'n qila boshladilarkim, "bu so'zning va ul so'zning orasida ko'p farq bor. Hamonoki, ma'nisig'a yetmay sharh bitibturlar" va bu so'z takror topqondin so'ngra faqir arz qildimkim: "Mundoq nafis kitobdin faqire bahra topay desa, sharh bu sharhlar bo'lsa, oyo, ne chora qilg'ay? Magar ham hazrati Maxdum shafqat yuzidin toliblarg'a bu mushkilni oson qilg'aylar".

Andin so'ngra alar "Ashi'at ul-lamaot"ki bu toifa kutub va rasoyush orasida ma'lum emaski, hargiz andoq sharh qalamg'a kelmish bo'lg'ay - bunyod qildilar.

Ul sharhni bitirda "Fusus" va "Futuhot" va "Nusus" va "Fukuk" va aksar qavmning umda kutubi muborak nazarlarida erdi, agarchi hech qaysig'a boqg'ali ehtiyojlari yo'q erdi. To ulkim, bu sharh bila "Lamaot"ni alar qoshida tugattim, birovki ul kitobni o'qusa, faqir bu varaqda bitilgan so'zlarin nishonalig' so'zlar topar va mundoq davlatg'a abnoyi zamondin oz kishi, balki hech kishi musharraf bo'lmaydir (Inshaalloh alo naimillohu)[163].

Bir kun bu faqirni muammo fikri bu vodiyyg'a solib erdikim andin berikim, ustodi fan Mavloni Sharafuddin Ali Yazdiy[164] (rahmatullohi) bu fanni tadvin qilib, bu fan ahlining otin turguzdi, bu zamong'achakim, azizlar ham kutub va rasoil bitibdurlar va fan g'arib zebu ziyat topibdur va turfa qavoidu istilohot paydo bo'lubtur. Ammo istilohotni tartib bila ado qilmaydurlar. Masalan: qavoid avvalida intiqod qoidasin ado qilurda istishhodg'a muammokim kelturubturlar, agarchi intiqod ham muaddo bo'lubtur, ammo "tarkib" yo "tahlil"[165] yo g'ayrihikim muaddining alarg'a hanuz shuuri yo'q turur, bu mustashhad muammoda mundarijdur. Shart bu erdikim, bu muammoda bu qoidadin o'zga mazkur bo'lmag'ay, ammo bu qoidakim, vuquf hosil bo'ldi, yana o'zga qoida adosida agar mazkur bo'lg'on qoida o'tsa bok yo'q erdi. Faqir bu xayolda erdimkim, hazrati Maxdum tashrif kelturdilar, faqir munbasit bo'lub, istiqbol qilib, alar taskin topib, dedilarkim: "Basharanda inbisote zohir bo'lur, ne holing bor?" Aytimkim: "Hazrati Maxdumning sharif maqamlari mujibi inbisotdur, ammo bu nav' ham xayolim bor erdi", - deb o'tgan maqolatni arz qildim, alar nihoyatdin tashqari xushhol bo'lub, tahsinlar qilib, dedilar: "Haqqi va sharti budurkim, sen xayol qilibsen".

Alami chun mundoq xushhol ko'rdum, aytimkim: "Himmat tutsalar bu dastur bilan bu fan qoidasida muxtasare raqam qilsam".

Alar dedilar: "Sen bu tashvishni tortma". Hamul ikki-uch kunda manzumi muxtasarni tahrir qildilar. Ko'p ixtisorg'a ko'shish qilg'on uchun ko'p daqiq va tor voqe' bo'lubtur, andoqki, muaddig'a idroki suhulat bila dast bermas.

Faqir yana istid'o qildimkim, amr bo'lsa, mundin osonroq qilsa bo'lg'ay, deb ma'mur bo'lg'ondin so'ngra "Mufradot" g'a mavsum muxtasarni bitidim va alar xizmatig'a yetkurdum. Qabul nishonasi mundin o'tmaskim, bovujudi muncha rasoilkim, holo arodadur, max-dumzodag'a ul muxtasarni o'qurg'a ishorat bo'ldi va uya bu muxtasarda muammo fannig'a vuquf topti.

Alar "Haft avrang" din - ham har lafzi yetti iqling'a sarmoya va har harfi yetti kavkabg'a piroyadur - "Subhat ul-ahror" kim, alarning muxtaraidurkim, ne ul bahrda masnaviy aytibdurlar va ne ul tarkib va ado bila manzum kitob tartib beribdurlar, xatmi kitob va xotimay xitobda chun ul ma'shuqai zebo va muxaddarai olamoroni jilva berib[166], qabuli xotir tamannosi va nazari qabul istid'osi qilibturlar, bu abyot anda mazkururkim,
masnaviy:

Yo rab, in g'ayrati huril-inro,
Shohidi ravzai illiyinro.
Az dilu didai har didavare,

Baxsh tavfiqi qabuli har nazare.
Xossa on dar ravishi faqr daler,
Z-on daleresh shuda nom du sher.
On yake dar rahi din sheri xudo,
V-in digar panja ba har sayd kusho[167].

Bu besomoni kam bizoat va bu notavoni beistitoat bu altof muqobalasida ne dey olg'aymen. Ammo tuhfat ul-faqir ul-haqir rasmi[168] bila "Xamsa"ning avvalgi daftari "Hayrat ul-abror"da alarning vasfidaki, vasfg'a sig'mas, dostone niyozmandliq qilibmenkim, bu abyot andindururkim, masnaviy:

Ulki bukun qutbi tariqatdur ul,
Koshifi asrori haqiqatdur ul.
Ko'ksi haqoyiq duri tanjinasi,
Ko'ngli maoniy yuzi oyinasi.
Oliy anga yetti falakdin mahal,
Yetti falak mushkili ollida hal.
Madrasai quds aning ma'mani,
Xonaqahi uns aning maskani.
Jilvagahi gulshani charxi barin,
Obxo'ri chashmai ayn ul-yaqin.
Qasri kalomi chiqib andoq baland
Kim, anga gardun sola olmay kamand.
Anda shayotin xasig'a yo'q sabot,
Baski urub xayli maloik qanot.

Doston oltmish bayt bor erkin va alar majlisida "Xamsatayn" so'zi mazkur bo'lg'onning kayfiyati va alar "Tuhfat ul-ahror"ni bunyod qilib, ul taqrib bila tugatgonlari, bu faqirg'a eldin burun ko'rguzgonlarining sharhi va faqir "Hayrat ul-abror"ning nazm qilur taqribi bu dostonida mazkur bo'lubtur, o'qug'on ma'lum qilur.

"Haft avrang" kntobidin "Yusuf va Zulayho" dostonikim, "Oshiq va Ma'shuq" g'a mavsumdur va ul kitob naziri Yusuf husni va Zulayho ishqidek ma'lum, oxirida podshoh duosi zaylida bu nav' bandanavozliq qilibturlarkim, masnaviy:

Muborak bar shahu arqoni davlat,
G'azanfar haybatoni sher savlat.
Ba taxis oy javonmardi k-ash az der,
Nasab chun nom boshad sher bar sher,
Zi pas dar beshai mardi daler ast,
Zi mardoni jahon nomash du sher ast.
Yake dar az dizi davron kananda,
Yake sarpanja bo go'ron zananda.
Ba rasmi ta'miya z-on burdamash nom,
Ki monda dur az on andeshai om.
Va gar na kay tavon z-on fahmu idrok
Ba sad huqqa nuhuft in gavhari pok.
Kunad dar she'r tab'ash mo'shikofi,
V-az on mo' no'gi kilcash she'rbofi.
Nihad z-in she'ri mushkin domi dilho,
Dihad az she'ri shirin komi dilho.
Dili ushshoq az on yak monda dar band,
Labi xubon az in yak dar shakarxand.
Ba zikrash xatm shud in ravshan anfos,
Ba soni nuri manzil xatmi barnos.
Bale dar korgohi odamiyat,
Juz o' kam yoft rohi mahramiyat.
Hamesha to atoi davri olam
Kunad tab'i laimon shodu xurram.
Chunon dil bo xudoi olamash bod,
Ki n-oyad az atoi olamash yod.
Suxanro az duo dodi tamomy,
Ba omurzish zabon bikshoy, Jomi[169].

Alarning bu masnaviyleri bahrida faqirning "Xamsa"sidin "Farhod va Shirin" voqe' bo'lubtur va alarning madhida turfa dostone guzorish topibdur. Borchasin bu muxtasarda bast qilmoq mujibi itnob bo'lur. Ammo bir necha baytdin guzir yo'qtur. So'z ta'rifida bir necha so'z deb, shayx Nizomiy bila Mir Xusrav (quddisa sirrahu) maddohliqlarin qilib, ul taqrib bila alar madhig'a kirib, bu nav' ado topibdurkim. masnaviy:

Kel, ey soqiyki, tushmish jonima jo'sh,
Ketur bu ikki yodi birla bir qo'sh.
Alar ishqida no'sh aylab iki jom,
Tutay Jomiy mayi madhin saranjom.
Iki pil o'lsa Xusrav yo Nizomiy,
Erur yuz pil chog'lig' pil Jomiy.
Muhabbat jomi durdoshomi uldur,
Hamono Zinda pili Jomiy uldur.
Ko'rub sarmast jomi vahdat oni,
Demishlar Zinda pili hazrat oni.
Chu ul may durdidin bo'lmish xuro'shi,
Safo ahlidur oning durdno'shi.
Mayi tahqiq etar holatda oshom,
Chekib lojur'a gar gardun erur jom
Bo'lub zohir fano timsoli andin,
Tutub olamni olam xoli andin.
Fano ul nav' etib nafy vujudi
Ki, yer topib nabud o'rnida budi.
Bo'lub andoq fano dashtida ma'lum
Ki, sayri shohrohi xatti mavhum.
Bu xatqa nuqtakim mavjud emastur,
Xirad olinda juz nobud emastur.
Fano mulkida jismi uyla foni
Ki, fahm aylab savodi a'zam oni.
Jahonnikim qila olg'ay tavahhum
Ki, bo'lg'ay nuqtai mavhum aro gum.
O'zin xud bir jahoni begaron bil,
Kamolotin o'zidek bir jahon bil.
Jahon ichra jahonkim topti maknat,
Solib ikki jahon xalqig'a hayrat.
Jahon yo'q, olami kubro de oni,
Jahonda maqsadi aqso de oni.
Ki harne olami sug'ro[170]da mavjud
Bori bu olami kubro[171]da mavjud.
Bu doston ham tavil uz-zayldur, muncha abyot istishhodg'a kelturuldi[172].
Alarning "Layli va Majnun" kitobida ul dostonkim, sarsuxani bu nav' bitibdurkim: "Dar zikri ba'ze berun raftagoni az doirai mohu
sol va duoi ba'ze markaznishinoni nuqtai xol"[173] va anda ramz va ishorat bila taxallusni zikr qilib, bu faqirni o'z yorlig'larig'a
bahramand va o'z muhabbatlarig'a arjumand qilibturlar. Bu nav'durkim:

Soqi, bideh on mai kuhansol,
Yeputi muzobu la'li sayyol.
On may ki chu duston binushand
Bo ham ba vafovu mehr kushand.
Orom shavad ramidagonro,
Payvand dihad buridagonro.
Yore ki kunad ba yor payvand,
Naxli amalash shavad barumand.
Yor ast kalidi ganji ummed,
Yor ast navidi ayshi jovid.
Maqsudi vujud chist juz yor,
Z-in savdovu sud chist chuz yer.
To xotimati vujud az og'oz
Murg'e nakunad chu yor parvoz.
Xossa ki ba bog'i oshnoi,
Bar shoxi vafo buvad Navoi.
Ya'ne ki Navoi lutf sozad,
Dilhoi shikastagon navozad.
Kore nabuvad ba joi in kor
Yoroni jahon fidoi in yor[174].
Bu faqir ham "Xamsa"da bu daftar avvalida alar madhida dostone orosta qilibmen va bu ab'yot andindurkim,
masnaviy:

So'z gulshanining, shukufta vardi,
Ilm oyatining varaqnavardi.
Qadrig'a ul avj uzra poya
Kim, mehr tutub tagida soya.

Na'laynidin aylabon malak hal,
Surtarg'a sudo' bo'lsa sandal,
Hamdinki, asosi boshida tob,
Chekmakka iki jahonni qullob.
Nugida sinoi aylagach kin,
Ko'r aylab dev ila shayotin.
Yuz donaki subhasi aro qayd,
Yuz fayz qushini aylabon sayd.
Ul torki donalar beliga,
Bil habli matin jahon eliga.
Ibriqi vuzusi bahri gardun,
Har qatraki tomsa durri maknun.
Lula anga faizi jovidoniy,
Andin oqib obi zindagoniy.
Ka'bi yeri davrai irodat,
Davr ahlig'a halqai saodat.

Alar "Xiradnomai Iskandariy"dakim, "Haft avrang"ning yettinchi daftaridur, kitob xatmi dostonin chun surubturlar, so'z xotimasini bu yerga yetkurubturlarkim, masnaviy:

"Biyo, Jomi, ey umrho burda ranj,
Zi xotir burun doda in "Panj ganj".
Shud in "panj"at on panjai zur'yob,
K-az u dasti dar'yo kafon dida tob.
Ajab ajdahoyest kilkat dusar,
Ki rezaad burun ganjhoi guhar.
Kunad ajdaho bar dari ganj joy,
Vale kam buvad ajdaho ganjzoy.
Bar o' halqa zad mori angushti tu.
Bar o' halqa zad mori angushti tu.
Chu gavharfishonand in ganju mor,
Ki shud pur guhar domani ro'zgor.
Vale binam az kilki har ganjsanj,
Pur az "Panj ganj" in saroi sipanj.
Bar on panjho kay rasad panji tu?
Ki yak ganjashon beh zi sad ganji tu.
Ba taxis panje ki sarpanja zad,
Ba shere ki sarpanja az Ganja zad.
Ba turkizabon naqshe omad ajab,
Ki jodo'damonro buvad mo'hri lab.
Zi charx ofarinho bar on kilk bod,
Ki in naqshi matbu' az on kilk zod.
Bibaxshid bar forsy gavharon,
Ba nazmi dari durri nazmovaron.
Ki gar budi on ham ba lafzi dary,
Namondi majoli suxangustary.
Ba mizoni on nazmi mo"jiznizom,
Nizomy ki budiyu Xusrav kadam?
Chu o' bar zaboni digar nukta rond,
Xiradro ba tamyizashon rah namond.
Zihi tab'i tu ustodi suxan.
Zi miftohi kilkat kushodi suxan
Suxanro, ki az ravnaq aftoda bud,
Ba kunji havon raxt binhoda bud.
Tu dodi digar bora in obro'y,
Kashidi ba javlongahi guftugo'y.
Safoyob az nuri roi tu shud,
Navoye zi lutfi navoi tu shud.
Bad-in naxli nazme ki parvardaam,
Ba xuni dilash darbar ovardaam.
Nashud boisam juz suxandoniyat,
Ba dasturi donish suxanroniyat.
Vagarna man onro chu orostam,
Na ehson, na tahsin zi kas xostam.
Chy xezad zi mudxil, ki ehson kunad
Chy oyad zi tahsin, ki nodon kunad.
Ba lutfi suxan gar sutudam turo,

Hadi donishi xud namudamduro.
Ki in molu joh archi jonparvar ast,
Kamoli suxan az hama bartar ast.
Ravad yak sar sayr charxi kuhan,
Vale to jahon hast monad suxan.
Suxan niz harchand doim baqost,
Xamushi ajab dilkashu jonfizost.
Biyo, soqiyo, jomi dilkash biyor,
Man garmu ravshan chu otash biyor.
Ki to lab bar on jomi dilkash nihem,
Hama kilku daftar bar otash nihem.
Biyo, mutribo tez kun changro,
Balandi deh az zaxada ohangro.
Ki to punba az go'shi dil barkashem,
Hama gush gardemu dam darkashem"[175].
Bu faqir ham bu kitobning avvalida alar madhida aytqondin bir necha bayt bila ixtisor qilinur:

Birov oldi suz kishvarin yakqalam-
Ki, qildi qalamin sutuni alam.
Qo'lig'a olib nayza o'rnig'a kilk,
So'z iqlimini sadbasar qildi milk.
Bilik avjining mehri toboni ul,
Qayu mehr, so'z jismining joni ul.
Chu sur'at aro o't sochib xomasi,
Yana garm o'lub nuqta hangomasi.
Hamul o'tg'akim, nazm sham'in tutub,
Maoniy shabistonini yorutub.
Chu tab'idin oqib maoniy suyi,
Kelib chashmai zindagoniy suyi.
Hamul chashmadin chun su bermak tuzub,
Suxanvarlik o'lgan tanin tirguzub.
Chu istab tarab tab'i ozodasi,
Quyub nazm jomig'a so'z bodasi.
Aning jur'asi elni mast aylabon,
Demay mastkim, mayparast aylabon.
Ne jomeki, may jur'asidin nami,
Tarashshuh qilib, mast o'lub olami.
Bu yanglig'ki jomi maoniy tutub,
Malak xaylig'a do'stgoniy tutub.
Bo'lub chun aning jomidin jur'achash,
Bo'lub charx so'fiylari jur'akash-
Ki, mash'uf o'lub jomi mastonag'a
Garav aylabon xirqa mayxonaga.
Yangi oyni jomi hiloliy qilib,
Nechakim to'la kelsa xoli qilib,
Janohayn o'lub sukrdin xokro'b,
Gahi dastafshon, gahi poyko'b.
Bu nav' o'lsalar arshi a'zam eli,
Ne bo'lg'ay, xayol ayla olam eli?

Bu doston dog'i ellik-oltmish bayt borkim, barchasin bitmak mujibi itnob bo'lur uchun bas qilildi.

Bu faqir Imom Ali Muso ar-Rizo[176] (Alayhit-tahiyatihi va l-sano)[177] ziyoratidin hamul yilkim alar naql qildilar, shahrg'a keldim. Ma'hud tariq bila avval alar xizmatig'a tushum, Alar uchunchi devonlarig'a tartib berib erdilar. Faqirg'a o'z muborak xatlari bila bitilgan devonni inoyat qildilar. Faqir iltimos qildimkim, Mir Xusravdin o'zga nazm ahlidin eshitilmaydurkim, mutaaddid devon tartib qilmish bo'lg'aylar. Ammo alarkim, mutaaddid bitibdurlar, har qaysig'a bir munosib ot qo'yubturlar. Siz dag'i bu devonlarg'a munosib otlar qo'ysangiz deb. Alar qabul qildilar. Ikki kundan so'ngra yana alar xizmatig'a yettim: juzv qo'yunlaridin chiqorib faqirg'a berdilar; devonlar uchun fehris bitib erdilar va har birin mavsum bir qismg'a qilib erdilar va bu ishg'a faqir bois bo'lg'onimni dag'i zohir qilib erdilar va holo kulliyotlarida davovin ibtidosida bitirlar va ul fehrisda hamd va na'tdin so'ngra mundoq ado qilidurlarkim:

"Namuda meoyad ki chun in kamina ba hasabi fitrati asli va qobiliyati jibilli hadafi sihomi ahkomi xujasta farjomi safvat kalom aftoda bud va sadafi javohiri asrori ismi buzurgvor "almutakallim" omada, hargiz natvonist ki avqoti xudro bilkuliya az ibdoinazmi, yo ixtiroi nasri forig' yobad va xoli gardonad, lojaram az tavolii a'vom va shuhur va tomodii a'sor va duhur rasoil va kutubi mutaaddida az mansurot va dafotiri mutanavvia az masnaviyot va davovini mutafarriqa az qasoid va g'azaliyot jam' omada bud va dar in volo az ta'rixij hijrati nababiya to takmili miata tosia se sol besh boqi namondaast, muhib va mo'taqidi darveshon, balki mahbub va mo'taqidi eshon Nizomul-millati vad-din Amir Alisher himmati sharif bar on ovardaast, ki davovini qasoid va g'azaliyotro ki adadi on ba se rasidaast, dar yaki jild faroham ovarda va chun se mag'zi tozai pista dar yak po'st parvarda, az in faqir istid'oi on kard, ki har ba ismi xos samti ixtisos girad va az vasmati ibhom va ishtirok surati istixlos pazirad, lojaram ba mulohazai avqoti vuquashon devoni avval ki dar avoni javoni va avoili zamoni amnu amoni ba vuqu' payvasta ba "Fotihat ush-

shabob" ittisom meyobad va devoni sony ki dar avositi uqudi ayyomi zindagony intizom yofta ba "Vositat ul-iqd" nomzad meshavad va devoni solis ki dar avoxiri hayot og'ozi tartibi on shudaast ba "Xotimat ul-hayot" mavsum megardad. Umedvori ba karami hazrati parvardigori vosiq ast ki nomi hama azizon ba savolihi a'mol va latoifi aqvol bar safahoti ro'zgor bimonad va vositai duoi xayr va vasilai saodati oxirat gardonad.

Ruboiy:

Hargiz makunod in falaki purshutulum

Nomi moro az nomai hasty gum.

Zero ki baqoi on pas az margi naxust,

Go'yand hakimon, ki hayotest duvvum"[178].

Chun faqir alar xizmatida bu fehrishti o'qudum, bu faqirg'a ham amr qildilarkim: "Sening dog'i nazming turkcha alfozda chun mutaaddid bo'lubtur, sen dog'i har birisini bir ism bila mumtoz qil va har qaysini bir laqab bila jilvasoz etgil".

Alar amrining itoati chun vojib erdi - faqir dog'i avvalgi devong'akim, tufuliyatda rangin nazmning g'arobati bor - "G'aroib us-sig'ar"[179] ot qo'ydim va ikkinchi devonkim, shabob ayyomidakim, maoniy nodiralari nazm silkiga kiribtur - "Navodir ush-shabbob"[180] laqab berdim; uchunchi devonkim, umr avositida voqe' bo'lg'on bade' nukotdur - "Badoyi ul-vasat"[181]qa mavsum bo'ldi va to'rtunchi devonkim, shayxuxat sinnidag'i foydalaridur - "Favoyid ul-kibar"[182]g'a ittisom topti. Umid ulkim, sag'iru kabir, shayxu shobning xotiralarig'a dilpazir va ko'ngullarig'a noguzir bo'lg'ay.

* * *

Ustod Qulmuhammad[183] kichik erkandakim, musiqiy o'rganur erdi, chun bot o'rganmoki bila xo'b ishlar yasamog'i shuhrat tutti. Faqirg'a doiya bo'ldikim, bu fanning ilmiysini dag'i bilgay, mavlono Bu Alishoh[184] bo'kakim, bu fanda asrining bebadalidur - anga siporish qilildi. Agarchi aknun af'yun kasrati ani aql hul'yasidin oriy qilibdur, ul vaqtda bu fanda "Asl ul-vasl" otlig' kitobni tasnif qildi, dag'i Mir Murtoz va Xoja Shahobuddin Abdulloh Marvorid va mavlono Binoiy[185] dag'i bu fanda risolalar bitidilar. Ammo chun barcha izhori iste'dod qilib erdilar - muftadig'a bot bahra olmoq dushvor erdi. Ul yerdinkim, alarning bu faqir sori inoyat va iltifotlari bor erdi, musiqiy va advor[186] risolasin bitidilarkim, bu fanda andoq munaqqah va mufid risola yo'qtur. Ul vaqtdakim, bu faqir Mir Xusravning "Dar'yo abror"ig'a Marvda tatabbu' qilib, alar otig'a tugatib, shahrg'a yiborib erdim, andoqki yuqori mazkur bo'ldi. Ul qasidada yigirmadin ortug'roq bayt muammo tariqi va istilohi bila muaddo bo'lub erdi. Alar munung muqobalasida muammo tariqi bila bir qasida aytib, anda base daqiq va g'arib tarokib darj qilib, bitib yiborib erdilar va ul she'rning matlai budurkim:

Joh dori johiloso dar sar, ey komil, mudom,
Johilat xonam na komil chun turo joh ast kom[187].
Bir qatla bu faqirning turkcha bu matlaikim:

Ochmag'ay erding jamoli olam oro koshki,
Solmag'ay erding bori olamg'a g'avg'o koshki.
el orasida shuhrat tutub erdi va podshoh hazratlarining suhbatlarida dag'i o'qilur erdi. Shuyu' va shuhrati ul yerga yettikim, hazrati Maxdumg'a dag'i masmu' bo'lub, alarg'a ham dag'dag'a ulkim, bu bahr va qofiya va radifda she'r degaylar, bu doiya paydo bo'lub, chun turkcha alfoz bila nazmg'a iltifot qilmas erdilar, bir forsiy g'azal aytilarkim, matlai budur:

Diydame didori on dildori ra'no koshki,
Diyda ravshan kardame az xoki on po koshki[188].
bitib podshoh xizmatlarig'a yiborgandin so'ngra maqbul va matbu' tushub, podshoh hazratlari ehson va tahsinlar qilib, bu faqirg'a hukm qildilarkim, alarning bu g'azalin musaddas bog'lag'aymen. Chun ma'mur va mahkum erdim - maof va ma'zur bo'lsam ajab ermas. Musaddas aytilg'ondin so'ngra podshoh hazratlari ehson va tahsinlar qilib, musavvadasin alar xizmatlarig'a yibordilar. Alar dag'i bandanavozlig' yuzidin iltifotlar qildilar. Matlai bu nav' bog'lanibdurkim:

Kardam' dar xoki ko'i do'st ma'vo koshki,
Sudame ruxsori xud bar xoki on po koshki,
Omadi berun zi qo'y on sarvi bolo koshki,
Burqa' afkandy zi ro'i olamoro koshki,
Didame dndori on dildori ra'no koshki.
Dida ravshan kardame az xoki on po koshki[189].
PİPSc, PëPjP°
PJP», CḤP°CÍPSPëP» PIP° PeCfC, CıP± C, PµCḤPrPsPrPëPePëPj, P±Cı C, P°T>PëCḤ P°P»P°CḤ C...PëP·PjP°C, PëPrP° C, P°
CḤP»PëPj PIP° PëCÍC, PëC,, PSpPrP° CḤP·PëPrPëPS ChT>CıP±PjPµPS.
PḥPIPIP°P» P°P»P°CḤ P±PëC, PëPiP°PS "TḤPSc,,PëCıı"[190] CḤPëCÍPSP»P°CÍPëPrCfCḤPePëPj, P°PSPëPSPiPrPµPe
PjCfC...C, P°CÍP°CḤ P±Cı C,, P°PSPPrP° TıPµC‡ PePëPj P±PëP»PjP°P№PrCfCḤ.
PİPSP° "PḤCıP°PjPjPs" PSPëPSPi PëPePePëPSC‡Pë CḤPëCÍPSP»P°CÍPëPrCfCḤPePëPj, "TıCıP»PëCıı CıP»-TıCıP»P°P»"
PrPëPS CÍChPSPiCḤP°CḤPsT> P±PëC, PëP»PëP±PrCfCḤ.
PİPSP° TıP°Pj P°P»P°CḤPSPëPSPi "PḥCḤCıP·" CḤPëCÍPSP»P°CÍPëPrCfCḤ.
PİPSP° "P>P°PIPSPµTi" PrCfCḤPePëPj, CÍChC,,PëCıı PjP°CëPSP№PëC... PëCÍC, PëP»PsTıPëPrP° P±PëC
,PëP»PëP±PrCfCḤPePëPj, P°PSPPrPsT> CḤPëCÍPSP»P° TıPµC‡ CḤPsT>PëPjPSPëPSPi T>P°P»P°PjPëPrPëPS PIP° TıPµC‡

,PëC·P¶ CkPjP°Cf. PµPsPrCëPsTi P°PSPë C·P·T“CfCtT“PsPSPrP° P°PSPrPëPS PëC,P»PsT»PëT“P° P·PsPjPëPS C,PëP»P°
PiP°PSPrCfCt. PjP» P°P»P°CtT“P° PëP»C,PëPjPsCf T»PëP»PëP±PrCfCt PiP° P°P»P°Ct C,P°P°TiTiCfPr
T»PëP»T“PsPSPrPëPS CfChPSPiCtB° T»PsC±C,Pë. PhP· C,,CfCtCfP°C,PrP°, ChPS P±PµCë PëCfPSPiP° C,PsCtB,C,PjP°
PrPëPePëPj, C,CfC,CfP»PrPë. PhP·PëPj T»PëPµPëPSP»P°Ct C,PsCtB,C,Pë PiP° P±PsCtBcF PµChT» P¶PëTiPsC,PëPS
PrPµPiPsPSPëPµ T»PëP»PrPëP»P°Ct. PëP°TiCtPrPëPS P±PsCëPëPS PsP»PëP±, PsPiPsCtB° P±ChP»PrPë PiP° TiP°
PjCfP» PsPiPsCtB°P»PëT»PrP° C,,P°PSPt“P° P±PsCtPrPë.

P·PëCt PiP°PSP¶CëP°PSP±P° T»CfPSPë P°P»P°Ct C...PëP·PjP°C,PëPrP° P“PsP·CfCtCfPiPsTiPrPëPS T»P°PµC,PëP±
PePµP»PëP»P°PrCfCt CkCtPrPë. PµP°TiPjCfPr TiP°P±PëP± PsC,P»PëT“ PrPµPiPsPSP°Pë C,,PsCfPëT»Pë P°P±C,P°
CtBpëPµ CëP°TiP°CtPrP° P±PsCt CkCtPrPëPePëPj, PrPsPëPj PjP°CfC, CtCtCfCt CkCtPrPë PiP°
PµChP»CfT»T“PsPS CkP»PiP° C,P°CëPSPµCjP»P°Ct PiP° CfP°C,,PsTiP°C,P»P°Ct T»PëP»CfCt CkCtPrPë. P·Cf C,,P°
T»PëCtPSPë C±CfPS P°P»P°Ct C...PëP·PjP°C,PëPrP° PëChCtPrPë, P°P»P°CtT“P° P°P±C,P°Ct PiP° PrPµPiPsPSP°
P»PëT“ CtP·PëPrPëPS CfP·CtPsPjPëP· TiPëPePsCjC,P»P°Ct PrPµPµ P±PsCëP»P°PrPë. P§CfPS P°PSPrPëPS P±Cf C...
PëP»PsC,,Pë PjP°CjBtiCfPr CkPrPë. P±P°T»PëCt C,P°P°P¶P¶CfP± T»PëP»PrPëPjPePëPj, PrPµPiPsPSP°PSPë PSPµ PSPëPjP°
PjCfPSPiP° C,CfC,CfP± CkCtPePëPSPëPëPj, PsPrPjPëC“PSP° PiP° C...CfCëPjP°PSPrPsPSP° CfChP·P»P°Ct P°
PSPrPëPS P·PsTiPëCt P±ChP»P°PrCfCt. P·P°CjP·Pë PjCfP»PsP·PëPjP»P°CtPrPëPS CfChP·PëPS C,P°T»CtBpëCt
T»PëP»PrPëP»P°CtPePëPj, C,CfPSPs PëCfPS PrPµPiPsPSP°Pë P°P±C,P°CtBpëPµPë CfCfCtCfPë P°P»P°CtT“P°
PµChP»CfT»CfP±, PëChP± P±PµP°PrP°P±PsPSP° TiP°CtB·P°P»P°Ct PrPµP±, PsT“P·PëT“P° PePµP»PiP°PS CfP°C,,PsTiP°
°C,T»PëP»T“PsPS CkCtPeP°PSPrCfCt. P·CfPëCfPSPëPëPj, C,,P°T»PëCtPSPë P°P»P°Ct C...PëP·PjP°C,PëPrP°
PëCtBt“P° PëP·TiPsCt T»PëP»CfP°P»P°Ct, C,,P°T»PëCt PrPµPiPsPSP°Pë P°P±C,P°CtBt“P° PëP·Ps T»PëP»T“P°
PµPjPµPS PrPµP± T»ChCtT»CfPSC±PrPëPS PjCfP»PsCjPjP°C, T»PëP°P°PrCfCt CkCtPjPëCë. P±P°T»PëCt P±Cf
CfChP·PSPë CkCëPëC,PiP°C±, P±PµPëC...C,PëC·Ct P±P°Ct PsPS P±ChP»PrCfPjPePëPj, P°PSPiP° PëP·Ps T»PëP»T“P°
PµPjPµPS. PhP»P°Ct PjP°PSCj T»PëP»PëP± P°PµC,C,PëP»P°CtPePëPj:
PjP» ChP· CfPëC“CfP°C,PëPS C,PsiT»CfCfPëPrCfCt, CfPµPS TiPµC± PSPëPjP° PrPµPjP°. TiP°PjCfP» P±PµCë-ChPS
PëCfPSPrP° P°P±C,P°Ct PrPµPiPsPSP°PSPë P±ChP·P°C...PsPSP°PrP° CjPSP° P±PëCt ChP·PëPrPµPe P°P±C,P°Ct
P±ChPµPSPëPS C±PsPiPëP± ChP»C,CfCtPrPë.

PÿPsP»PëP±Pë PëP»PjP»P°Ct PsCtB°CfPëPrP° PkPsTiPëT»PëPµPePëPj, P°PSPë PrPµPi P±PëP»P°, CëP°C·C,PëPSPrPëPS
PjCfC,P°PiP°P»P°P°Pr P±ChP»T“PsPS ChT“CfP» PrPµCfP° P±ChP»CfCt, PSPsTiP°PjPiPsCtB»PëT» PiP° P±PµP°
PSPrPsPjP»PëT“Pë P°PSPrPëPS PëChPíCtB°Pë CkCtPrPëPePëPj, P°PSPë CëP°CtTi T»PëP»CfP° P±ChP»T“P°Pµ.
PjP» P¶CfPjP»P°PrPëPS P±PëCtBë P±CfPëPëPj, P°P»P°CtT“P° PjCfPSPëPëCt CkCtPrPë PiP° TiP°P·P°C·PSPsC, PëChPí
P°PµC,CfCt CkCtPrPë. P·PëCt PëCfPS P“P°PiTiP°CtCëPsPrP±PµPiPëPj PjP°PrCtB°CfP°CfPë C,PSP»PëP±Pë-
PëP»PjP»P°CtBë P±PëCt P±PsT“PrP° CfCfTiP±P°C, C,CfC,CfP±, P±CfT“CtPs[195] PiPëCëPëCtB°PrCfCt
CkCtPjPëCëP»P°Ct. PhP»P°Ct C,P°CjBtBpëC,,PëPrP° P±P°CjP·Pë PjCfP±PsP»P°T“P° T»PëP»P°PrCfCt
CkCtPjPëCëP»P°Ct. PkPsTiPëT»PëPµ PëPSPëPsCt CtP·PëPrPëPS P±PµPjP°CjPSPë TiP°CëPiP»P°Ct P°PµC,CfCt
CkCtPjPëCë. PctPsPrP°C, P°TiP»Pë P°P»P°CtBSPëPSPi PrPµPiPsPSPëPS PsC±PëP±C,CfCtB»P°CtBPePëPj, PëChCtB°
P»Pë: CfP» TiP°P·CtB°C, PkPsTiPëT»PëPµ P±PsP±PëPrP° PSPµ PSPëPjP° P·PsTiPëCt T»PëP»CfCtB»P°Ct, PrPµP± CfP°
°C,,TiP°PSPëPSPi P°PiP°P»PëPrP° P±Cf P±P°PµC, PePµP»PëP±C,CfCtBPePëPj.
PëPµCjBtB:

PµCfCtCfP°C, PiChCëCf PjP°PS P°P· CfCfP±TiP°Pë PjP°P»P°Pë C±Cf PµP°CfPëTi,
PµCfP¶Ps PjCfCëP°PiPëCëPë C...PsC,PëCt P±CfPiP°Pr PSP°TiPëT»Pë TiP°CtB°Pj[196].
PhP· C,,P°PiC,P»P°CtBë PiPsT»PµP°CfPëPrPëPS ChC,C,CfP· P±PµCë PµPëP» P±CfCtCfPSCtBt», CfP»
PµPëP»PëPëPj PÿCfP»C,PsPS PhP±CfCfP°PëPr[197] PjPëCtB·Ps P°PiP°P» T»P°C,P»P° PëPsticTcTfPëCj
T»ChCtT“PsPSPëPS P±PsCtBpëP± T»P°P±P°P± CkCtPrPë, CfP» CtCtCfCëC,P° XPsP¶P° P”PµTiPrPsCt P±PëP»P°PS
CkCtPrPë PiP° PµP°PiP°PsPSPs TµCfC,P±PëPrPrPëPS PkP°C,,PëCf PjCfP»PsP·PëPjPë CkCtPrPë. P·PëCt PëPµC±P° P°
P»P°CtBSPë PiPsT»PµP°PrP° PëChCtPiP°PSPrCfCtBPePëPj, P°PSPëPSPi CfPscTbPë P±PsT»PëP± P°PµC,PëP±C
,CfCtB»P°CtBPePëPj, "TµCfCtCjBpSPs P±PëC...PsPS". PjP» PiPsPrCëPsTi P·P°PjPSPëPëPëPj ChC,C,Pë PiP° CfP°P»C
,P°PSP°C, C,P°C...C,Pë CfCfP»C,PSPSPë CfPstipëP±T»PëCtBpSPs PhP±CfP»T“PsP·Pë PÿCfP»C,PSPs TICfCfP°PµPSP
P°P°TiPsPrPëCtC...PsPS (C...P°P»P»P°PrP° P»PëP»P»P°TiPë PjCfP»PëP°TiCf PiP° CfP°P»C,P°PSP°TiCf)[198]PiP°
PjCfT»P°CtBtB°Ct P±ChP»PrPë, CfP» PiPsT»PµP° C,P°CtBpëC...PëPrPëPS PµC,C,Pë C· CfPµPePëPëP· PµPëP»PrPëPS
CfChPSPiCtB° XPsP¶P° P”PµTiPrPsCt P±Cf C,,P°T»PëCtT“P° PjCfCfPstipëP± P±ChP»PrPë, CfP» C,CfCëPSPë
PëP·TiPsCt T»PëP»PrPë. P±P°T»PëCt CfPstipëPµ PiP° P±PsPëCf P±ChP»PrCfPjPePëPj, CfP» TµCfCtCjBpSPs
ChT»CfP±, C·Pr C,CfC,C,Pë PiP° C...ChP± TiPsC,,PëP·Pë PjCfP¶P°PiPëPr P±ChP»PrPë.
PhP»P°Ct C,,P°PiC, P±ChP»CfCt PµPëP»PëPëPj, CfP» PiPsT»PµP° PëChCtPiP°PS C,P°CtBpëC...PrPëPS ChC,C,CfP·-
ChC,C,CfP· C,ChCtB, PµPëP» C,P°C...PjPëPSP°PS ChC,CfP± CkCtBPePëPS, XPsP¶P° P”PµTiPrPsCtPSPë P±P°CjP·Pë
PjCfTiPëPj CfC±CfPS PhCfC,CtBpSP±PsPr PiPëP»PsCjC,PëT“P° PµPëP±PsCtBpëP± CkCtPrPëPj. PjP» PjCfTiPëPjPSPë
CfP°CtB°PSP¶PjP T»PëP»PëP±, T»P°PµC,PëP± PePµP»P°PrCfCtPiP°PSPrP° CëP°TiP°CtBSPëPSPi P±PëCt PjP°
PSP·PëP»PëPrP° CkPeP°PSPrP° P°TiPjPsP» PiP° P°CfT»PsP»PSPë T»ChCtP±, P±PµP¶PëTiP°C, PëP»T“P°P±, CëP°TiP°
CtBt“P° PePµP»PrPë PiP° P°P»P°Ct PSP°P·CjB TiPsP»P°C,PëPrP° PiP° PjP°PiC, CfP°PeP°CtBpSC,PëPrP° CkCtPrPëP»P°
Ct, TiPµC± TiPsC,,PëP· TiPsP·PëCt CkCtPjP°Cf CkCtPrPëPePëPj, P°P»P°Ct P±PsCëPëPrP° TµCfCtCjBpSPs
ChT»CfT“P°Pµ. P·Cf PjP°TiP°P»PrP° XPsP¶P° P”PµTiPrPsCt PµC,PëCëC,Pë. PhP»P°CtBSPëPSPi PiPëPrPsCjB
PrPëPµPrPsCtB»P°CtBpëT“P° PjCfCëP°CtBtB°C,, P±ChP»CfP±, TµCfCtCjBpSPs ChT»CfT“P°P»Pë P±PsCëP»P°PrPë,
C...P°C,PjPSPë C,CfPiP°C,PjP°Pë TiP°PjPsPS CkCtPrPëPePëPj, P°P»P°Ct CtCfTi PiP°PrPëP°C,PëPS P¶PsPS PsC,,P°

RkP°P·PrPë P°CTBPr±PsP±Pë CHTPëPS PrPsCTBë C,,P°PSPs P¶PsPµ PSPµCfC,,
P°P°C,P°PSPë P°CfP»PëPS PëPS C,P°PëC,,P° P¶PsPë PrPëPiP°CTB P°CfC,,
P—PëPS CfP°P±P°P± PjP°CfC,Pë PjP°Pë P¶PsPjPë P°P·P°P» PsCTBëC,,Pë P¶PsPj,
PÿP°CTB...CfCë P°P· PrPsCTBë C,,P°PSPs CfChPë PiP°C,P°PS PeP°CTBPr C...PëCTBPsPj[212].
* * *

PPNë TiP°CTBëPjPë PeP°CTB°PjPë T>CfCTBPr±Pë PëP»PsTiPë P¶PsCfC,,
PÿP°CTB°C,,Pë P¶P°PSPSP°C,Pë C,,PëCTBPrP°PICf PeCfP¶Ps PiP°CTBPIP°CfC,,
P§CfPS CëCfPrPë P°P· TiP°CTB°PjPë PjCfP»Pe P±P° CfP°P°NëCTBë PjP°P»P°PeCfC,,
P°CfPr PrP°CTB P°PSP¶CfPjP°PSPë C...P°P°NëP»Pë PjP°P»P°Pe T°P°PIT°PsCfC,,
PÿChC,PëC°PSPë TiP°CTB°PjPë T>CfPrCf P±P° PrPëP» PjCfCëC,P°T>P°C,,
P°CfP»P±CfP»PsPSPë C±P°PjP°PSPë CfPSCf P±P° P¶PsPS CëP°P°NëPrPsCfC,,
P.ÿPëPjPëC°PePsCTBë T>P°P·Ps PjPµTiCTBë PrPëPiP°CTB PrPsPr C,CfP»CfCÿ
P§P°CTB...CTBPs P°P· P°CfP°CTBë CTB°PICëP°PSPëPë CfPëPjPsCfC,,
RkCfTi C,,P°P»P°Pe C±P°CTB... P·P°PSPsPs PsPjP°PrP° P±P°CTB P°C,CTBPsC,,P°C,,
P°CfPrP° PiChC° P±P° CfP°CTBë TiP°CTB C¶Pe P°P· PsPS CfP°PIPrPsCfC,,
PëChC° PrP°CTB PsP»P°PjPë P°CTBPIP°Ti P±PëCfC,,C,P°Pr, P°P· PsPS,
P.ÿPë PSPëCfCëP°PSPr P±P° P¶PsPS PSCfPeC,P°Pë CTBCTiP°C,,P·PsCfC,,
P CfTiPë P°T>C,P°P± CTB°CfPëPrP°PSPr P±P° PëCfC,PëT>P±PsP»P°C,,
P—PsPSPë P°PIC,P°Pr C,,PëC,P°PrP°PSPr P±P° C...PsPePë PiPsCfC,,
P°P°CfC, P±P°CTB PrP°CfC, CTB°P±CfPrP°PSPr C,CfCTBPs C,P° P¶PsPµ
P.ÿPë, PrP°CTB PëPS T°P°PjPeP°PrP° TiP°Pj C...PsCfC,Pë PsPSCfPs CTBPsCfC,,
PÿCf CëCfPrPë PiPsCfPëP»Pë PjP°T>CfCfPrPë TiP°T>PëT>PëCTB P±PëPjPsPiPr
PÿPs T>PëC°PjP°C, P±P° P¶P°TiPsPS CëPµPiP°PSCf PiPsPiP°P°NëP»PsCfC,,
P°P°CTB C,,PëCTBPsT>Pë C,Cf T°P°PjPëPS PjPsPSPr PrPëP»Pë T°P°PjP·P°PrP°PiPsPS,
PÿPëCTB° P·-PëPS PiChCëPsPë PjPsC,P°PjPeP°PrP° PjPsC,P°PjP·P°PrP°PiPsPS[213].
* * *

PÿCf P±PëCTB°C,,C,PëCTB PrPëP»Pë C...P°P»T>Pë P¶P°TiPsPS P·PsCTB P±PëPjPsPSPr,
PÿPs T>PëC°PjP°C, P±P° C,,PëCTBPsT>Pë C,Cf PiPëCTBëC,,C,P°CTB P±PëPjPsPSPr.
P—PsC,P°CëPë PsTiPë PrPëP»Pë CfChC...C,P°PiPsPS C,P° P±P° P°P±P°Pr
P°CfPrTiPs PrP°CTB C...P°PjPë PëPS PiCfPSP±P°P·Pë PrP°PIPrPsCTB P±PëPjPsPSPr.
P¶TiP»Pë C,P°PITiPëPr, PePë P±Pµ PjCfCTBëPëPrPë PePsPjPëP» PiP°CëC,P°PSPr,
PÿP°PrP°CëPsPS PjCfCëPëPëP»Pë TiP°P»PSPsCëCfPrP° PrP°CTB PePsCTB P±PëPjPsPSPr.
PÿPsP»PëPePsPSCfPs, PePë PeP°PjPsP» P°P· C,Cf CTB°CfPëPrPë P±P° CfCfP»CfPe,
P¶P¶TiPs PrP°CTB CTB°PIPrPëCëCf PSCfT>Cf PrP°CTB P°C,PIPsCTB P±PëPjPsPSPr.
PjP»P°PjPsCTBPs, PePë CëCfPrPë PjP°CëCÿP°P»Pë PrP°CTBCTf P°P· C,Cf PjCfPSPëCTB,
PÿPëCTB° CëCfPr PjP°CëCÿP°P»Cf C,P° TiP°CëCTB CëP°P±Pë C,P°CTB P±PëPjPsPSPr.
PÿP°Pr C...P°P»P°P» CTBPsTi P±P°PrPëPS C°C,,C,, PePë PrPëPSPrPsCTBPsPSCfPs
PÿCfP±TiP° P±PëCëPeP°CfC,Cf P±P° PeP°C,, CTBëCëC,P°Pë P·CfPSPSPsCTB P±PëPjPsPSPr.
PÿPëCTBCTBë Ti-P°T> CTB°C,,C, PiP°CfPë PiP°CTBPrP°Pë PePëC,PjPsPS, PePë P·Pë P°CëPe
P°P° PiPëP» P°PSPrCfPrP° PrCfCTBë PjP°C...P·P°PSPë P°CfCTBPsCTB P±PëPjPsPSPr.
RkP° PePë CfP°Pr C...PsCTBë P°P»P°Pj P±P°CTB PrPëP»Pë P°TiCTBPsCTB C...P°P»PëPr,
P.ÿPë PrCfCfP°Pr P±PsCTBë CfPëC,P°Pj P±P°CTB C,P°PSPë P°P±CTBPsCTB P±PëPjPsPSPr.
PÿPsP»PëP±PsPSCfPs CTB°PIPrPëCëPë CTBPsTiPë C,,P°PSPs CTB°C,,C, P·Pë PrP°CfC,,
TiP°CTB C¶PePµ PrP°CTB PiP°CfPë CfP°Pr PiP°CTBPrP°Pë PiPëPSPrPsCTB P±PëPjPsPSPr.
P§Pë C,P°P·P°P»P·CfP», PePë P·Pë C,,P°PIC,Pë C,Cf PrP°CTB P°P°NëC°Pj P°C,,C,P°Pr,
P—PsPS C,P°P·P°P»P·CfP» C±P°Në C...P°P»P°P»TiPs, PePë PrP°CTB PëCfP»PsPj P°C,,C,P°Pr[214].
* * *

P—PëPS P°P·Ps PrP°CTB TiP°PjP° PsP»P°Pj PSP° PiP°PrPs PjPsPSPrP°, PSP° CëPsTi,
P.ÿPë PeP°CëPëPrP°PSPr P±P° CfChPiPë C,Cf PrCf CfP°Pr PSPsP»P°PICf PsTi.
P¶P±CTBCTfPsPS PiPëCTBÿC¶PeCfPSPsPS, PSP°CÿCTB°P·P°PSPsPS CfPsCf C,,PëPeP°PSPr,
P°P°CTB CfP°CTBë PSP°CÿCëPë C,Cf C...CfCTBëPµPrPë PeP°CTB°Pj - P·PëP»P»Pë PëP»PsTi.
P°P°CTB PjCfCfCfCfP°CTB CëCfPrP°CfCë PSP°CÿCë PeP°CëPëPrPë P±P°CTB PrChCë
P§CfPS PjP°PSPë CfChC...C,P°PrPëP» P¶PsPSPëP±Pë PjP°PrC,,P°PS TiP°PjCTBPsTi.
PëP°TiCTBëC°CTBPsPSPë P¶P°TiPsPS C±PsPe P·P°PrP° P¶PsPjP° P±P° C,P°PS,
PµPµCëPë C,P°P±CfC,Pë C,Cf PiChC¶PSPrP° P±P° P°TiPiPsP»Pë C,P°P±PsTi.
PÿP°CTBPrP°P»P°PSPrPsPSPë P¶P°TiPsPS PrP°CTB C,P°TiPë PSP°CÿCëP°C, CëCfPrP° PiP°CfC,,
TiP°PjP° PiPëCTBÿCÿPSCf PeP°CëPsPS P±PsCTBë C,Cf P±Ps PiCfCëC,Pë PrCfC,P°Ti.
PëCfPrP° TiP°CTB PiPsC¶Pë PSP°CÿCëPë C,Cf P±P° PrChCëPë C¶Pe T>CfC,P±,
P>PµPe TiP°CTB C±PsCTB CëCfPrP° PSCfPrP±P°PiP°CTBcf PiPsPiP°P°NëP»PsTi.
P¶P»P°PjPµCTBPs P±P° CfChPë PsP»P°PjPë PrPëPiP°CTB P±CfCTBPrP°PS
RkP°C,P°PIPsPS P¶CfP· P±P° C±CfPSPëPS P±P°CTBPeP°CëPsPSPë PsPiPsTi.
P§P°P·P°Pë P°PeP±P°CTBµ P°C,,C,P°Pr, PePë P±Ps PëPS TiP°PjP° C±P°CëPj,
P§P°CTBtiPë PiP°CTBPrCfPS PSPsC,P°PIPsPSPëCfC, P±P°Pr-PsPS CfChPë PSPëPiPsTi.
P°P°CTBCTBë CëPsPjPë C,Cf CëCfPr P°P· PSCfCTB C±Cf PjP°TiC,P°P± CfP°C,,PµPr,
TiPµC± PeP°Cf P»PµPe PSP°PrPëPrP°CfC, C±CfPSPsPS CTBChP·Pë CfPëC°Ti.
27 Kitoblar Olami | Sever.UZ | Uzsmart.UZ

P°P° PSP°PjPsP°P°C,, PePë TiP°P°P°SÇBPsPS P°Pë P±P°C€P°C°B PiP°P°M°PiP°CfC,P°PSPr,
P°Y°Pr TiP°P°P°SÇBPsPS P°Pë PjP°P»PsPëPe P±P° TiP°PiPs CfP°C,, P±P°CfC,P°PSPr[215].
* * *

TIP°PjP° P±CfC°BPrP°PSPr P±P° P°C,,T°°PsPSCf PrPëP»Pë C±PsPe C,CfC°BPs,
P—PsP°M° PeP°C°BPrP°PSPr C±Cf PiP°PSP°Pµ P±P° PrPëP»Pë C...PsPe C,CfC°BPs.
PiP°P°M°P»Pë P°C°BPrP±PsP±Pë PëC°BPsPrP°C, TiP°PjP°C°BPs C±PsPe P±P° PrPëP»,
TIP°C°B ÇIIPePµ C...PsCfC, PeP°C€PëPrP°PS P±P° PrPëP»Pë C±PsPe C,CfC°BPs.
P°Y°C°BPe PiPsPePsPSPë P°P°TiPsPS P±CfPrPë, P°P° PsPS CKP°PëPrPë PiPsPe,
PµPsPe PsPiP°C°BPrCf PrPëPiP°C°B P±CfC°BPr TiP°PjPsPS PiPsPe C,CfC°BPs.
T°P°C°B°P°Pë P±P°TiC°BPe PiPëCfPsP»Pë, PePë P±P° C±P°C€PjPë TiPëPjPjP°C,,
P°PiP°P° C±CfPS PiCfP»C...P°PSCf C,CfP±PëCfC, C±Cf C...PsC€PsPe C,CfC°BPs.
P CfTiPë PiPsPeP°C, C±Cf P±P° P±PsP»PsPë PSCfTiChPj C±P°C°B°C... C€PëC,PsC,,C,,
P—PëPS PePë C,P°PS P°PµC°BPe P°P°PjPëPS C°B°C,,C,, PeCfP°Ps P±PsPe C,CfC°BPs.
TIP°PjP° PiPsPePsPSPë P°P°TiPsPSC°BPs P±P° C,P°PSPë PiPsPe C°B°CfPëPr,
PhPSC±Pë PsPjP°Pr P±P° C,P°PSPë PiPsPe P°Pë P°C,,P»PsPe C,CfC°BPs.
P°Y°P°M°C°BPe P°C,,P»PsPeP°C, P°P° PsPS C€CfPr, PePë P°Pë CKP°PëPr PrP°C°B°C...PsCfC,
P°P°TiC°BPe TiP°PjC°BPsP°PëPë C...CfPr C...PsP°P»Pë P»P°PiP»PsPe C,CfC°BPs.
PjT»P»Pë PeCfP»P» P±CfPrPë P°P° PëPrC°BPsPePë PjP°PsPSPë P°-PsPS C°BCh
P°P°C,P°PiPsPSP°Pr, PePë C,P°P°T»T»CfP» PeCfPSP°Pr PëPrC°BPsPe C,CfC°BPs.
T»PëCfPjPë C°BPsPSPë C,Cf PiP°C°B P°P°SÇBPeC°B T°°P°PjPsPsPePë C€CfPr,
PµPµPe P°P°SÇBPrµ PSP°P±CfPiP°Pr C±CfPS PjP°PSPë T°°P°PjPsPsPe C,CfC°BPs.
P—P°PrP° CfP°C,,C...P°M°P»Pë P°PePsP±PëC°B, PePë P±P°C°BPsÇIIPr P°P°C...PrCfPj,
P°P°CfC...P»PëCfPsPSC°BPs PjP°PeCfPs P°P° PrPëPrP°PSPë C°BChCfC, PjP°TiC°BcfPj[216].
* * *

P°ChCfC,PsPS, PrP°C°B TiP°PjP° C,,P°PS PSPPrPëC°B°Pë PsP»P°Pj PeCf?
PjC,,P°P°P»Cf P°C,,CfP°TiPë P°P°PSPsCfPë P±P°PSPë PsPrP°Pj PeCf?
P°P°C°B P±PëC°P±PsPSPë C,P°PjP°PSPSPsC€ C...P°P»PsP°M°PëT» PjCfC°BPrP°PSPr,
P°P° PrP°PiPsPë TiP°PjP° PsPS XPeP°C°BPe P°P°CfPëTiPsPrP°Pj PeCf?
P°PëP»Pë P°TiP±PsP± C€CfPr P°P° C,PµT°Pë C,,PëC°BPsT»P°C€ CfP°Pr P°P°C...Pj,
PhPS PePë P±CfPrPë TiP°PjP°C°BPs C...CfP»T»Pë C...CfC€P°C€ PjP°C°B°TiP°Pj PeCf?
PiPsPjP° C°BCh PeP°C°BPrP° CfPëCfTi, CfPëPSP°Pë C...CfPrC°BPs P°P°PrP° C±PsPe
P»Pë C...CfPrPsPiP°PSPrPë PjP°PS PsPS P±P°C°B CfP»P°PjPs P°C°B»P°Pj PeCf?
PiCfP°PjC°B° C...PsP»PëC°B PiP°C°BµC€PsPS C€CfPrP° P°PiC°BPsT»Pë PeCfC,CfP±,
P°Y°PsTiPëP±Pë TiCfP°C°B°P° PeCfP°Ps, PSPsP°PëC°BPe PsPSTiPs TiP°Pj PeCf?
P°P°C°B CfP°C°BPs PSPµCfC, P±P° P°PjCfP° C...CfPrPeCfC€PëPë T°°P°PjP°P°PrP°PiPsPS,
PhPS PePë C,P°CfPëPëPS PrPëTiP°Pr PëPSC°BPsPiCf C...CfC°BChC€PsPS T°°P°Pj PeCf?
P°P°C°B XcCfC°BPsCfPsPS PSP°C,P°PiPsPS PiCfC,,C,, PePë PeP°Cf C...CfC°B°P°Pj PSPµCfC,,
P»P°Cf PePë PrP°C°B C°BcfPë P°P°PjPëPS C°C,,C, C€P°PiP°Pr C...CfC°B°P°Pj PeCf?
P°P° PePë PrP°C°B C...PsPSP°T»P°TiPë P°CfTiPr C,,PëC,PsPr PëPS PjPsC,P°Pj
P°P°C°B C...P°C°BPsP±PsC,Pë C,,P°PSPs PSPëP° P±P° P°PjCfP° PjPsC,P°Pj PeCf?
P°M° PePë P±CfPrP°PS P±P° C,,P°PSPs P°TiPr PeCfPSP°M° P±PsT»PëPë CfPjC°B,
PjPSPrP°C°B-PëPS PrP°P°M°C°BPe C,,P°PSPs P°TiPrPë P±P°T»Ps PjP°TiPeP°Pj PeCf?
P°C€T»P±PsP°PsPS P°Pë T°°P°Pj PsC,P°C€ P±P° PrPëP» P°C,,C°BChC...C,P°PSPr,
P—PsPSPiCfPrPsP°PsPS TiP°Pj P°P° PëPS PsC,P°C€Pë T°°P°Pj CfC°B...C,P°PSPr[217].
* * *

P°M°, PePë PrP°C°B PiPµC€ PiPëC°BPeC,,C,Pë CfP°C,,P°C°BPe PrCfC°Bcf PrP°C°BPsP°,
P»Pë P±P°Pr-PëPS PSP°PiC°B CfP°C,,P°C°B TiP°C°B PePë P±PëC€CfPr Ps-PsPjP°Pr P±PsP°.
P°P° PePë P°P° PSC°PiPë T»P°P»P°Pj P±PsP° P±PëP±P°CfC,P°M° C°BPrTiPë CfPµTiC°B,
P°P°P»PePë P°P° P±P°PSPrPë P°P°P±PsPS P±CfC°BPrP°M° P°P° PsC,,PsT» CKC°B°P°PsP°.
P°P°PiC,,P°CfPë T»CfPrCfPëCfC, P°P° PeP°Cf PSP°C,P°PiPsPS C°C,,C, PrPëPiP°C°B,
P°P°TiP°M°C°BPs P±P°C°BPrP° PSP°P±P°M° P°-PsPS PePë PSP°C€CfPr PeP°Cf PjCfPjC,PsP°.
PëPsTiC°BPs PjPsPSPr P±P° P°PjPsP P°-PsC,P°C€Pë TiPëP°PjC°BPsPSPë C,Cf CfC°B°P°,
P°P°PSPrP°C°BPs PrP°C°B PrPëP»Pë CfP°Pr PiPsC°B° P°Pë PrPsT°Pë C,Cf PiCfPrPsP°.
P°P° C€P°TiCfP±P°PSPrP°P°, PePë C,Ps C°BChP°Pë T»PëC°PjP°C, PrP°C°B PrP°TiC°B
TIP°C°B PePë P±PsC€P°Pr P±CfPiP°Pr P°P° PjPsC,P°PjPë C,Cf PSP°PiTiP°C,PëC°BPsP°.
P°P°C°B°Pë C°BCh PrP°C°B C,CfC,CfT»Pë PiP°CfP» PSCfTiCfC,,C,P°M°, PePë C€P°PiP°M°,
P°Y°Ps P°P±P°Pr P°PëP»PiP°PeCfPSPsCf PrP°C°B TiP°C°B°PjPë PëP°P°P°C,Cf PSPsP°
P°P°PrP°Pr P°P° C°BcfTiPë PiCfC°B°PSPiPsC°BPe C...CfPrP°C, PSPëP° C°B°CfPsPS.
P»Pë, TiP°C°BPsP±P°PSPr P°Pë TiP°PjC°BPe C,Cf P±P°CfPµ P°TiP»Pë PSPëC°P°.
P°M° C°B°C,,PëT»PsPS, TiP°PjP°C°BPs PsT»PëP±P°C,Pë PePsC°B PëPS P°CfC,,
P°PëPeC°BPe P°PSP°PjPj PeP°CfPµ P±PµTi, PePë PeCfPSP°Pr P°P° PsT°PsP°.
TIP°C°B PePë CfP°Pr T»P°C°BPs P±PëPjPsPSP°Pr C°P° P°P°TiPsPS TiP°Pj P±P° C,,CfCfCfPS,
P°PëC°B°P±PsCfPr P°PëP°P°TiPsPSP°C€ C,,P°P»P°PePë C€ChC°B°P°PrP°P±PsP°.
PëPsTiPë PjP°C°B°PSPëC°BPs PiP°C°B CfCfC°B°P°C, P°C,,C,PsPr C±CfPSPëPS,
P°PsPr C,Ps TiP°C€C°B C€P°Ti CfCfC°B°P°C,Cf PjP°C°B°PSPë PsPjPëPS[218].

В† a.: Ollohga maqtovlarki, bizda ilm yo'q.

В† a.: Kimki olimni hurmat qilsa, meni (ya'ni, Ollohni) hurtmat qilgan bo'ladi.

В† a.: Olloh uni (ya'ni, Muhammad payg'ambarni), oilasini va sahobalarini va uning izdoshlarini duo qilsin va olqishlasin va so'ngra

В† a.: [Olloh] gunohlarini kechirsin va ayblarini bekitsin.

В† a.: valiylikning oliy hazrati, Olloh sirlarini kashf etuvchisi, yashirin ishoralar va alohnda sirlar olimi, payg'ambarlar davomchisi (sifatidagi) alloma.

В† ya'ni, tariqat elining peshvosi va imomi, muqaddas guruhning serg'ayrat arbobi va shayx ul-islomi, ya'ni haq va dinning nuri, islom va musulmonlarning sig'inadigan joyi, shayximiz.

В† a.: Olloh sirrini muqaddas saqlasin va go'rini yorug' qilsin.

В† ya'ni, hayratlanganlar beshligi.

В† 817 1414 y.

В† 893 1487/88 y.

В† ya'ni, yurak tomchisi.

В† She'rning mazmuni:

В† 898 1492 y.

В† a.: mujtahidlar (ya'ni, diniy qoidalarni o'zgartib, Yangi mazhab tuzuvchilar) peshvosi.

В† Navoiy Jomiy nasabini Shaybon nomli qabilaning maliklaridan Muhammad binni Hasan binni Abdulloh binni Tovus binni Xurmuz Shayboniy deb ko'rsatadi.

В† a.: mo'minlar amiri. Bu yerda Muhammad payg'ambardan keyingi ikkinchi xalifa Umarning laqabi sifatida ishlatilgan.

В† Ahmadi Jom tasavvufning shayxi va mashhur shoirlaridan (vafoti 1141 y.).

В† Qit'aning mazmuni:

В† Faxruddin Luristoniy tasavvuf shayxlaridan. Uni mashhur shayx Hafizuddin Umar Obardihiyning iste'dodli shogirdi sifatida tilga oladilar.

В† ya'ni, Do'stlikning yoqimli islari. Jomiyning sufiy arboblar, tasavvuf shoirlari haqidagi tazkirasi.

В† Yasrib Madina shahrining qadimiy nomi. She'rda Muhammad payg'ambarning Makkadan Madinaga ko'chishi nazarda tutiladi. Navoiy Jomiyning Jomdan Hirotda kelishini ana shu voqeaga o'xshatadi.

В† Zaynuddin Abubakr Toyobodiy davrning mashhur alloma va shariat peshvolaridan. Vafoti 791/1388 89.

В† Sa'duddin Mas'ud ibn Umar Taftazoniy (1322 1389) Markaziy O'rta Osiyoning mashhur filolog olimi, poetikaga oid risolaga sharh sifatida yozilgan "Muxtasar al-maoniy" asarining muallifi.

В† Amir Xusrav Dehlaviy (1253 1325) Hindistonda yashab ijod qilgan forsiyo'y shoir. U Nizomiy Ganjaviydan keyin "Xamsa" yaratib, xamsachilik an'anasini davom ettirgan ijodkordir. Xusrav Dehlaviy lirik devonlar va boshqa ko'p asarlar muallifidir.

В† a.: Olloh ularning sirlarini muqaddas saqlasin.

В† Sa'duddin Koshg'ariy Hirotning mashhur shayxlaridan biri. 1456 y. 13 mayda vafot etgan. Jomiy Sa'diddin Koshg'ariyning qiziga uylangan.

В† Naqshbandiylik sufizm tariqatlaridan biri. Unga Bahovuddin Naqshband (1318 1389) asos solgan. Bu ta'limot dastlabki davrlarda tarkidunyochilik va faqirlikni emas, barcha mavjudotga muhabbat va shavqat bilan qarash g'oyalari targ'ib qilgan.

В† Bahovuddin Umar, Muhammad Asad va Boyazid Purniy tasavvufning mashhur shayxlaridan.

Б† a.: majoz haqiqat ko'prigidir.

Б† Shohrux Amir Temurning ikkinchi o'g'li. 1409 1447 yillarda hukmronlik qilgan.

Б† Abusaid 1457 1469 yillarda hukmronlik qilgan temuriylardan, u Temur o'g'li Mironshohning nabirasi.

Б† Husayn Boyqaro (1438, Hirot 1506 o'sha shahar) ko'zda tutiladi. 1469 1506 yillarda shohlik qilgan.

Б† a.: muvaffaqiyat uchun Ollohga maqto'vlar bo'lsin.

Б† a.: Ollohga yaqin hazrat.

Б† Abdulloh Ansoriy Abu Ismoil Abdulloh ibn Muhammad al-Ansoriy Hirotiy sufiylik tariqatining yirik arbob va nazariyotchilaridan biri, "Ilohiynoma"ning muallifi.

Б† She'rning mazmuni: Boshim huddi gullagan daraxtdek oqardi, Bu gullashdan kelgan hosil mening g'amim mevasidir.

Б† Mazmuni: men avval o'tgan so'z ustalarinnng hech biri ijodidan bunday qasida o'qimaganman.

Б† Mazmuni: keyingi [ijodkor]larda biz ham shunday qasida eshitmadik.

Б† Mir Shayxim Amtr Shayxim Suxayliy hirotlik mashhur shoirlardan, Navoiyning yaqin do'sti. U hahda "Majolis un-nafois"da ma'lumot beriladi.

Б† Mutahhari Udiy Navoiy zamondoshlaridan. Ud nomli cholg'u asbobida kuy va uning jo'rligida qo'shiqlarni mohirona ijro etgan san'atkor.

Б† Zuhra sayyora nomi. Xonanda va sozandalarning, umuman musiqaga oid san'atlar homiysi sanalgan.

Б† Xoja Hasan Dehlaviy Hindistonda yashab ijod qilgan mashhur forsiy g'azalnavis shoir. 1327 y. Dehlida vafot etgan. Amir Hasan Sanjariy deb ham yuritiladi.

Б† Misra'ning mazmuni: Qanday yaxshiki, ko'ngul ich-ichidan turib-turib senga intiladi.

Б† Baytning mazmunn: Yomg'ir qatralari kabi-ko'z yoshlarimning hammasi durrr bo'ldi, Haqiqatan sening Suxayl [yulduzidek] chiqib kelishing shunday ta'sir qiladi.

Б† ya'ni, qon bo'ldi.

Б† Misra'ning mazmuni: So'z durrr [inju], shoh qulog'iga taalluqi bor.

Б† Gozurgoh Hirotida tog' etagidagi xush manzara maydon.

Б† Xiyobon Hirotning markaziy ko'chasi. Arabcha yozuvdagi "qad" so'zining harflari miqdori abjad hisobida 104 bo'ladi.

Б† Muzaffar Husayn mirzo Husayn Boyqaro o'g'illaridan biri,

Б† Baytning mazmuni: Sham' o'chsa ham osmon quyoshi aylanib tursin, Qatra to'kilsa ham boqiylik suvi barqaror bo'lsin.

Б† Baytning mazmuni: Farzand umr daraxti shoxidagi bir mevadir, Agar undan meva to'kilsa, daraxt doimo bo'lsin.

Б† Jomiy Makka safariga 1472 y. da chiqqan edi.

Б† Sog'ariy Hirot shoirlaridan biri. "Majolis un-nafois"da qayd qilinishicha, u Jomiy bilan hajga birga bormoqchi bo'lganu arzimagan bahona bilan qolib ketgan edi.

Б† Qit'aning mazmuni: Sog'ariy deydiki, ma'no o'g'rilari qayerda mening she'rimdan bir yaxshi ma'no ko'rsalar olib ketadilar. Aksar she'rlarida biror ma'no yo'qligini ko'rdim. "Ularning ma'nosini o'g'irlab ketganlar", deb rost aytgan ekan.

Б† Baytning mazmuni: Foniylilik g'orida ular yo'qolgudek bo'lsalar, Men ham to'rtinchilari itlari bo'layin.

Б† Baytning mazmuni: Mir (ya'ni Navoiy) "to'rtinchilari itlariman", dedi Ularning qalblaridan so'z fayzini topib oldi.

Б† Bu yerda Navoiy "az qalbuham" arabcha ibora bo'lgani uchun forscha chiqish kelishigi "az"ni ham arabcha "min" bilan almashtirish kerak deydi va grammatik tahlil qilib, u holda "az qalbixim" bo'lib qolib, qofiya buziladi deb e'tiroz qiladi.

Б† Xoja Dehdor Ismi G'iyosiddin Muhammad. Navoiy va Jomiyning yaqin musohiblaridan, shoir.

Б† Ruboyning mazmuni: Ey xoja, bizni lutfingga sazovar qilding, Orqa dumba keltirib, bizni sevintirding. O'tirib olib, ishtaha bilan dumbani yeding, Orqangda keltirgan narsangni qorningda olib ketding.

Б† Qit'aning mazmuni: Xoja bizning dasturxonimiz uchun, Bir-ikki so'yilgan qo'yning dumbasini keltirdi, Lekin uniig ulkan saxovatli qo'lidan, Barmog'im ham bulg'anmadi. Uning o'zi haqida tasavvuri shundayki, Ikki pushti bilan nasabda Xotamga yetishadi.

Б† Qit'aning mazmuni: Xoja Dehdor Mir hadyalaridan Dirham va dinor [kabi] nimaiki keltirsa, Oyoq haqi olar edi. Sanamay "besh yuz ming" derdi, Hisob kunida sharmanda bo'lish fikrini esa Mutlaqo yodiga keltirmasdi.

Б† Qit'aning mazmuni: Dehdorga aytdimki, menga hadya [qilingan narsalardan] Boshingdan sochiq qildim. Insof yuzasidan og'iz ochib, Yo'lda olganim yetar (dedi).

Б† Qit'aning mazmuni: Bir xati chiroyli (kotib) go'zallar yuzidek qilib, So'zlarimni bezab chiqdi. Lekin u har joyda qalami xatosi bilan, Goh bir narsa orttirdi, goho esa, tushirib qoldirdi. Men o'z xatim bilan uni tuzatib chiqdim. Garchi noqulay esa-da, ko'ngil tilagandek bo'ldi. U mening so'zlarimni ne chog'lik buzgan bo'lsa, Men uning xatiga shunday qusur yetkazdim.

Б† Sulton Ya'qub oqquyunli turkmanlar sultoni. 1491 y. da vafot etgan.

Б† Arab yozuvidagi "baqoi hayoti shumo bodo!" (ya'ni, Sizning hayotingiz boqiy bo'lsin!) jumlasidagi harflardan abjad hisobida 880/1475 y. chiqadi.

Б† She'rning mazmuni: Latofat bo'stonining guli (bo'lmish) Safi, Foniyluk bog'idan jannat tomon ketganda, Bir aziz odam ko'ngil so'rab, "Bodo baqoi hayoti shumo" deb ta'rix tushirgan edi.

Б† Anvari Avhaduddin Anvari Sulton Sanjar (vaf. 1156 y.) ning saroy shoiri. Uning qasidalar shakl va uslub jihatidan nihoyatda murakkab va dabdabali sanaladi.

Б† Baytning mazmuni: Agar ko'ngil bilan qo'l daryo va kon bo'lsa, Shohlarning dili va qo'li bo'ladi.

Б† Matla'ning mazmuni: Har kimning og'zida tili bo'lsa, Jahon shohining madhida bo'lsin.

Б† Shayx Abdulhasan Durroj Bag'dodlik mashhur shayxlardan. 320/932 h. da vafot etgan.

Б† Imom Yusuif bin Abdulhusayn Roziy Kunyati Abu Ya'qub "Malomatiya" tariqatiga mansub. Bu shayxlar haqida Na-voiyning "Nasoyim ul-muhabbat" asarida ma'lumot bor. 304/916 917 y. da vafot etgan.

Б† a.: olloh sirrini muqaddas va aziz saqlasin!

Б† vujud sufiylikda ishq va ishtiyok g'alabasi natijasida o'zidan ketish.

Б† samo' sufiylarning zikr tushishi (ko'pincha musiqa bilan, qo'shiq bilan).

Б† Muhammad Tobadgoniy ismi Shamsuddin. Mashhur shayxlardan. Navoiy "Majolis un-nafois"ida u haqda ma'lumot beradi. Xonaqohi va qalin muridlari bo'lgan. Hirotda 891/1486 y. da vafot etgan. Qabri Xiyobondadir. Uning asarlari: "Asmoullah" sharhi, "Manozil us-soyirin" va "Qasidai Burda" ga muxammas, "Tazkirat ul-habib", "Vasoyo" tarjimai, Zikr bobida "Arba'in" va faqru suluk bobida yana bir "Arba'in" tarjimai. Navoiy "Nasoyim ul-muhabbat" da Muhammad Tobadgoniyning zikr etadi. 87 yoshda vafot etgani, vafoti ta'rixi "Qutbi zamon biraft" iborasida berilganini qayd qiladi. Abjad bo'yicha 891/1486 y. chiqadi.

Б† a.: Ollohni nafsimiz yovuzligidan va ishlarimiz g'irromligidan saqlashga chaqiramiz.

Б† Ruboyning mazmuni: Boshim eshiging tuprog'idan uzoqlashgandan beri, Har kuni biror xatni boshing og'rig'i qilaman. Sendan noma kelganida, qanday Xabar keltirar ekan, deb bexud bo'laman.

Б† Ruboyning mazmuni: Safarga jo'nagan paytingdan buyon, Yodimga tushganing sari [har tarafni] iskab ko'raman. Agar sen tomoningga qush uchsa, yohud shamol essa, Biror nomani boshing og'rig'i qilishni istayman.

Б† Mazmuni: Qalamni oldim va o'yladim. Bu kunlarda ketma-ket yuborilgan xatlar uchun uzr aytishdan boshqa biror ma'no ko'ngildan o'tmadi va xotirga o'zga surat yetishmadi. Garchi bu ham shuningdek, bosh og'rig'i xurujidan xoli va aziz vaqtlarini bekorga o'tkazishdan tashqari narsa emas esa-da: Agar sening oldingda nola qilsam, u nola bosh og'rig'i bo'ladi, Va gar uzr so'rasam, u [ham] boshqa bir dardisar bo'ladi.

Б† She'rning mazmuni: Ko'ngildan chiqqan u maqtovlar, Hamma ruhoniylarga jon bag'ishlaydi. Bu firuza rang makondagi u toza hid, Pokizalikka mansublar dimog'ini xushbo'y qiladi.

Б† She'rning mazmuni: Shoh davlatining soyasida Ertayu kech shundan boshqa ishing bo'lmagay. O'z manfaating sabzasini ko'ngildan yulib tashlab, Haq uchun xalqning panohi bo'lgaysan.

ب† Ruhullah Iso payg'ambarning laqabi

ب† Ahmad Muhammad payg'ambarning laqabi.

ب† Mursal elchi, payg'ambar ma'nosini anglatadi. She'ning mazmuni: Yuborgan saloming jon qushidek sayraydi. Huddi Ruhullohdek jon bag'ishlaydi. Hamma so'zlari g'oyat kelishganligidan Payg'ambar nutqidek yoqimlidir.

ب† She'ning mazmuni: Umidim shuki, Maxdum irshodi bilan, Maktubda nimaiki yozilgan bo'lsa, Amridan qalam kabi bosh tortmagayman, Madadi va ro'yobga chiqishidan bahra olgaymi.

ب† Mavlaviy Jaloluddin Rumi (1207-1273) Markaziy Osiyolik buyuk shoir va olim. Uning 27 ming baytdan iborat "Masnaviy" ("Masnaviyi ma'naviy", deb ham yuritiladi) si chuqur diniy fasa'fiy g'oyalarni targ'ib qiluvchi asardir. Jaloluddin Rumi "Mavlaviya" nomli tasavvuf maktabiga asos solgan. Tazmin boshqa ijodkor she'ridan bayt, misra' yoki biror iborani iqtibos ko'chirma qilib keltirish san'ati. Quyidagi she'rda har baytning ikkinchi misra'i Jaloluddin Rumi'dan tazmindir.

ب† She'ning mazmuni: Ustodlar shohi Hasandan judolik sharhini, "Naydan eshitgil, qanday hikoya qiladi". Uning bo'g'in-bo'g'ini bir-biridan ajralib, "Judoliklardan shikoyat qiladi.

ب† She'ning mazmuni: Qalam nayi dilimning tarjimoni bo'ldi, "Naydan eshitgil, qanday hikoya qiladi". O'tkir til va yosh to'kuvchi ko'zlar bilan, "Judoliklardan shikoyat qiladi.

ب† "Ayriliq kunlari cho'zilishining hikoyasi va mushtoqlik tunlarining uzayishi shikoyati shunday ziyodaki, og'zi bog'liq siyohdon madadkorligi va tili siniq qalam dastyorligi bilan bu noma davomida uni arz qilishga qudrat yetarmikan va bu sahifa ustida u yoziladigan narsani bitib bo'larmikan? Noiloj u bobga chek qo'yib, iltimos yetkaziladi: O'zgarlar tashvishi bo'lmagan soatda, Do'st bor bo'lgan baxtli majlisda, Har qancha ta'zim bilan yer o'pib, Duogo'ylarning chuqur hurmatlarini yetkazgaysen. Bitmas davlat va tunganmas saodat himoyasida bo'lgaysan!

ب† She'ning mazmuni: Qalamning nayi ma'ni shakarini, Nayshakar kabi ichidan chiqargan. Uning xatini mushkdek chiziqqa aylantirgan. Xat ziminda go'zal chehrali mazmunni [bergan]. Balki har dona nuqtasidan Ma'no tojiga yashirin durr yaratgan.

ب† Iltifot yuzasidan yuborgan maktublari [emas] balki dengizga o'xshagan tab'lari daryosidan chiqargan gavharlari yetishtir. Har holda bosh ustidagi tojga tikib qo'yildi va ko'z hamda ko'ngil uyini u bilan yoritildi. Irshod quyoshi yer yuzi toliblari va osmon ostidagi qobillar boshida toblansin. Tamom.

ب† Qit'aning mazmuni: Qalamning nayi ma'no bolasini, Husn sabzalari bilan bezagan. Tong boshini tun kokili bilan Navqironlar chehrasining rashkini qo'zg'aydigan qilgan. So'zning qisqasi, mening uzun kechamni, Parchalab tashlab, kunduzga aylantirgan.

ب† Ma'nolar bilan to'la bo'lgan sharofatli sahifa, nozik so'zlar bilan toshqin go'zal iboralar yaqin bo'lgan uzoqlarni va uzoqdagi yaqinlarni huzur bilan sharaflantirdi. Har satrining shaklidan bahra yuz berdi va har harfining aksidan shodlik toblandi. Shukhi shavkatidan shukr va maq'ov g'unchalari yetishtirdi va gina tikanidan madhiya va duo gullari ochdi. She'r: Agar sening lutfing tikanzorlarga yetishsa, Tikanzor bahoristonga aylanadi. Gina va shikoyat hikoyasi shuning uchun ham voqe' bo'ldiki, o'zlari (ya'ni Jomiy) kaminaning (ya'ni, Navoiyning) maktubidan shunday narsa borligini tasavvur qilganlar va (maqsadni) og'zaki anglatish va yozma bayon qilishda ham keltirganlar. Holbuki: Sendan shunday muomala bo'la olmaski, Biror kimsaga undan gina yetishsin, Sendan ginadan bo'lak hech qanchalik gina yo'q, Chunki lutfing uni tubidan uzdi. Maqtalagan haq bir yo'la yaxshilar sihatini nazarda tutsin va yomonlar nazari ofatidan saqlasin! Tamom.

ب† a.: unga olloh rahmati bo'lsin! "Daryoyi abror" (Pok kishilar daryosi) Amir Xusrav Dehlaviyning falsafiy qasidasi.

ب† "Lujjat ul-asror" (Sirlar daryosining chuqur joyi) Jomiyning "Daryoyi abror" javobida yozgan qasidasi.

ب† "Tuhfat ul-afkor" (Fikrlar tuhfasini) Navoiyning Xusrav Dehlaviy va Jomiy qasidalariga javob tarzida yozgan qasidasi.

ب† Matla'ning mazmuni: Podshoh nog'arasining ichi bo'shu sadosining bongi bosh og'rig'idir, Kimki xo'l-quruqqa qanoatlansa, dengiz va yer yuzining shohidir.

ب† Matla'ning mazmuni: Podshoh qasri kungurasi Kayvon [Zuhal yulduzi] maqomidan ham yuksak bo'lsa-da, Bilgilki, undan din qal'asining devoriga darzlar tushgandir.

ب† Baytlarning mazmuni: Podshohlar tojini bezovchi o'tli la'l, Boshlarida xom xayollarni pishiruvchi laqqa cho'g'dir, Rajab oyining jum'a kuni uning ta'rixi edi, Qiziqrog'i shuki, uning tugallanishi ham shu kun va shu oyda yuz berdi. Bu ta'rixda ajib joyi borki, ta'rixning oy kunining zikridan yil hisobi "jumal qoidasi" bilan hosil bo'ladi. Yuqoridagi she'rda Navoiy keltirgan ta'rix arab yozuvidagi "yavmi jome' shahri rajab" jumlasini harflaridan abjad hisobida 880/1475 y. chiqadi. "Jumal qoidasi" esa harflarning son miqdorini qo'shish, orqali chiqariladigan ta'rix bo'lib "abjad hisobi" demakdir.

ب† Duo qilish vazifalari adosi ijobati bilan olloh xabardorni yuksaltirgandan so'ngra ma'lum bo'lg'aykim, yangidan chopar keldi va yangi qasidani yetkazdi. She'r: U qasidaning bir necha joyini o'qib, Xoslar dilini unga bog'langan ko'rdim. Shu asnoda xushyorlik ko'zi ochilib, Hamma dillarni ovlangan ko'rdim. Har qalay boshdan to oxirigacha har bayt va har misra'dagi har bir harfga xotir faxrlanish hislari junbushi bilan sinchiklab qaragan bo'lsa ham, lekin hech bir nuqson qoraligi, so'z husniga va maqol lutfiga "ko'z

tegish"ni daf' etishga urinishdan boshqa va hech bir soxta narsadak bu nuqsonlarga kamol maqtovi libosini kiygan fikr nazarga tashlanmadi. Shunday. Nazm:Pardozchi go'zallar chehrasini bezaganda,Ziyon yetkazmaslik uchun nil-ko'k cho'p bilai chiziq tortadi. Uning mazmunidan shu narsa ma'lum bo'ladiki, ularning xizmatlarini iqbol irodasi maqsad qiblasiga va yoqimsiz ko'rinishlardan yuz o'tirishga undovchi bo'lgan (Ollah va uning ummatlariga maqto'vlar bo'lsin!). Ammo agar yuzadagi ishlarni o'zgartish va zarur emas narsalar bilan shug'ullanishii tark etishga ko'p urinilmasa, zero'ki bu azizlarning muloyim mizojiga uyg'un emas (desak) mubolag'a bo'lmaydi va uzoq ketilmaydi. Hech o'rin yo'q'ki, maqsad zohir bo'lmagay. Zohir bo'lish jamolini zohir bo'lish kamoli bekituvchi emas (Maqto'vli tangri barchani maqsad yo'lida haqiqat qudratidan ogoh va himmat dastini bechoralar nobudligidan kalta qilsin. Tamom.)

Б† Takalluf tojini tark etgan bosh uchun do'ppi va jahondan qo'l yuvgan qo'lning xo'lini o'ziga oluvchi parcha bo'z yuborildi,

Б† She'ning mazmuni:Faqirlar egnidagi ko'p yamoqli to'n, Ma'no olami yuksakligining osmoni va yulduzidir.

Б† Baytlarning mazmuni:Qanday yaxshi! Lochin tab'ingning shavqi, Poklik qushlarini qirg'ovul qildi. Kishi orqali bir yaxshi matla' yuboribsan, So'z ustalaridan uning tengi borligi eshitilmadi.

Б† Ruboiyning mazmuni:Qachongacha yeldek har tomondan jilva qilay?! O'z sarvim tomon yelib yugirishni xohlayman. Faryod qilib, boshimga tuproq sochib, Qutqar meni bu darbadarlikdan deymen.

Б† Ruboiyning mazmuni:Agar jononga jon ko'zi bilan boqsang, Jahon bevoshligidan g'am chekarmi eding? Bu bevoshlik hech qachon tuganmaydi. Bevoshlik sabab yig'noq bo'l, toki bahra topgaysan.

Б† Matla'ning mazmuni:Dajla [daryosi] qirg'og'ida yordan uzoq, diyordan judolikda Shafaqrang ko'z yoshidan ko'ksimda qon dajlasi bor.

Б† Matla'ning mazmuni:Hijron shomi quyoshdek g'arb tomonga yashirindi, Yo rabbiy, visol tongini sharq tomondan yetkizgil.

Б† Ruboiyning mazmuni:Bu maktub, maktub emas, mening dardlarimni daf' etuvchidir. Og'riq bilan qiynalgan ko'nglimning oromidir. Qaynoq dilim va sovuq nafasim taskinidir, Ya'ni mening jahon kezib yurgan mohimdan xabardir.

Б† Ruboiyning mazmuni:Bu xat, xat emas, har bir shodlikning negizidir Xursandchilik va aysh hosil qilishning yaxshi sababidir. Qisqa va ko'p ma'noli ekanligi bilan, Go'yoki "Javomi ul-kalim" ning muxtasaridir. "Javomi ul-kalim" o'zi qisqa, lekin g'oyat chuqur ma'noli so'zlarni o'z ichiga oluvchi, demakdir.

Б† Ruboiyning mazmuni:Ey moviyfalak, insof bilan aytgil, Bu ikkisidan qaysi biri yaxshiroq yurish kildi: Tong otar tomondan ko'tarilgan sening quyoshingmi? Yoki kun botar tomondan chiqqan mening jahon kezuvchi mohimmi?

Б† Ruboiyning mazmuni:Sening qalamingga qarab xat dediki: ey yurish chog'ida Rumga Shomdan yuzlab yaxshi tuhfa keltirgan, Agar o'rtada sening oyog'ing bo'lmasa, Ayriqliqda qolganlarga do'stning salomi yetishmas edi.

Б† Kichik mirzo Ulug'bek o'g'li Mironshohning nabirasi, Husayn Boyqaronning opasi Oqobegimning o'g'li.

Б† She'ning mazmuni: Bir nazar tashla tengqurlardan farqli bo'lay, Najmiddinga manzur bo'lgan it, hamma itlarga boshliq bo'ldi. She'rdagi tilga olingan Najmiddin Najmiddin Kubro nomi bilan mashhur bo'lgan tasavvuf shayxlaridan. To'liq nomi Najmiddin Kubro Ahmad ibni Umar Xeva'iy (1145-1226) "Ayn ul-hayot" nomli Qur'onga yozilgan keng sharhning muallifidir. Navoiyning "Nasoyim ul-muhabbat" asarida keltirilishicha, bir yig'inda Najmiddin Kubro suhbatdosh va muxlislaridan Shayx Sa'diddin Hamaviy degan shaxs xayolidan "bu ummatlar orasida suhbatitga asar qiladigan bormikan?", degan fikr o'tadi. Shayx Najmiddin karomat qilib, buni ang'laydi, xonaqoh eshigidan bir itni keltiradilar. Unga Shayxning nazari tushadi. It g'oyat o'zgaradi va shahardan chiqib go'ristonga ravona bo'ladi. 50-60 ga yaqin boshqa itlar undan ayrilmas, hech narsa yemas, agar u it biror joyda to'xtasa, atrofini xalqa bo'lib o'rab, uni chiqarmas edilar. O'sha it o'lgach, Shayx buyrug'i bilan uni dafn etib, qabri ustida imorat yasagan emishlar. Navoiy yuqoridagi baytida ana shu rivoyatga ishora qiladi.

Б† Xoja Nosiruddin Ubaydulloh Xoja Ahror nomi bilan mashhur bo'lgan naqshbandiylik tariqati peshvolaridan. Xoja Ahror (1404-1490) ga Jomiy ayrim asarlarini bag'ishlagan.

Б† Mirsarbarahna asli Turkistondai bo'lgan Hirot shoirlaridan. Navoiy va Jomiyga suhbatdosh.

Б† Ruboiyning mazmuni: Ey shamol, dilim yana yor tomon yo'naldi, Jonni ham olib borib, oyog'i ostiga to'shagil va o'sha oyog'i ostidagi tuproqdan ozgina olib, Jonim evaziga men dilsiz qolganga keltirgil.

Б† Ruboiyning mazmuni: Ey shamol, yor manzurlidan kelding, Kelishingdan ko'nglimga sabru qaror yetishti.

Б† "Salom"ing "se" harfidan o'tkir tish qilib, Jon tanobidagi tugunlarni ochdi. O'sha salom [so'zidagi] "I" harfining sochga o'xshash kamandi bilan, Sof ko'ngillilar diliga tuzoq soldi. Oliy jannatdan ham yuksak bu salomdagi "Alif" Tubo (jannatdagi go'zal daraxt nomi) daraxti qaddiga o'xshaydi. U "alif" tagidagi "mim" chashmasidan Tubo ostida Tasnim (jannatdagi bulog'ning nomi) bulog'i ayon bo'ldi. Sharafli suhbat tuhfasini va oliy majlis hadyasi o'laroq arz qilinadiki, Mavlaviy xizmati uchun uzangi o'pish shavqi jilov ushlatganidan o'zimni uning tasmasiga bog'lash vojib ko'rindi. Binobarin, yangidan tahrirdan o'tgan risolaga hamroh qilib bu maktubni huzurlariga yuborildi. Agar maslahat ko'rilsa, podshohga yetkazsalar, yo'qsa, bayt: Har neki pok dilingga maqbul

bo'lmasa, Varaqalar betidan yuvib tashlamoq darkor. Istiqbol saodatiga eltuvchi tez kelgan davlat mukammal ravishda muyassar [umidlar] hosil bo'lg'ay. Tamom.

† Sajdada qilgan behad niyoz (ya'ni iltijo)lardan Peshanasi "nun" harfidagi nuqta kabi dog' bo'ldi. O'sha vaqtda ko'z shavqi tufayli "yo" dan Yozuv ustida dil ohi izhor bo'ldi. Agar "alif" dan vafoda yagona bo'lsa, Chaman sarvi kabi oyog'i o'z joyida bo'ladi. "Zo" dan g'am tunini yoritisa, Tepasidagi mohi yulduz ayon qiladi. Yuqorida arzga yetkazib yozilganidek, qalam tilidan o'tgan ixlos bayonidan so'ng muqaddas oston bandalari huzurida ma'lum qilinadiki, eshitishimcha o'n-o'n besh kun xastalik yuzlanib, ma'no osmoning to'lin oyi zaiflikka o'grilgan ekan, bu xabardan muxlislar osmondek sargardon va zarra kabi parishon bo'ldilar. Xudoga shukrki, ikki haftadan so'ng u yuksak xirom zot sog'liq va kamol burjiga yuz tutib, quvvat va kamol avjiga mayl ko'rgizib, shukronalik sajdalarini yoriga yetkazibdilar. Falonchini bu holni aniqlash va bu so'zni tasdiqlash uchun yuborildi. Iltimos shuki, tezda [u kishini] qaytarib yuborsalar va bu faqirlarni [olinajak] xabarning yaxshiligidan tamomila xushhollikka yetkazsalar. Nozik fikrlar bilan to'lib-toshgan risola haqida va qutlug' majlisdan o'tganligi to'g'risida tezda oliy majlisga arz qilingusi. Rahbarlik soyalari qul va ozodlar boshida abadiy va doimiy bo'lgay!

† Ruboiyning mazmuni: Dedim: falak meni har tarafga haydaydi, Sargashta qiladi va yig'latadi. Yo'q, yo'q, u har qanday bilish kerak narsani biladi, U ham aylantiruvchi qo'lida asirdir.

† Ruboiyning mazmuni: Bizning taqdirimizni yozgan xudo, Biz bilan senga qadimiy sirlarni bildirguvchidir. U dilimizni shunday narsaga o'xshatib yaratdiki, Shamol uni orqa-o'ngga qarata aylantiraveradi.

† Xatning mazmuni. Ruboiy: Qalaming ovozi uzoqdagilarni chaqirdi, Judolikda qolganlarga vasl nidosini eshittirdi. Xastalarga shifo topish qonunini yozdi, O'sha bilan kuyganlarning otashini so'ndirdi. U pokiza manzildan sadoqatli muxlislarga sharafli maktub yetishib, ularning har biri beqarorlik huruji, firoq va iztirob achchig'ligi va mushtoqlik haroratining shiddatidan toliqqan ko'z va dog'li yuraklarini ulfat vatangohida va yaqinlik joyida tinchitdi. Bayt: U dastu panja rohatga erishsin, Chunki u o'zini mana shu izzat-obro' uchun ranj torttirdi.

† Ruboiy: Diydoring davlatidan yaqinlar uzoq tushdi. Shu tufayli jon uzilay dedi, jism esa azobda qoldi. Sening yo'qligingdan bularning har ikkisi ga futur yetishadi, Toki men sennng huzuringda shod bo'lmaguncha. Yuborilgan maktubdagi she'r parishon dil va jonni intizom ipiga tortdi. [Undagi] nasr esa yosh to'kuvchi ko'zdan gavhar va durri kahrabo rang yuzga sochdi. Bu vaqtlarda uzoq-uzoqdagi muxlislarga visol davlatidan judolik yetishdi. Taskin uchun qayg'uli jon bilan ko'ngil iztirobini siynamga qo'ydim, jon kuydiruvchi yig'ilarga orom berish uchun giryon ko'z ustidan joy berdim. Umidvorlik shuki, firoq [o'tida]. kuyganlarni goho shu tarzda eslab tursalar va ishtiyoq o'tida yonganlar dilini maktub bilan ovutib, shod qilsalar.

† Boshlanishi shavq va zavq bilan to'lgan, oxiri qiyomatgacha cho'ziladigan hamda xudoning maqbullashiga maxtal ko'z uning izni bilan ochiq holda duo qilib jur'at va xushnudlik bilan yo'llanadi. Muloqot sharafiga mayl va muhabbat shunday behadu ziyodaki, qalam va siyohni ertayu kech ishga solinganda ham uning ozdan-ozini ado qila oladi, xolos. Noiloj qasd va niyat jilovini u orzudan qaytarib, bu ikki baytga tutqazildi. Qit'a: Ziyrak u kishiki, dunyo xarobasida, Sirrlar xazinasining eshigini qoqadi. Qisqa [umrli] mansabni oyoq ostiga tashlab, Qo'lni uzun davlatga (ya'ni, ijodiy ishlarga) uradi. Ketmas umid bog'i mevador va abadiy saodat daraxtining shoxi unga payvand bo'lgay! Tamom.

† Birinchi harfidan niyoz zorlanish yuzini zohir qilgan va ikkinchisidan shavq o'ti shu'lasini dildan taratgan va boshqa tomondan dil g'amini ko'rsatgan va sahifasi o'rovini shundan anglagan maktubni arzga yetkazib, ma'lum qilindiki, bu paytda sharofatli maktub keldi. Masnaviy: O'pib ko'zimga surtdim, Bosh ustidan joy berdim. Ko'zim nuriga sabab bo'ldi, Boshim esa osmondan ham yuksaldi. Xat olib boruvchi og'zaki so'zlar bilan erkalab, "Muhabbatnoma" kitobi va sandal sharobini eltishga musharraf qilindi. Har ikkalasini unga topshirildi va uning o'zini sharofatli huzurlariga yuborildi. Umid shuki, firoq azoblarining ko'rinishlarini uning mutolaasidan tasavvur etgaylar va ishtiyoq dardu ranjini visol sharbati bila davo qilgaylar. Yuksak soyalari muridlar boshidan arimagay! Tamom.

† Tavochi podshohning buyruq hamda topshiriqlarini tegishli joylarga va odamlarga yetkazuvchi hamda amalga oshiruvchi amaldor.

† Ruboiy: Dasht tarafdan bulut ko'rindiyu o'tib ketdi, Tashnalablardan uzoqda o'ttiyu ketdi. Biz jigari yonganlarni umidi ushalmay, Nam to'kmay yo'ldan qaytdiyu ketdi. Har qalay, noumidlar umidi hosil bo'lmadi va nomurodlar murodiga yeta olmadi. Umid shuki, u oston xodimlarining u kishiga taalluqli bo'lgan hamma diniy va dunyoviy maslahatlari va davlatxona xizmatchilarining u kishiga bog'liq bo'lgan barcha moddiy va ma'naviy saodatlari eng yaxshi va eng mukammal yo'l bilan muyassar bo'lg'ay! Tamom.

† Xatning mazmuni: Ruboiy: Ko'ngil vasling davlat tug'ini ko'targanda, Jon ham o'z xayolini shunga yo'lladi. Har qaysisi shu murodga yetdim deganda, Falak nomurodlarni murodiga yetkazmadi. Arzimiz shuki, tole' yulduzi agarchi iqbol matla'idan porlasa ham, ammo nima foydaki, hasadchi falak gardishidan sharaf burjiga yetmay qaytib ketdi. Yo'lga chiqib, xizmatkorlik davlati belbog'ini bog'lagan va xizmatda hozir bo'lgan davlatmandlar qatoriga kirmoqchi bo'lgan yoronlar mahrumlik ko'zini oyoq kaflariga surkab, o'rda tomonga qaytdilar (arabcha: U Oллоhning fazli-marhamatidir, uni istagan kishisiga beradi). Garchi quyosh uzun kunlarimda porlab tursa-da, Meni Iso nafasliga yetkurmadi. Agar nurli xotirni shunga qaratsalar va oliy himmatni shunga tashlamasalarki, qutlug' qo'shin bayrog'i shahar tomon mayl qilsalar va kundan-kunga ortib boruvchi davlat arkoni bilan birgalikda yurish qilsalar, shoyadki, azizlar tufayli bu ko'z yoshi to'kuvchi kamtarin ham o'sha saodat va iqbolga, ya'ni visol davlati sharafiga musharraf va [undan] bahramand bo'la olsam. Tamom.

† "Shavohid un-nubuvvat" (Payg'ambarlik shohidlari) bu asarda Jomiy payg'ambarlar hayotiga oid ma'lumotlar va rivoyatlarni

keltiradi.

Б† "Naqd un-nusus" (Hujjatlar sarasi) 1458 59 y. da yozilgan bu asarida Jomiy tasavvufga oid Ibn al-Arabiy nomi bilan mashhur bo'lgan Muhyiddin Arabiy (1165 1240)ning falsafiy asarlariga sharhlar beradi.

Б† "Ashi'at ul-lamaot" (Porloq shu'lalar) buyuk sufiiy shoiri Faxruddin Iroqiy Hamadoniy (1217 1289)ning "Lamaot" asariga falsafiy va adabiy sharhlardan iborat.

Б† "Fusus" Jomiyning bu asari "Naqshi Fusus" deb ham yuritiladi, Ibn al-Arabiy falsafasining mohiyatini belgilab beruvchi 1229 y. Damashqda yozilgan "Fusus ul-hikam" (Hikmatlarning naqshin qimmatbaho toshi) nomli asariga bitilgan sharhlardan iborat.

Б† "Lavome" (Yaltiroqliklar) "Lavome' fi sharh al-Xamriya". 1470 71 y. da yaratilgan Jomiyning bu asari arab tasavvuf shoiri Ibn al-Foriz nomi bilan tanilgan Sharafuddin Umar ibn Ali al-Misrin as-Sa'diyning (1181 1234 35) mashhur "May qasidasiga sharhlardir.

Б† "Lavoyeh" (Ravshanliklar) tasavvuf qoidalari sharhiga bag'ishlangan.

Б† Toiya risolasi Ibn al-Forizning "t" harfi bilan tugallanadigan qofiyali baytlariga sharhlardan iborat.

Б† Ruboiyot sharhi Jomiy bu asarida o'zining qarashlarini talqin qiluvchi ruboiylarini yig'ib, ularning har biridagi timsollarning falsafiy mohiyatini ochib beradi.

Б† Ibn Zarrin ul-Uqayliy bu olim haqida ma'lumot topa olmadik.

Б† Bu asar tasavvuf nazariyotchilaridan Xoja Porso laqabi bilan mashhur bo'lgan Shamsiddin Muhammad ibn Muhammad ibn Mahmud al-Hofiz al-Buxoriy (vafoti 1414y.)ning hikmatli so'zlari majmuasi.

Б† 1481 82 y.da yaratilgan bu asarida Jomiy Muhammad payg'ambarning 40 ta hadisi-hikmatlarining ma'nosini ruboiy shaklida bayon etgandir.

Б† Bu risolada Jomiy tasavvuf termini "vujud"ni sharhlab bergan.

Б† "Manosiki Haj" Hajning qoidalari.

Б† Bu risolada haj ziyoratining qoida va marosimlari qalamga olingan.

Б† "Haft Avrang" (Yetti taxt yoki Katta ayiq yulduzlar turkumi) Jomiy avvaliga Nizomiy va Xusrav Dehlaviylar izidan borib, "Xamsa" yaratishga kirishadi. Keyinchalik esa besh doston qatoriga yana ikki dostonni kiritadi. Natijada yetti kitobdan iborat dostonlariga "Haft avrang" deb nom beradi.

Б† "Silsilat uz-zahhab"(Oltin zanjir) Bu doston 1472 y.da g'aznaviylar shoiri Sanoiyning "Hadiqat ul-haqoyiq" (Haqiqatlar bog'i) nomli asari muqobalasida yaratilgan.

Б† "Tuhfat ul-ahror" (Himmatlilar tuhfasi) doston nomida Jomiyning tariqat bobidagi piri Xoja Ahrorga ishora bor. Asar falsafiy, ijtimoiy va didaktik masalalarga bag'ishlangan 20 maqoladan iborat.

Б† "Subhat ul-abror" (pokiza zotlar tasbihi) dostonda tasavvuf yo'lidagi "maqomot" (psixologik va idrokiy holatlar)lar tavsifi beriladi. Lekin unda davlatni idora etish usullari hamda adolat va ezgulik haqida ham ilg'or fikrlar ilgari suriladi.

Б† Huliyat ul-hulal" (Bezakli liboslar) muammo haqidagi risola, uni "Risolai muammoyi kabir" (Katta (holatdagi) muammo haqidagi risola). Yana Jomiyning "Mutavassit" (O'rtacha), "Sag'ir" (Kichik) va she'riy yo'lda bitilgan "Asg'ar" (Jajji) kabi muammoga bag'ishlangan asarlari bor. Ularda muammoni tuzish, uni yechish nazariyasi bayon etiladi. Ko'rinadiki, bu she'riy formaga qiziquvchilar ko'p bo'lgan.

Б† "Munshaot" (Maktublar majmuasi) Jomiyning turli masalalarga bag'ishlangan va har xil tabaqadagi odamlarga yozgan, jumladan Navoiyga yo'llagan xatlari jamlangan asari.

Б† "Fotihat ush-shabob" (Yoshlikning boshlanishi) Jomiy lirik she'larining birinchi devoni.

Б† "Vositat ul-iqd" (O'rta yoshlikning injulari) Jomiyning ikkinchi devoni.

Б† "Xotima ul-hayot" (Hayot xotimasi) uchinchi devon. Sharq she'riyatida devonlarga maxsus nomlar berish an'anasi Xusrav Dehlaviydan boshlanadi. Navoiy ham o'z she'rlarini to'plab, to'rt devonga ajratgan. Ularni alohida nomlab chiqqan va to'rt devonni yana bir umumiy nom bilan atagai.

Б† Fariduddin Attor Muhammad ibn Abubakr binni Ibrohim (1119 1220) mashhur fors shoiri. Avval tabobat va at-torlik bilan shug'ullangan, keyinchalik darveshlik ixtiyor qilgan. "Mantiq ut-tayr", "Ilohiynoma", "Tazkirat ul-avliyo" va boshqa asarlar muallifi.

ب† Abu Abdurahmon as-Sullamiy (vafoti 1021 22 y.) Qur'onga keng sharh yaratgan olim, diniy arbob.

ب† Bu kitob (ya'ni, "Nafahot ul-uns")ning yozilish tarixini ular quyidagicha yozib edilar: 881 (1476 77) yilda darveshlar do'sti va ularning muxlisi, hamma mashg'ulotdan to'q, faqirlik yo'lida botir Amir Nizomiddin Alisher (arabcha: Bu kishi o'z xohishi va ixtiyori bilan davlat va e'tiborning a'lo martabasidan yuz qaytarib, taslim va rizo qadami bilan faqirlik va foniylilik yo'lini qabul qilgan) mendan ko'ngildan o'tgan va xotirda muhrlangan tarzdagidek qilib iltimos qildi. Bu bilan qadimgi orzu yangilandi va ilgari xohish kuchga kirdi va ta'kid darajasiga yetdi. Binobarin, chin himmat va xolisona niyat bilan o'sha istakni amalga oshirishga va topshirni bajarishga kirishildi. Ilgarigi yaxshi axloq va shafqatli o'quvchilardan ma'lumki (arabcha: Olloh avliyolarining muqaddas ruhlari fayzli bo'lsin!), bu to'plam asarning mutasaddiyi va boisiga muqaddas sag'analardan shayxlarning nafas ufurlari yetishgach va ularni ziyorat qiluvchi do'stlar joniga urilgach, uni "Nafahot ul-uns min hazarot ul-quds" deb nomlandi. Shoyad u xotir go'shasidan o'chmagay va xayrli duo bilan yodlangay!

ب† a.: Olloh uni duo qilsin va olqishlasin!

ب† "Shavohid un-nubuvvat"... Qarang: 201-bet, 1-izoh.

ب† Parchaning mazmuni. Oyatlarni va mo'jihalarni kuzatib, ular haqida rad etuvchilar va [Muhammad payg'ambarga] haqiqiy do'stlardan eshitib, shunday idrok etdimki, ularning ba'zilar behad ishonchga sabab bo'ldi. Shuning uchun din olimlari va yozuvchilar (a.: Olloh ularni va barchani duo qilsin va olqishlasin!) payg'ambarlik shahodatlarini zikrida va payg'ambarlik elchiligi dalilida kitoblar yozganlar. Xudo bayonida boshqa [sharhi] hollar va asarlardan olib yaratganlar. Men ularning ba'zilarini mutolaa qilishga musharraf bo'lganimda, mutolaa foydasi muhabbatni yo'qotmaslikni va payravlik havasini taqozo qildi. Menda ularni saralash istagi paydo bo'ldiki, ular foydasidan boshqa musulmonlar ham bahramand bo'lsalar, ayniqsa ul azizlarkim, menda ularga nisbatan muhabbat sodiqligini va e'tiqod samimiyligi bor va uning ustiga sufiy shayxlar [sharhi] hollari bayonidagi "Nafahot ul-uns min hazarot ul-quds"ni yozishimni istagan edilar (Jomiy bu yerda Navoiyni ko'zda tutmoqda). Shunday qilib, o'sha parokanda kitoblardagi (arabcha; yo'qolib ketishi oson) narsalarni bir joyga jam' qilib, foydali maslahatlarki, forsiyda yozilib edi, qisqacha talqin bilan va turli so'zlar bilan osonlashtirilgan holatga keltirildi. Tobe'lar kamoli tobe'lik bilan hosil bo'ladi va kamol shahodatligi turlichadir, deyilganiga ko'ra, ummatlardan zohir bo'lgan karomat va fazilatlaridan avval payg'ambarning ba'zi mo'jizalarni zikr etildi. Ul hazratnilig ba'zi hamsuhbatlari ahvol va asarlari (a.: ergashganlar va ularga ergashganlardan) to sufiylar tabaqasigachaki, ahvollari bayoni qanday bo'lsa, shundayin tartibga solindi. Natijada u hazrat payg'ambarligi xabarlar vositasida mo'jizalar nav'ida joyiga qo'nildiki, hech saodatmand odamda yanglishish notinchligi qolmadi. Modomiki, bu asar haqiqat ahli uchun javonmardlik tariqatining porloq yo'lida shubhasiz quvvat va katta foyda yetkaza oladi, agar uni "Shavohid un-nubuvvat yaqini ahli ul-futuvvat" deb nomlansa, uzoq ketilmaydi.

ب† Sohib davlat (ya'ni, Navoiy)ki, zamonamiz uning vujudiy bilan sharaflidir, uning qadri darajasi va hashamat mar-tabalari, podshohga yaqinligidan qat'n nazar, fazl va adab bobidagi barcha tabiiy va hosil qilingan fazilatlariga oid ma'naviy madhiyalarga qaraganda shunday balanddirki, uni she'r bilan ta'riflansayu nazm san'ati bilan tavsif qilinsa [arziydi]. Ammo sharif xotiri odoblilik fazilatini va kamtarlikni [shu qadar] singdirganki, o'zini shunday toifa qatoriga o'tqazgan, boshqalarning esa, uni o'sha darajada hisoblashlari va ular sirasida sanashlaridan yuqori ko'tarilgan. Ammo, insof bilan aytganda, qayerdaki, o'sha toifa bo'lsa, u boshliqdir, har qachon shu darajadagilar nomlari yozilsa, u daftarning yuqorisidadir. Uning nomi injusi shunday ulug'dirki, nazmning har turi uning sadafi bo'la olur va she'rning har maqomi undan sharaf topa olur. She'rdagi taxallusi bu muammoda ham yashiringanki, qayd qilindi. "Navoiy" ismiga muammo: Uning nomini taxalluslarda hech kim topa olmaydi, Topuvchilar labida undan bir navo bil va bas. Agarchi unga tabiiy quvvati va qobiliyati kengligi jihatidan har ikki xil she'r: turkiy va forsiy muyassar bo'lsa ham, ammo turkiy sari tab'ining moyilligi ortiqroqdir. Uning g'azallari u tilda o'n mingdan ziyoda bo'lishi kerak. Nizomiy "Xamsa" sig'a javoban yozgan masnaviylari o'ttiz mingga yaqin (Jomiy baytlar miqdorini nazarda tutmoqda. Navoiy "Xamsa" si 25 615 bayt yoki 51 230 misra'dan ibo- rat). Aytish kerakki, u tilda undan avval hech kim she'r aytmagan va nazm gavharini teshmagan (Bu yerda Jomiy bir muncha mubolag'a qilmoqda. Navoiydan oldin turkiy tilda ijod qilgan so'z san'atkorlari bo'lgan, buni Jomiy yaxshi bilgan ham). Forsiydagi she'rlari jumlasidan Xusrav Dehlaviyning "Daryoyi abror" nomli qasidasiga javob tarzida aytilgan asari bo'lib, ko'p nozik ma'no va latif xayollarni o'z ichiga olgandir. Matla'i budir: Podshohlar tojini bezovchi o'tli la'l, Boshlarida xom xayollarni pishiruvchi laqqa cho'g'dir. Ba'zilar (Jomiyning o'zi haqida so'z ketmoqda) Hijoz (ya'ni, Makka) safaridan qaytganda tabriklab, bu ruboiyni maktubda yozgan edi: Ey moviy falak, insof bilan aytgil. Bu ikkisidan qaysi biri yaxshiroq yurish qildi? Tong otar (tomondan) ko'tarilgan sening quyoshingmi? Yoki kun botar tarafdin chiqqan mening jahon kezuvchi mohimmi? Boshqa bir maktubda esa bu ruboiy [yozilgan edi]: Bu maktub emas, mening dardlarimni daf etuvchidir. Qaynoq dilim va sovuq nafasim taskinidir, Ya'ni mening jahon kezib yurgan mohimdan xabardir. Yana yangi maktubda bu ruboiy [bor edi]: Agar butxonada bo'lsam, seni so'zlayman, Agar Makkada bo'lsam, seni izlayman. Borligingda ro'parangda bo'lay, Yo'qligingda ko'ngil yuzi sen tarafda bo'lsin.

ب† a.: Tangri soyasini uzaytirsin!

ب† Xutba kitobning avvalidagi "hamd" maqto'v qismi.

ب† "Savoneh" Ahmad G'azzoliyning fors tilida yozilgan ishq holatlari bayonidagi risolasi. Latif va go'zal nasr bilan nazm omixta yaratilgan.

ب† Shayx Yer Ali "Savonih" ga sharh bitganlardan ko'rinadi. U haqda ma'lumot topa bilmadik.

ب† a.: Xudo xohlasa unga olloh marhamati bo'lgay!

Б† Sharafuddin Ali Yazdiy (vafoti 1454 y.) XV asrdagi buyuk tarixchi olim. "Zafarnoma" muallifi. Uning "Hulali mu-tarraz" (Naqshlar tikilgan shoyi) nomli asari muammo faniga bag'ishlangan bo'lib, Navoiy davrida mashhur bo'lgan.

Б† "tarkib", "tahlil", "intiqod" muammo qoidasiga oid atamalar.

Б† Bu yerda so'z Jomiyning kitobni go'zal mazmun va yuksak badiiyat bilan ta'minlagani haqida ketmoqda.

Б† She'ning mazmuni: Yorab, bu go'zal hurlar rashkini uyg'otuvchini, Va bu jannat bog'ining go'zalini, Har bir xushyorning ko'ngil va ko'ziga, Manzur bo'lish muvaffaqiyatiga erishtir. Xususan, bu faqirlik yo'lidagi botirga ham, Botirligidan uni nomi ikki sher bo'lgan, Ulardan biri din yo'lidagi xudoning sheridir, Boshqasining panjasi ham ov uchun ochiqdir.

Б† a.: kaminai kamtarinning tuhfası sifatida.

Б† She'ning mazmuni: Shoh va arkoni davlatga muborak [bu zot], Arslon haybatli va sher savlatlidir. Xususan u mard yigit azaldan yana Nasab va ismda sher, yana sherdir. Mardlik jangalining botiri bo'lgani uchun, Jahon mardlari ichida nomi ikki sherdir. [Ularning biri] davron qal'alarini qo'poruvchidir, Biri esa qulonlarga panja uruvchidir. Muammo yo'li bilan undan nomini chiqardim, Oddiy odamlar xayoli undan uzoqdir. Aks holda fahmu idrok nima qila olardi, Bu pok gavhar yuzlarcha qutichalarga yashiringandir. She'rdagi tab'i qilni qirg'ga ajratadi, U qildan esa qalami uchi she'r to'qiydi. Bu mushkin soch (ya'ni, she'rlar) dan ko'ngilga tuzoq U shirin she'rlardan ko'ngillarning tilagini beradi. U biridan oshiqlar dili bandga ilinadi, Bu birisida esa go'zallar labi totli tabassum qiladi. Insonlarga nur inishi tugagan kabi, Bu ravshan nafaslar uning zikri bilan oxirga yetdi. To'g'ri, odamiylik korgohida, Undan boshqalar mahramlik yo'lini kam topadi. U toki olam davrining hadyasi ekan, Nokaslar tab'ini shodu xurram qilaveradi. Ko'ngil olam xudosi bilan bo'lsinki, Olam hadyasi uning yodiga kelmasin. So'zni duo bilan tugatding, Tilni afv so'rashga chog'la, ey Jomiy!

Б† Olami sug'ro "kichik olam" deb sufiylar bu dunyoni ataganlar.

Б† Olami kubro "katta olam" deb esa inson qalbini, uning o'zini ataganlar.

Б† ya'ni: bu madhiyaning davomn uzun, misol tariqasida bir necha bayt keltirildi, xolos.

Б† Parchaning mazmuni: Ba'zi oy va yil doirasidan chetga chiq qanlar zikrida va ba'zi xol nuqtasining markazida o'tirgaylar duosida.

Б† She'ning mazmuni: Soqiy, uzoq yillar turgan maydan ber, U eritilgan yoqut va suyuq la'ldan ber. U mayki, undan do'stlar ichsinlar, Bir-birlariga mehru vafo ko'rsatsinlar. Hurkkanlarga orom bersin, Kesilganlarga payvand bo'lsin. Do'st agar do'stga payvand bo'lsa, Orzularning daraxti unumli bo'ladi. Do'st umid xazinasining kalitidir. Do'st abadiy ayshning xushxabarchisidir. Mavjudlik maqsadi do'stdan boshqa nima bo'lishi mumkin, Bu savdo va foyda do'stdan bo'lak kim uchundir? Hayotning avvalidan oxirigacha, Biror qush do'stdek parvoz qila olmadi. Xususan oshnolik bog'idagi Vafo shoxida Navoiy turadi. Ya'niki, Navoiy lutf qilsa, Shikastalar dilini erkalaydi. Bu ish o'rmda boshqa ish bo'lmaydi. Barcha jahon do'stlari shu do'stga fido bo'lsin!

Б† Masnaviyning mazmuni: Kel Jomiy, umr bo'yi mashaqqat chekib, Ko'nglingdagi "Besh xazina" ni dunyoga chiqarding. Sening bu "beshliging" shunday kuchli panja bo'ldiki, Undan daryo po'rtanasining qo'li buralib ketadi. Ikki boshli qalam ajab ajdahodirki, Gavhar xazinalarini to'kib soladi. [Ofatda] ajdaho xazina oldidan joy oladi, Lekin xazina tug'adigan ajdaho kam topiladi. U ajdaho sening mushtingda xazina bo'ldi, Unga ilon barmoqlarini chirmalab oldi. Bu xazinadan ilon gavharsochar bo'lib, Butun olam etagini gavharga to'ldirib yubordi. Qarasam xazina tortuvchi qalamidan, Bu o'tar dunyo "Besh xazina" bilan to'libdi. U "beshlik" larga sening "beshliging" qanday tenglashadi? Ularning bir xazinası sening yuz xazinangdan yaxshimidir? Ayniqsa "beshlik" ka qo'l urgan, Ganjadan turib sherga panja urgan. Turkiy tilda bir ajoyib naqsh yaraldi, Jodu damlar labiga muhr bo'lib bosildi. Bu qalamga falak ofarinlari bo'lsin, Chunki bu go'zal naqsh o'sha qalam tufayli yaraldi. Forsiy gavhar egalariga Forscha nazm durrlarini teruvchilarga rahm qildi. Agar u ham forsiyda yozganda, Shoirlarda so'z ayitshga majol qolmasdi. U mo'jizali nazm mezonida Nizomiy kimu Xusrav kim bo'lardi. U boshqa bir tilda so'z yuritganidan Aql uchun farq ajratish imkoni qolmadi. Qanday yaxshi, sening tab'ing so'z ustozidir, Qalaming kalidi so'z ochuvchidir. Ravnaqdan to'xtagan, xorlik Burchagidan o'rin olgan [turkiy] so'zga, Sen boshqatdan obro' berding. Uni ijod maydoniga surding. Sening fikring nuri tufayli u safo topti, Lutfing navosidan u navoli bo'ldi. Men bu nazm daraxtini parvarish etarkanman, Yurak qoni bilan hosilga kiritarkanman, Sening suxandonligingdan, Ilmiy so'z yuritishingdan boshqa sabab yo'q [deb bilaman], Vaholanki, men uni bezaganimiz, Hech kimdan na ehson, na tahsin istar edim. Baxilning ehsonidan nima chiqardi-yu, Nodoning maqtovidan nima kelardi. So'z lutfi bilan seni maqtarkanman, Seni o'z bilimim chegarasi deb ko'rsatdim. Molu martaba garchi jonni parvarish qilsa ham, So'z kamoli hammasidan yuqoriroqdir. Bu ko'hna falak birdaniga aylanishdan to'xtar ham, Lekin jahon bor so'z qoladi. So'z har qancha va abadiy boqiy bo'lmasin, Xomushlik ajab dilkash va jonga yoqimlidir. Kel, ey soqiy, bir dilkash jom keltir, Olovdek issiq va tiniq may keltir. Toki u dilkash jomga lab qo'yaylik, Hamma qalamu daftarlarni olovga otaylik. Kel, sozanda, changni tezlatib yubor, Cholg'u mezrobi bilan kuyni yuksaltir. Ko'ngil qulog'idan paxtani olaylik, Butun vujudni quloqa aylantirib, dam olaylik.

Б† Imom Ali Muso ar-Rizo (765 770/818) sakkizinchi imom, avval Madinada yashagan. 816 y. da Xalif al-Ma'mun uni Xurosonga keltiradi va Ali Rizo min oli Muhammad (ya'ni, Muhammad zotidan saylangan, e'zozlangan) degan laqabin beradi. 817 y. 24 martda Marvda 33 ming odam qatnashgan yig'inda uni valiahd deb e'lon qiladi. Imom Rizoning nomi tangalarda Ma'mun nomidan keyin zarb etila boshlaydi. Xatto xalif Imom Rizoga o'z qizi Habibani nikohlab beradi. Ali Rizo qadimgi Tus shahri yaqinidagi Nukon degan qishloqda to'satdan vafot etadi. Ba'zi rivoyatlarga ko'ra, u anor, boshqalariga ko'ra uzum yeb zaharlanadi.

